entresiglo

meddobje

novo

2011

XLV 1-4

MEDDOBJE

novo

Kulturna revija

ISSN 0351-2894

ska

MEDDOBJE

Splošno kulturna revija

Entresiglo

Revista de cultura general

Letnik/Año XLV. 2011 št./Nº 1-4

Izdaja SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA - Propietario: Acción Cultural Eslovena

Ramón L. Falcón 4158, (1407) Buenos Aires, Argentina.

Uredništvo/Directores: TONE MIZERIT (urednik),
MARIJAN EILETZ, VINKO RODE, BRANKO REBOZOV.

LEV DETELA, urednik za Evropo.

Lektorji: Vinko Rode in Tone Mizerit

Zunanja oprema: Monika Urbanija Koprivnikar

Oblikovanje in računalniški prelom: Monika Urbanija Koprivnikar

Za podpisane prispevke odgovarjajo avtorji.
Spisi s psevdonimom se objavljajo, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo ime.
Rokopisi se ne vračajo.

Ta zvezek je 192. publikacija Slovenske kulturne akcije, dotiskan 12-2011

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual Nº 259299.

Tisk tiskarne / impreso en: Editorial Baraga del Centro Misional Baraga,
Colón 2544, (1826) Remedios de Escalada, Buenos Aires, Argentina.

IZHAJANJE MEDDOBJA DENARNO PODPIRA
URAD ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU REPUBLIKE SLOVENIJE.

VSEBINA

POEZIJA

GREGOR PAPEŽ (Argentina): MATI / MOLITEV / MORNO MODRO / DRUGI JE NESKONČEN / MISLIŠ / PRIJATELJ MI PRAVI 3

BRANKO REBOZOV (Argentina): LJUBEZEN 8

LOJZE LAVRIČ (Argentina): SPREOBRNJENJE / STARA MELODIJA / POKOPALIŠČE SANJ 11

VERONIKA ANTONIČ (Argentina): PESEM DOMOVINI / CANTO A MI TIERRA 14

GLEDALIŠČE

MARKO KREMŽAR (Argentina): DVE NOČI (PASIJONSKA IGRA) 17

ESEJI IN RAZPRAVE

LEV DETELA (Avstrija): ZAPLETI V VIJUGAH ČASA 70

PROZA

ZORKO SIMČIČ (Slovenija): IZ POTOPISNEGA DNEVNIKA 85

LEV DETELA (Avstrija): STRAH IN SANJE 97

SPOMINI

VLADIMIR JURIJ VORŠIČ (Argentina): SPOMINI NA LETA 1929-1941 - DRUGI DEL 102

OBLETNICE

DR. FRANC RODE (Slovenija): DR. ANTON BREZNIK 130-LETNICA ROJSTVA 151

ODMEVI

DR. MILČEK KOMELJ (Slovenija): POT IZ LABIRINTOV 157

UMETNIŠKA PRILOGA

IVAN BUKOVEC (Argentina)

VSEBINA

GREGOR PAPEŽ

MATI

Včasih ne vem, ali grem obiskat
navadno podobo, mali kipec,
ali pa si Ti resnično tam.
Mati, včasih si želim, da bi ona druga moja mati
še živela, da bi mogel iti na obisk,
ne da bi me napadel dvom in ne bi vedel
če me kdo resnično čaka, da ne bi mislil,
da moje oči poljubljajo le kip.
Mati, včasih hitro odstranim ta dvom,
ker v meni neki glas pravi
(vem, da je le moj),
da bom na koncu romarske poti, pod nevidnim plaščem
razločil obljubo, da me čaka ne le ena,
ampak obe materi.
Moji dve materi, ker v tejle smešni zapuščenosti
odraslega moža, mi obljublja Marija,
da bom ob njej mogel začutiti roko Agate,
moje druge matere,
kot na obličju moje samote.

(Slovenil Vinko Rode)

MOLITEV

Ti, ki nekoliko odrivaš od sveta
tiste, ki ne želiš, da bi se nanj privadili,
Ti, ki nimaš zakladov pod morskim plaščem.
Ti, ki kar običajno tolažiš,
Ti, ki ne maraš zavesti od zavesti
in nas puščaš na vsakem začetku praznih rok,
brez zavesti. Ti, ki si videz ustvaril
le za lepoto solza.
Ti, ki morda sploh nisi udeležen
pri teku stvari, enako kot ni kar je neposrednega.
A so stvari, ki se brez Tebe ne zgodijo
in njih potek nikoli ne bo mogel trditi,
da Ti nisi bil soudeležen.

A kdo je berač, kdo tisti,
ki je prepuščen lastni usodi? Kot skrajnost
s katero se Narava zaključi?
To sem jaz, brez orožja in tudi brez ščita:
včasih dobro stoječ, drugič parija.
Ti svetovi me namreč kdaj pretresejo,
drugikrat pa sem do njih ravnodušen.
Ti svetovi me enako oddaljujejo od Tebe
kot me tudi približujejo Tebi.

(Slovenil Vinko Rode)

MORNO MODRO

Katera umetnost bi bila
zmožna brez smrti?
Ne umetnost ljubezni.
Ljubezen onemi
v breznu brez spomina
in samo zbere zgodovina
imena kraljev.
Večera črna strjenina
je spila vse neskončnosti
in zdaj se nebo zapira
kakor golob,
ki se vrača domov.

(Slovenil Branko Rebozov)

DRUGI JE NESKONČEN

Drugi je neskončen,
je pred leti izjavil neki pesnik.
Vsaka poezija se s časom spremeni,
toda potem čez toliko časa
se je verz že spremenil:
drugi je bil neskončen.

(Slovenil Branko Rebozov)

MISLIŠ

Misliš, da Boga ne zanima poezija
in da ga zanima samo koliko grešimo.
Potemtakem ne poznaš Očeta.
Če pišeš pesmi, Njega zanimajo pesmi.
Če popravljaš avte, Njega zanimajo avti.
Če se posvečaš zavojevanju žensk,
ga zanimajo ženske. Če se pa ženska
posveča zavojevanju moških,
takrat ga morda zanima bolj
spomniti nas na neke pojme o grehu.

(Slovenil Branko Rebozov)

PRIJATELJ MI PRAVI

Prijatelj mi pravi: Se zadržuješ
v samoti ker se bojiš trpeti.
Dragi prijatelj, ti objasnim,
da se zadržujem v samoti ker se bojim,
da bi jaz bil, ki napravim koga trpeti.
Jaz se trpljenja ne bojim,
edino se bojim dela, le te vrste
trpljenja je moj edini strah.
Da pa me ne obišče občutek
da sem tako zgrešeno bitje,
pišem včasih za revijo
lepe verze, čustvene in globoke
in sem pa tja tudi
kakšno svinjarijo.
Slovenske rože na tem svetu
sem vse videl: Visoke, majhne,
blondinke, rdečih las, krasne
in tudi pošastne, a med vsemi
le ena je bila odtrgana zame:
Roža samote, ne kakšne dame.
V samoti sem si ustvaril svet
poln glasbe in knjig (ki malokrat
jih berem, le gledam jih od daleč
kako lepo krasijo stene).
Ta svet, v katerem se kot ščurek
migam, je mirni in lepi svet
in včasih zavriskam od veselja,
včasih pa na vse konce začnem kleti
ker mi neki tihi glas pove,
da toliko svobode ni mogoče,
da bo nedvomno prišla ura
ko človek joče, ker veselje
najbrž malo nadleguje Boga,
toliko veselja mu pade debelo
in se bo moje telo najbrž grelo
nazadnje v kakšnem peklu.

(Napisano po slovensko)

BRANKO REBOZOV

LJUBEZEN

Že zelo mlad sem spoznal,
da so ljudje najbolj ljubili duhovnike.
Kakšno slavje je bil novomašnik!
Kakšna milost, kakšna sreča
naših mater je bil sin duhovnik!
Ljudje so se ob nedeljah in praznikih
okrog duhovnikov zgrinjali,
poklekali, jim poljubljali roko
in klicali častiti gospod,
jih pod prižnico tihi poslušali,
se jim spovedovali grehov,
jih vabili domov na obiske,
zanje in njihov poklic molili ...
In sem želel postati duhovnik tudi jaz.

Toda kmalu sem spoznal,
da kleriki radi bleščijo v svili in zlatu,
na sredi, prvih ali najvišjih mestih;
da živijo preskrbljeni na tem svetu
vso večnost, kot nekoč faraoni;
da ne daj Bog, da bi se jim zameril,
kritiziral ali uprl njih pohujšanju,
da takšni vzbujajo zavist in odpor,
svetniški pa razdvojenost in krivdo.

Potem sem spoznal, da ljudstvo
ljubi tudi pesnike, da biti pesnik
sanjajo tudi duhovniki sami;
spoznal, da je kot v tabernaklju
Bog lahko navzoč tudi v poeziji,
in čeprav so pesniki siromaki,
jih ljudstvo ljubi, slavi iz roda v rod …
In sem želel postati tudi jaz pesnik.

V potu svojega obraza sem služil kruh,
se odpovedal užitkom in kupoval knjige,
se učil, kultiviral, spoznal, da človek
stremi po bogastvu, slavi in oblasti,
in sem skušal brezčutne ganiti k ljubezni.

S tesnobo se spominjam mladosti,
ko so bili ljudje verni, pobožni,
jaz pa ubog, lačen in sam, preziran.
Koga so ljudje v tistih časih ljubili?
Komu so zvonovi pritrkavali praznike?
Slišal sem o pobeljenih grobovih
in ljudstvo me časti z ustnicami,
njih srce pa je daleč od mene.

Mar nismo ljubili načelnosti in načela
bolj ko življenje? Pripadnosti cerkvi
in stranki bolj ko človeka?
Pokorščine cerkvi, bolj ko božji naravi?
Mar se nismo sovražili in izključevali?
Eni s prekletstvom zavrženosti v večnem peklu,
drugi s streli v glavo in sunki v brezno?

Potem sem videl množice bežati od doma,
in tisoče Kristusov gnati na križanje,
pod biči, konjskimi in puškinimi kopiti
poljubljati in požirati cestni prah.
O, huje kot živali gnati v klavnico!

Od vasi do vasi se je tihotapil šepet:
s Koroške vračajo vse!
Partizani pobijajo vse!
Ne božje kraljestvo, zavladal je strah.
Tisti prekleti, zavrženi, blazni
- bi bilo bolje, da se ne bi rodili! -

Od doma sem šel otrok, in ostarel
v izgnanstvu strmim v oder sveta,
v omami mamil in čarodejnih žarometov
pleše, kriči in protestira mladina,
svet je podnevi nalepljen z nagoto žensk,
črnim nočem pa sveti mesec seks;
revolucionarji proletarci na oblasti
so obogateli podjetniki in kapitalisti,
brezbožni velikaši in potomci
biblijskih častilcev zlatega teleta,
si prilaščajo telo in dušo planeta,
ozračje besni med obupom in upom;
duhovniki ob svetost, osovraženi,
nam pred oltarjem zakrivajo Boga,
da ga ne vidimo in iščemo drugje …

O, spoznal sem, da je v življenju
vse, bogastvo, slava in oblast
brez ljubezni prazen balast.
Več ne vem, koga ljubi človeštvo,
ne vem, ali je Bogu všeč moja vera,
ne vem, ali ganejo koga moje pesmi,
vem, da v svetu brez ljubezni
umiram.

Buenos Aires, maja 2011

LOJZE LAVRIČ

SPREOBRNJENJE

Živci igle so kristalne
topeče se v žerjavici želja,
meso igrača je te muke stalne,
v vrtincu list, s katerim se vihar igra.

Napeta žica, ki pokati začenja
v tesnobi silni, ki ne popusti,
v krču groznem mišica že blazna
s silo neizmerno oprime se kosti.

Bič zažvižga, udari hrbtenico,
na hrbtu se pojavi sled krvi.
- Zakaj vlačugo imel sem za kraljico? -
nekje v noči tišina se zdrobi.

Igle zbadajo, vihar še silneje divja,
bič v krohotu pleše svoj bojni ples,
v temni noči se kesa vlačuga,
s sólzami se meša srebrna rosa iz nebes.

STARA MELODIJA

Kitara izvaja note
lepše od besed,
zgoščenka oddaja
melodijo solz krvavih
o ljubezni izgubljeni
v sivih dneh jesenskih,
ko po stopinjah blatno rjavih
srce se plazi v agoniji zdravih,
ki iz čaše izdaje
pijejo obilo muk peklenskih.

Ni blues, balada, rapsodija
ali tango,
le melodija otožna
o ponesrečeni ljubezni,
ki ni preživela preizkušnje časa.
Nekje v davni dneh
brez sledu je izumrla.
Le melodija obledela
ohranja spomin na njo,
ki mrtva je a nepokopana,
ker ni pogrebcev, truge
ne pokopališča,
le pesem ta,
ki celó kitari že zveni -
kot nepoznana.

POKOPALIŠČE SANJ

Samotno nedeljsko jutro,
le glasba mi je spremljevalka.
Kitara tiho joka.
Solzé spreminjajo se v note
edine priče te samote.
Spomin sprehaja se po stezah starih.
Tam bilo je mnogo oči sanjavih,
utripajočih src, obetajočih sanj.
Danes tu sem čisto sam.

Kitara joka zdaj glasneje,
strahotno žalostna je melodija ta.
Le hudič se hudomušno smeje,
ko grenke solze romajo prek' srca meje
na pokopališče
nikdar izpolnjenih željá.

VERONIKA ANTONIČ

PESEM DOMOVINI

Želje srca polegajo
kot morski valovi
na tvoji obali,
obmolknejo.
Od oceanske širjave
pobiti glas
umre,
med kamnitim šumenjem
in školjkami.
In vendar si želim,
da bi ta gluha pesem
le prišla do tebe
kot sladka melodija,
glasna, čista
kot dar ljubezni,
ki jo v srcu pestujem zate
ko in kadar v daljavi temnim.

Domovina moja!
V duši kraljuje
korenina ljubezni
do tebe.
Zasidrana
tukaj živim,
samo misli letijo
z nevidnimi perutmi.

Oh! Da temu telesu
zrasla bi krila,
postala koža
zidanih peruti,
da vzletela bi
pod hišno streho;
tisto,
ki je moje otroštvo varovala.
Naj ta nemirna duša
ponovno preleti
tvoje zelene, dišeče planine.
Naj se sprosti v petje,
v pesem,
v petje zate,
saj je moja duša,
ta duša,
tvoj škrjanček.

CANTO A MI TIERRA

Las ansias del corazón
se desvanecen,
como olas en tus orillas,
callan.
Mi voz ahogada por el mar,
en la distancia muere,
entre piedrecillas y caracolas.
Y quisiera que llegue a ti
en dulce melodía de canto sonoro,
todo el amor que por ti siento
y en lejanas tierras añoro.
Tierra mía
raíces nacidas en el alma,
para ti.

Cuerpo que vive aquí,
anclado
y sólo los pensamientos vuelan
con invisibles alas.
Y esta piel, se tornará
de plumas y seda!
Volaría,
volaría hacia el alero
de la casa,
que albergó mi infancia!

Y esta alma inquieta
sobrevolaría tus planicies
verdes y perfumadas,
a cantar;
a cantarte, tierra mía,
libre en canto para ti,
si mi alma,
esta alma,
es tu calandria.

MARKO KREMŽAR

DVE NOČI

(Pasijonska igra)

OSEBE:

Simon Peter (33 let) - Jonov sin - ribič iz Betsajde ob Galilejskem jezeru.

Andrej (35 let) - Simonov brat.

Jakob 'starejši' (35 let) - sin Zebedeja in Salome.

Janez (18 let) – Jakobov brat.

Jakob 'mlajši' (25 let) - sin Alfeja in Marije Kleofe, sestre Jezusove matere.

Juda Tadej (30 let) - brat Jakoba mlajšega.

Matej, Levi (35 let) - cestninar v Kafernaumu, Mestu tolažbe.

Filip (40 let) – starešina, doma iz Betsajde.

Natanael, Bar Tolomej (25 let) - pravi Izraelec, v katerem ni zvijače.

Tomaž (22 let) – imenovan Dvojček.

Simon Gorečnik (25 let) - nekdanji zelot.

Nikodem - farizej, prvak med Judi, skrivaj Jezusov učenec.

Arimatejec - (Jožef iz Arimateje) - premožen, pravičen mož, član velikega zbora.

Marija - mati Jezusa iz Nazareta, vdova po tesarju Jožefu.

Kleofa - (Marija Kleofa) - sestra Jezusove matere, vdova po Alfeju, mati Jakoba mlajšega in Tadeja.

Saloma - žena Zebedejeva, mati Jakoba in Janeza.

Marta - sestra Lazarja iz Betanije.

Magdalena - Martina mlajša sestra.

Ivana – Filipova sestra.

PRVO DEJANJE

V Jeruzalemu leta 33, dan pred judovsko Veliko nočjo. Prostorna soba v prvem nadstropju, na levi nizka orientalna miza, okrog nje sedeži, ki služijo tudi kot ležišča. Zadaj dvokrilna vrata, na desni majhno, visoko okno, ki dovoli stoječemu človeku pogled na ulico. Pri oknu stoji Peter, srednje velik, močan mož temnih las, z brado enake barve. Ob mizi sedita, na eni strani Filip, na drugi Petrov starejši brat Andrej.

I/1

Peter: *(gleda skozi okno)* Jasni se ...

Filip: Tudi zemlja se ne trese več.

Andrej: Kakšna tema … sredi dneva. Kot da bi sonce zginilo z neba. Mene je bilo groza.

Filip: Vse kar se dogaja, je – groza. *(umolknejo, zamišljeni.)*

Andrej: Simon ..., kaj misliš …, ali je že … umrl?

Peter: *(se ne ozre)* Križani umirajo včasih po nekaj ur.

Andrej: Ubogi Učitelj ...

Filip: Andrej, naš Učitelj je mrtev. Vrnil se je k Očetu, ... ki ga je poslal.

Andrej: Kako veš, Filip, da je Gospod že umrl?

Filip: Zakaj misliš, se je stemnilo nebo? Čemu se je tresla zemlja? Narava se je krčila v bolečinah namesto ljudi.

Andrej: Potem je vsega konec?

Filip: *(zamišljeno)* To ne more biti konec. Obljubil je, da ustanovi kraljestvo.

Peter: Nismo ga bili vredni.

Filip: Andrej, zakaj ne stopiš doli k Samuelu, kjer sta Alfejeva dva. Morda tam kaj zveš.

Andrej: Greš z mano, Simon?

Filip: Za tvojega brata je bolje, da se ne kaže med Ijudmi. Sam pojdi ... pa tudi zate bo prav, da ne hodiš iz hiše.

Peter: *(še vedno gleda skozi okno)* Le pojdi Andrej.

(Andrej odide.)

I/2

Filip: Simon Jonov sin, zdaj sva sama. Oba veva, da je naš ljubljeni Učitelj mrtev. Sovražniki so umorili Njega, na katerega smo gradili svoje upanje. Tvoj brat Andrej je izrekel, kar teži nas vse: Je to res konec? Kaj naj storimo zdaj, brez Jezusa ... sami? *(Peter molči)* Govori, prijatelj ...

Peter: Umorili so Resnico, uničili Ljubezen. Kaj naj rečem?

Filip: Kmalu bodo pričeli prihajati skozi tale vrata najini prijatelji. Vedo, da si tu. Sredi žalosti in tesnobe bodo stopili pred tebe in te vprašali: Kaj zdaj? Kaj jim boš odgovoril, Simon?

Peter: *(se počasi obrne, z rokavom si briše solze)* Zakaj bi spraševali mene? Kako naj vem? Z Njegovo smrtjo se je podrlo vse. lzrael je umoril Mesijo, sina Najvišjega ... in jaz, nesrečnik ... sem ga pred vsemi zatajil.

Filip: Vsi smo ga zapustili. Ti si ga vsaj skušal braniti.

Peter: Slabo sem ga branil. Če bi tempeljskemu vojaku odsekal glavo ..., pa sem mu le uho. In še to mu je Jezus pozdravil, mene pa oštel. Ubogi, kako je moral biti razočaran nad nami, ko je na križu umiral sam.

Filip: On nas je poklical. Zdaj smo tu. Kljub žalosti in strahu smo še njegovi učenci. Zato pomisli, kaj boš rekel, ko bodo možje, ki ti zaupajo, prišli k tebi po nasvet.

Peter: Filip, najstarejši si med nami. Moder človek si, ne od mene, od tebe bomo pričakovali pametne besede.

Filip: *(odločno in premišljeno)* Nate je Gospod stavil svoje upanje. Simon, ti si Kefa, Peter!

Peter: Res, nekoč mi je rekel: 'Ti si skala' ..., a prav tam mi je tudi očital, da sem Satan, da sem mu v spotiko, ker mislim po človeško. A jaz ne znam misliti drugače kot človeško. Po božje je mislil On. Jaz tega ne znam!

Filip: Tebi je naročil, da utrdi nas, svoje brate. Še sinoči je obljubil, da bo v ta namen molil zate.

Peter: Filip, Filip ..., to je bilo preden sem ga zatajil. Včasih sem res upal, da vas bom vodil. Zdaj vidim, da brez Njega nisem nič. Brez kralja ni kraljestva. Kako naj vodim, če ne vem kam? Juda iz Kariota in jaz nisva vredna njegovega prijateljstva.

Filip: Peter, ti ... si jokal.

Peter: Tudi Juda morda joka kje na skrivaj, pa ga je le izdal. Nesrečnik! Le kako je mogel?! Nisem boljši od njega!

Filip: Ko nas je Gospod poklical, je vedel kakšni smo.

Peter: Juda se je ponudil sam in jaz sem ga Gospodu priporočil.

Filip: In vendar je poklical tudi njega. Vse nas je poklical. Po imenu nas je poklical, kljub našim slabostim. Tudi Juda. Mar ga ni spremljal ves čas?

Peter: Saj to je tisto. Tri leta smo hodili z Njim, pa vse zaman ...

(Nekdo potrka po vratih; vstopi Matej)

I/3

Matej: Sta sama? Kje so ostali?

Filip: Matej! Ali je Gospod ...?

Matej: Umrl je.

Peter: Si videl, ko so ga križali?

Matej: Gledal sem na Golgoto s strehe svojega svaka.

Filip: Kaj si videl?

Peter: *(pristopi)* Praviš, da si gledal s strehe, ko so križali našega Gospoda?

Matej: Sinoči, ko so na getsemanskem vrtu vojaki Jezusa zvezali, sem se zatekel k svaku, ki ima hišo blizu južnih vrat. Tam sem se skril. Nisem vedel, kaj se dogaja, dokler mi ni sestra prišla povedat, da ga bodo križali.

Filip: Vsi smo se poskrili. S Petrom, Andrejem in Alfejevima dvema smo tu, ker v Jeruzalemu nimamo sorodnikov. Samuel je zanesljiv mož. Ker smo sinoči z našim Gospodom tukaj večerjali, smo upali, da nam ne bo zaprl vrat.

Matej: Alfejeva dva, Juda Tadeja in Jakoba sem videl spodaj. Ona sta mi povedala, da ste tu.

Peter: Povej ..., kako je umrl naš Gospod?

Matej: Ko sem slišal, da ga bodo križali, sem zlezel na streho, od koder se dobro vidi Golgota. Gospoda sem zagledal šele, ko je bil sprevod z obsojenci že zunaj obzidja. Spredaj je jezdil stotnik, za njim pa so vojaki gnali Njega. Ubogi je bil ves okrvavljen, na koncu svojih moči, opotekal se je. Videl sem,

kako se je ob skalah spotikal in padal. Takrat so vojaki bili po Njem, dokler se ni s težavo vzdignil ... Nek možak mu je nekaj časa pomagal nositi križ.

Peter: Kaj pa ljudje? So vse to gledali?

Matej: Ob poti se je trlo ljudstva. Rimljani so gnali na Golgoto z Gospodom še dva druga, tudi obsojena na križ.

Filip: Kdo sta bila?

Matej: Ne vem. Dva razbojnika, so rekli.

Peter: Gospoda ni nihče spremljal?

Matej: Nisem razločil obrazov. Prepoznal sem nekaj žena, ki so jokale ob poti. Na Golgoti pa je čakala nanj skupina duhovnikov in farizejev.

Filip: Saj ti se ne morejo! Kaj so delali skupaj?

Matej: Niso stali skupaj. Niti pogledali se niso. Oboji so hoteli videti, kako bodo Učitelja križali. Duhovniki, saduceji, so bili glasni. Norčevali so se iz Gospoda, ko se je opotekal mimo njih. Farizeji niso kričali, le od daleč so gledali, kot bi kaj pričakovali. Morda so čakali na čudež ..., tako kot jaz.

Peter: In potem, kaj si videl?

Matej: Veste kdo je bil na Golgoti med farizeji?

Filip: Kdo?

Matej: Nikodem.

Filip: Tisti, ki je skrivaj hodil k Učitelju?

Peter: Pusti to. Povej o našem Gospodu.

Matej: *(vedno bolj ganjen in nemiren)* Ko je oni neznanec, ki je Gospodu pomagal, prišel do vrha Golgote, je vrgel križ na tla in odšel. Potem je šlo vse neznansko hitro.

Filip: Si videl, ko so ga križali?

Matej: Vojaki so mu strgali obleko z razbičanega telesa, ga porinili, da je legel na križ, vzeli dolge žeblje in kladiva ... in pričeli zabijati. Nisem dosti videl, ker je križ ležal na tleh, a sem slišal udarce kladiv ... Še zdaj jih slišim! Zdelo se mi je, da odmevajo od neba in me bijejo po glavi ... Zamašil sem si ušesa, padel na kolena in zaprl oči. Mislil sem, da mi bo razneslo glavo ... Potem pa je naenkrat vse utihnilo. Ko sem odprl oči in vstal, sem zagledal pred seboj na vrhu Golgote tri križe. Na srednjem je bil pribit On ... ves krvav, a še živ

... Nekaj časa sem gledal kako trpi naš razbičani Gospod, potem pa sem zbežal s strehe in se skril.

Peter: Potem nisi videl kako je Gospod izdihnil?

Matej: Ne. Sestra mi je povedala. Ona je šla gledat križanje od blizu.

Filip: Slišal sem, da so ga Pilatovi vojaki na Antoniji prebičali skoraj do smrti ...

Matej: *(ga prekine)* Na glavo so mu dali krono iz trnja, da mu je strjena kri prekrivala obraz.

Peter: Moj Bog ... Kako je to mogoče!?

Filip: Pravili so mi, da je Pilat ukazal, naj ga bičajo, da bi se ranjeni Mesija ljudem zasmilil. Nameraval ga je izpustiti. Pa se je zbal duhovnikov, ki imajo zveze z Rimom.

Matej: Vesta, da je dal na križ obesiti napis?

Peter: Kakšen napis?

Matej: Od daleč nisem razločil. Sestra, ki je bila tam pa je lahko prebrala.

Filip: Kaj je zapisano?

Matej: Jezus Nazarečan, judovski kralj.

Peter: Nemogoče!

Filip: Kdo bi si upal napisati kaj takega?

Matej: Sam Pilat, rimski upravitelj, je to ukazal. In v treh jezikih!

Peter: Ne Pilat ... To je bila volja Njegovega Očeta, ki je v nebesih .... Najvišji je hotel, da vidi ves Jeruzalem in z njim ves svet, kako križamo svojega kralja.

Filip: Ne mi. Duhovniki, farizeji ..., Rimljani so ga pribili na križ!

Peter: Tudi mi smo krivi.

Matej: Prav si rekel, Peter. Mar ni zapisal prerok Izaija: »Zaradi naših grehov je bil ranjen, potrt zaradi naših hudobij«?

Peter: Zatajili smo ga, izdali, zapustili. Bog Abrahamov, Oče našega Gospoda naj se nas usmili!

Matej: Vsi ga niso zapustili.

Filip: Kdo? Kdo je ostal z Njim?

Matej: Njegova mati Marija, je stala ob križu ves čas, ob njej pa nekaj naših žena in Janez.

Peter: Kaj? Janez? Zebedejev?

Filip: Kako si je upal? Sredi vojakov ...?
Matej: Nihče se ni zmenil zanj.

I/4

(Vrata se odpro. Na pragu sta Juda Tadej in Andrej, ki pridušeno vpije, še preden vstopi.)

Andrej: Niso mu zlomili kosti! Drugim so polomili kosti, Gospodu nobene!

Peter: *(se obme k Judu Tadeju)* Tadej, povej, kaj se dogaja?

Tadej: Pravkar se je ustavil pri Samuelu nekdo, ki prihaja izpod Golgote. Pravi, da je Jezus izdihnil, še preden je ukazal Rimljan, naj križanim zlomijo noge, da bi hitreje umrli.

Filip: Zaradi praznika so pohiteli.

Tadej: Duhovniki so zahtevali od Pilata, da na praznik trupla ne smejo ostati na križu. Ker pa je bil Jezus že mrtev, mu je vojak le s sulico prebodel stran. Iz rane sta pritekla kri in voda.

Andrej: Jagnje. Velikonočno jagnje ..., kot je ukazal Mojzes: »Ne zlomite na njem nobene kosti!«

Matej: Izpolnilo se je, kakor je zapisal kralj David: »Gospod varuje Njegove kosti, niti ena izmed njih se ne bo strla«.

Filip: Vse je bilo prerokovano.

Andrej: Še teden ni minil kar nam je govoril na poti v Jeruzalem: »Glejte, Sin človekov bo izdan velikim duhovnikom in pismoukom. Obsodili ga bodo na smrt in izročili poganom. Zasramovali ga bodo, pljuvali vanj, ga bičali in umorili ...«. Vse je napovedal pa smo si mašili ušesa.

Peter: Bog mi prizanesi, a jaz še vedno ne razumem, zakaj je moral umreti On, Mesija! Sin živega Boga!

Matej: Rekel je, da bo vstal ...

Peter: Vsi bomo nekoč vstali. Ni pa rekel, kaj naj zdaj storimo mi.

Tadej: Kaj naj storimo, ko je celo On, naš Učitelj, na križu potožil, da ga je zapustil sam Bog ...

Peter: Kaj govoriš, Tadej!

Filip: Od kod imaš to, saj te ni bilo zraven?

Tadej: Oni mož, ki se je vrnil z Golgote je povedal, da je okoli devete ure naš Gospod zaklical, da so ga slišali vsi, ki so stali tam: »Moj Bog, moj Bog, zakaj si me zapustil«?

Peter: Ne verjamem! Kako bo Oče zapustil svojega Sina? Ali nam ni rekel, da sta z Očetom eno?!

Andrej: Mož je narobe razumel ...

Matej: Mislim, da je prav dobro razumel. Jezus je - molil. Izgovarjal je besede, s katerimi se pričenja enaindvajseti psalm ...

Filip: Psalm, ki govori o Mesiju ... o njegovem trpljenju?

Matej: Tako je, Filip. Govori pa tudi, da se bo končno vsa zemlja vrnila k Njemu in se mu klanjala, »zakaj Gospodovo je kraljevanje, on gospoduje nad narodi.«

Filip: Potem je bila to napoved?! Tik pred smrtjo napoved Njegovega kraljestva?

Andrej: Tik pred smrtjo je Gospod še spregovoril.

Peter: Povej Andrej, kaj so bile njegove zadnje besede?

Andrej: Povem, kar sem slišal. Ko je tema pričela zagrinjati zemljo, je Jezus zaklical z močnim glasom: »Oče, v tvoje roke izročam svojo dušo!« Potem je rekel: »Dopolnjeno je,« nagnil glavo in izdihnil.

Peter: Izpolnil je svoje poslanstvo ..., vrnil se je k Očetu, ki ga je poslal ...

Filip: In kaj naj zdaj mi, brez Njega?

Peter: Bratje, strah me je moje nevednosti ... in slabosti.

Andrej: Kdo naj razume ...? *(zamislijo se; molk pretrga Tadej.)*

Tadej: Skoraj bi pozabil. Samuel je naročil, naj zapahnemo vrata. *(gre k vratom in jih zapahne)* Zdaj, ko se je zjasnilo je ulica polna ljudi. Tudi v hišo prihajajo taki, ki jim Samuel ne zaupa.

Peter: Kje pa je tvoj brat Jakob? Saj sta bila skupaj, doli pri Samuelu.

Tadej: Ko je minila najhujša tema, se je odpravil v tempelj molit.

Matej: Ali je nor!? Prav on, ki je od vas, ki ste njegovi sorodniki, Jezusu najbolj podoben, se gre kazat v tempelj!

Tadej: Oba s Samuelom sva mu pravila, da je nevarno. Kajfa s svojimi vojaki nas prav gotovo išče.

Peter: Ne samo Kajfa, tudi Pilat nam je za petami.

Tadej: Saj poznaš Jakoba. Pravi, da je prišla ura teme, in da premagujmo zlo z molitvijo in s postom, kot nas je učil Jezus.

Filip: Če katera, je to ura, ko zmagujejo sile teme.

Andrej: *(Tadeju)* Tvoj brat išče v templju tolažbo.

Tadej: Jakob je že od otroških let zelo navezan na Jezusa.

Filip: Nevarno je kar počne. Ali misli, da je naša dolžnost slediti Gospodu v trpljenje in smrt?

Tadej: Dvomim, da bi Jezus želel, da nas polovijo in zapro.

Peter: Morda bi nas celo križali ...

Matej: Križali ne, prebičali pa nas bodo, če nas dobijo.

Filip: Nekoč, na gori - se spomnite - nam je obljubil plačilo v nebesih, če bomo na zemlji zaradi Njega trpeli.

Matej: Res, ko je obljubil ubogim nebeško kraljestvo je rekel: »Blagor vam, kadar vas bodo zaradi mene sramotili, preganjali in o vas lažnivo govorili. Veselite se, ker tako so preganjali že preroke pred vami«.

Tadej: Peter, kaj misliš, da Jezus pričakuje od nas?

Peter: Ne vem.

Tadej: In kaj boš storil?

Peter: V Galilejo se vrnem. Dan po soboti se bodo tisoči romarjev pričeli vračati iz Jeruzalema. Mednje se pomešam. *(Andreju)* Kaj praviš, brat?

Andrej: Najbolj varno bo, kot si rekel ..., a ne vem, kaj bi rekel na to naš Gospod.

Peter: Če ima z nami še kakšne namene, če ni za vedno zapustil nas in našega ljudstva, nam bo svojo voljo sporočil. To pa stori v Galileji lažje kot tu, sredi sovražnikov. Mar ni še včeraj rekel, da pojde po svojem vstajenju v Galilejo?

Matej: Res je rekel, a kdaj bo to?

Peter: Rekel je. Nekoč bo.

I/5

(Nekdo nestrpno potrka. Zunaj sta Simon Gorečnik in Natanael.)

Tadej: Kdo je?

Simon: *(zunaj)* Jaz sem, Simon. Z mano je Natanael, Bar Tolomej. Odprite!

Tadej: *(odpira zapah)* Presneta vrata ...

Simon: *(Tadeju, ko vstopi)* Hitro zapahni. Zunaj ni varno.

Natanael: Mir z vami, prijatelji. Mir s teboj, Simon Peter.

Ostali: *(eni bolj, drugi manj glasno)* Mir z vama.

Peter: Kakšne novice prinašata?

Simon: Rimljani so umorili Gospoda in pripravlja se vstaja.

Peter: Res, Gospod je mrtev ..., a o kakšni vstaji govoriš, človek božji!

Natanael: Ko smo se sinoči razbežali, me je peljal Simon na skriven kraj, kjer se zbirajo zeloti - gorečniki.

Matej: Simon, ali nisi zapustil teh ljudi, ko si pričel hoditi z nami? Naš Učitelj jih ni cenil.

Simon: Dobro veš, da nisem več zahajal mednje, a v sili se še vedno bolj zanesem nanje, kot na jeruzalemsko svojat, ki vpije danes eno, jutri pa drugo.

Peter: Kaj ima to opraviti z vstajo?

Natanael: Naj pove Simon.

Simon: Ko je dal Poncij Pilat obesiti nad glavo našega križanega Učitelja oni napis, so ti ljudje, goreči Izraelci, spoznali, da pogani križajo našega kralja.

Filip: Moral je umreti, da so v njem prepoznali Mesijo.

Natanael: Treba jih je razumeti. Živijo v pričakovanju Odrešenika, pripravljajo se na njegov prihod, na veliki Izrael, zdaj pa vidijo, da so imeli kralja med seboj, a so pustili, da ga Rimljani križajo.

Simon: Prepričani so, da je s smrtjo kralja napočil čas za vstajo.

Andrej: Ne razumejo ničesar.

Simon: Razumejo ali ne, a vedo kaj hočejo! Orožje imajo in mrežo zaupnikov po vsej Judeji. Preden se bo po prazniku ljudstvo pričelo vračati iz Jeruzalema, bodo napadli trdnjavo Antonijo. Peter, naročili so mi naj te vprašam, če se jim pridružimo tudi mi. Kaj naj jim rečem?

Peter: Prijatelj, veš, da sem prvi potegnil za meč ...

Simon: Vem in ves Jeruzalem to ve. Zato hočejo zeloti, da jih podpreš, skupaj z nami, ki smo bili Jezusu najbližji.

Peter: In ti Simon Gorečnik, kaj praviš?

Simon: Ne vem kaj naj rečem. Učitelj je naročil naj oznanjamo ljudem, da se je približalo božje kraljestvo. Ne moreta obstajati dve kraljestvi. Ali Rim, ali mi, ki smo izvoljeno ljudstvo.

Peter: Ko sem usekal po tempeljskem vojaku mi je Gospod ukazal: »Vtakni meč v nožnico!« Potem je rekel, da bi lahko poslal nad svoje sovražnike legije angelov, če bi hotel. Pa tega ni maral. *(pomolči, pa nadaljuje odločno)* Prijatelj, goreč Izraelec si, a zdaj te prosim pojdi in povej zelotom, da Simon, imenovan Peter, ne bo ponovno segel po meču. Ne vem kakšne namene ima Gospod z nami. Vem pa, da ni zaupal sili orožja. Če misliš, da se motim, vprašaj še druge ali stori kar te je volja. A nihče, ki prične s prelivanjem krvi, naj ne reče, da dela to v imenu križanega kralja - pa tudi v mojem ne.

Filip: Peter je govoril. Prepričan sem, da je odločil prav.

Matej: Tako bodi.

Tadej: Tudi jaz se strinjam.

Simon: Povedal sem, kar so mi naročili. Ničesar ne bom storil na svojo roko.

Peter: Zdaj pojdi in sporoči zelotom, kar smo sklenili.

Simon: *(Natanaelu)* Bar Tolomej, ali me spremljaš?

Natanael: Menim, da boš sam bolje in hitreje opravil.

Simon: Grem, da opravim pred pričetkom Pashe. *(odide)*

I/6

Andrej: *(ko zapira vrata za Simonom, pogleda na hodnik in zakliče v sobo)* Peter! Janez prihaja ... pa še dva sta z njim! Eden je tisti farizej, Nikodem ..., drugega pa ne poznam.

Janez: *(od vrat)* Prijatelji moji ... *(premaga ga ganotje)* Gospoda so umorili! Pomagal sem ga snemati s križa ... Peter, kaj bo z nami?

Nikodem: *(na pragu z Arimatejcem)* Mir z vami, učenci mojega Učitelja. S prijateljem Jožefom sva prišla, da vam poveva, kam smo položili telo velikega preroka, božjega odposlanca Jezusa Nazarečana.

Janez: *(kaže na Arimatejca)* Tale rabi, član velikega zbora ...

Nikodem: *(ga prekine)* Jožef iz Arimateje, ki me spremlja, je dosegel pri Pilatu, da smo Jezusovo truplo sneli s križa in položili v grob.

Peter: Mir z vama. Stopita naprej in povejta, kar vesta o našem Gospodu in Učitelju.

Arimatejec: Kot veste sem član sinedrija, a že več kot leto dni sem tudi jaz sledil naukom in zgledu Jezusa iz Nazareta.

Andrej: Spoštovani rabi, med Njegovimi učenci te ni bilo videti.

Nikodem: Jezus je imel veliko učencev. Marsikdo ni hodil z njim, ker je imel drugačne obveznosti.

Tadej: *(pridušeno)* Pa tudi varno ni bilo ...

Nikodem: Tudi vi se skrivate. Sicer pa imamo različne dolžnosti. Jezus je to razumel. Nismo vsi Galilejci, katerim drugi lovijo ribe, da lahko hodijo za Učiteljem. Tukaj v Jeruzalemu so drugačne razmere.

Peter: Modro govoriš Nikodem in veseli smo, da si tudi ti, Jožef iz Arimateje, poznal našega Gospoda. Povejta, kaj ste naredili z njegovim truplom?

Arimatejec: Od Pilata, s katerim sva dobra znanca, sem dobil dovoljenje, da snamem Jezusovo telo s križa, preden se ga polastijo duhovniki, ki so stali tam okoli.

Filip: Si bil na Golgoti?

Arimatejec: Ob vznožju sem stal in gledal. Ko sem videl, da je Prerok izdihnil in se je pričela majati zemlja, sem kljub temi, ki je nastala, tekel k Pilatu. Ko sem odhajal od njega, sem srečal skupino saducejev. Šli so k rimskemu upravitelju z enako prošnjo. Prehitel sem jih za slabe pol ure.

Peter: Dobro si premislil in ukrenil.

Matej: Ti, Nikodem, si bil pa prav na Golgoti. Sem te videl ...

Nikodem: Prav si videl. Spremljal sem Učitelja do konca. Od vas pa, če se ne motim, je bil ob njem le tale, Zebedejev najmlajši.

Arimatejec: Ko sem opravil pri Pilatu, sem na poti na Golgoto kupil za pogreb najboljšo platneno rjuho, kar je bilo v naglici mogoče.

Filip: Ste povili truplo, kot določajo predpisi?

Arimatejec: Ni bilo časa. K sreči sem našel pri križu svojega učenega prijatelja Nikodema, ki je prinesel mire in aloje. Vojakom sem dal nekaj srebra, da smo v miru sneli truplo.

Janez: Tudi jaz sem pomagal!

Arimatejec: Res je. Tudi ti, Janez, Zebedejev sin, si pomagal. *(Petru)* Gospodovo telo smo izročili njegovi materi, ki se ni ločila od Sina.

Nikodem: S pomočjo žena, ki so bile tam, smo truplo za silo mazilili in zavili v prt, preden smo ga položili v nov skalnat grob, ki ga ima Jožef tam v bližini.

Arimatejec: Hiteli smo, da opravimo pred praznikom. Ko mine Pasha se bodo žene vrnile, da Jezusovo truplo mazilijo in povijejo, kot določajo predpisi.

Matej: Ni nihče ostal pri grobu?

Nikodem: Ko smo odhajali sem videl, da sta sedeli nasproti groba le Marija iz Magdale in še neka žena, ki je nisem poznal.

Natanael: In njegova mati, Marija ..., kje je zdaj?

Janez: Pri nas. Stanuje v hiši, ki jo ima, kot veste, naš oče v Jeruzalemu. Brat Jakob jo je peljal tja skupaj z našo mamo, Lazarjevima sestrama in še nekaterimi drugimi ženami. Jaz sem spremil rabija Nikodema in častitega Jožefa Arimatejca, ki sta hotela obvestiti Petra.

Peter: Takoj grem h grobu, da Učitelju poljubim noge ... *(tišje)* in ga mrtvega prosim odpuščanja!

Filip: Kako daleč je do groba?

Arimatejec: Grobnica je na vzhodni strani Golgote. Ni je težko najti.

Filip: To je dalj kot dovoljuje sobotna postava.

Peter: Gospod nam je rekel, da ni človek zaradi sobote, temveč sobota zaradi človeka. Kdo gre z menoj, da počastimo Njegovo mrtvo telo?

Andrej: Poslušaj brat moj, če te vidijo na cesti ...

Arimatejec: Zaman bi hodil. Gospodovega trupla ne boš videl, ker smo pred votlino zavalili skalo.

Peter: Premaknem jo!

Nikodem: Tudi vojaki, ki stražijo grob, te ne bi pustili blizu.

Peter: Kakšni vojaki?

Tadej: Po čigavem ukazu?

Arimatejec: Grob stražijo rimski vojaki, na Pilatov ukaz, a na prošnjo duhovnikov. Bojijo se, da bi kdo od vas truplo ukradel, pa rekel, da je prerok vstal od mrtvih.

Matej: Kot je napovedal ...

Natanael: Duhovniki, da bi se bali, da mi ukrademo Njegovo truplo?

Tadej: Zakaj niso sami zastražili groba? Saj imajo vojake.

Nikodem: Na Rimljane se bolj zanesejo, kot na svoje.

Peter: Do kdaj bo grob zastražen?

Arimatejec: Ne vem. A nekaj dni gotovo.

Peter: Ali ne bi mogel ti, spoštovani Jožef, izposlovati pri Pilatu ...?

Nikodem: Potrpi Peter. Pilat ima zdaj druge skrbi.

Arimatejec: Govori se, da se pripravlja spet nekaka vstaja. Pilat je dal zapreti vrata trdnjave Antonije. Nihče več ne more do njega.

Peter: Kaj naj potem naredimo?

Nikodem: Midva morava naprej. Že zdaj sva na robu kršenja postave. Ti Peter pa imaš čas za premislek. Mir z vami!

Arimatejec: Ko zvem kaj več, Peter, ti sporočim. Mir z vami, Galilejci.

Peter in ostali: Mir z vama ...

(Nikodem in Arimatejec odideta)

I/7

Janez: Tudi jaz odhajam. Doma so gotovo že v skrbeh.

Peter: Počakaj, Janez!

Janez: Kaj želiš, Peter?

Peter: Ti si stal ves čas tam, ko je naš Gospod umiral?

Janez: Da. Ves čas, do konca.

Peter: Kako je bilo?

Janez: Naš Gospod je hudo trpel in mučila ga je strašna žeja ...

Peter: Bog se me usmili grešnika ..., umiral je zapuščen od vseh.

Janez: Od vseh ne. Njegova mati je bila z njim. Ko je videla, da Sin

umira, se je naslonila na križ, stegnila roko in se dotaknila njegovih okrvavljenih nog. Tako je stala, dokler ni Gospod izrekel z zadnjim dihom: 'Dopolnjeno je'.

Matej: Prav tisto uro so v templju darovali jagnjeta v velikonočni daritvi.

Janez: Ali ni naznanil že Janez Krstnik, da je Jezus božje jagnje, ki odjemlje greh sveta? Prišel je, da nas reši greha ..., pa ga nismo bili vredni.

Filip: On je svojo nalogo izpolnil. Pogumno je učil in bil zato križan.

Janez: To pa ni res.

Filip: Kaj ni res?

Janez: Gospoda niso obsodili na smrt ker je učil. Midva s Petrom sva bila v Kajfovi hiši, ko so ga sodili. Niso mu mogli dokazati, da bi rekel kaj proti postavi. Pa ti povej Peter, če ni res!

Peter: Res je. Obsodili so ga na križ, ko je zatrdil, da je Božji Sin.

Matej: Med nami je bil Sin - vsemogočnega Boga ...

Andrej: Prav to si ti, Simon, nekoč rekel o njem!

Peter: Rekel sem, a ne razumem, zakaj je moral umreti.

Tadej: Peter! Tega ne vemo. A čas je, da se odločimo: Kaj zdaj!

Natanael: Kaj naj storimo? *(Vsi molčijo, dokler ne spregovori Peter.)*

Peter: Janez. Ti odhajaš domov, a pred tem poišči vse naše prijatelje.

Janez: Misliš nas, Gospodove apostole?

Peter: Tako je.

Janez: Vseh dvanajst?

Peter: K vsem pojdi in povej, da se jutri po sončnem zahodu dobimo tukaj, na kraju kjer smo zadnjikrat večerjali z Gospodom. Prav je, da skupaj počastimo njegov spomin.

Janez: Vse naj poiščem? Tudi Juda, ki ga je izdal?

Peter: Vse. Jaz, ki sem zatajil Gospoda, nimam pravice soditi brata, ki je tudi zapadel skušnjavi in se morda zdaj svojega dejanja kesa.

Janez: Pa vendar ... se z Judom nista nikdar prav dobro razumela.

Matej: Ne vem kako se bomo pogledali, če pride.

Filip: Juda naj ostane tam kjer je. Če se skesa, bomo že potem videli kaj naredimo.

Tadej: Mislim, da bi bil Jezus vesel, če bi se res vsi zbrali ob spominu nanj.

Andrej: In če izda tudi nas? *(Petru)* Brat moj, ne vem, če je pametno praviti Judu, kje smo.

Peter: Vsak nas lahko izda in vsak se lahko skesa. Varni pa v Jeruzalemu ne bomo nikoli.

Matej: Ne v Jeruzalemu, ne nikjer na svetu, če bomo sledili Gospodu.

Natanael: Janez, stori kot pravi Peter. Vsi smo grešniki.

Janez: Prav. Poiskal bom tudi Juda. V bližini templja se navadno drži. Za druge vem, kje jih najdem, le za Tomaža se mi ne sanja, kje bi lahko bil.

Filip: Njegov ded ima hišo blizu ribjega trga. Tam bodo vedeli, kje je.

Janez: Že tečem. Mir z vami bratje! *(odide)*

I/8

Filip: To bo najbolj žalostna in samotna Velika noč ...

Tadej: Prvič od otroških let je ne praznujem z Jezusom.

Natanael: Še sinoči smo sedeli z Njim, za tole mizo.

Matej: Ne vem kaj mislite drugi, a jaz bi najraje preživel praznik, kot Alfejev Jakob, v molitvi ob misli na našega Učitelja.

Natanael: Zdaj je čas, da ponižno prosimo Najvišjega za znamenje, ki ga je obljubil njegov Sin.

Tadej: Ali nam ni pustil nešteto znamenj, pa smo bili slepi zanje?

Natanael: Manjka Jonovo znamenje. Napovedal ga je, ko je ob jezeru nasitil množico.

Matej: Takrat je rekel farizejem in pismoukom, da jim ne bo dano drugo znamenje, kot znamenje preroka Jona, ki je bil tri dni v trebuhu velike ribe.

Tadej: Jakob ga je kasneje vprašal, kaj to pomeni, pa ni dobil odgovora.

Natanael: To znamenje ostaja skrivnost.

Peter: Morda nam ga razjasni Tolažnik, ki nam ga je sinoči obljubil Gospod.

Filip: Le kakšen tolažnik naj nam pomaga, zdaj ko Njega ni? Nihče ga ne more nadomestiti.

Natanael: Bolj kot tolažbe si želim nekoga, ki mi bi pojasnil, kaj naj storimo.

Matej: Gospod je obljubil, da pošlje Tolažnika. On ve, kaj potrebujemo. Zaupajmo.

Andrej: Veste, kaj me pri tem najbolj tare?

Filip: Kaj te teži, Andrej?

Andrej: Bolj kot to, da sem zapustili Mesijo samega sredi sovražnikov, mi je hudo, ker mu nisem izpolnil zadnje želje.

Peter: Kakšne želje? Kaj te je prosil?

Andrej: Tudi tebe je. Vsi smo ga pustili na cedilu.

Tadej: Kaj naj bi naredili proti toliko vojakom?

Andrej: Ne mislim tega.

Peter: Govori, Andrej.

Andrej: Sinoči, ko smo po večerji odšli na Oljsko goro, smo se pogovarjali, kaj vse smo pripravljeni storiti zanj. Se spomnite? Bili smo polni načrtov.

Peter: On pa je stopal pred nami zamišljen ...

Matej: Ne morem verjeti, da ni minil niti en dan. Kako lepo nam je govoril, prav na temle mestu. Vsega nisem razumel, a sem čutil, da nas ima rad. 'Prijatelji moji', nam je rekel ... potem pa se je zamislil in na poti res ni spregovoril.

Andrej: Tam nas je prosil, naj z njim bedimo in molimo.

Filip: Tvojega brata Petra je prosil, pa Zebedejeva, Jakoba in Janeza.

Andrej: Vsi smo ga slišali. Tudi jaz. Razumel sem, da si Sin človekov v tistih trenutkih želi naše družbe in opore ... pa sem vseeno zaspal.

Matej: Vsi smo zaspali. Utrujeni smo bili.

Peter: Rekel je: »Čujte in molite, da ne padete v skušnjavo ...« Če bi ga poslušal bi morda imel v trenutku preizkušnje moč, da ga ne bi zatajil. Imaš prav, Andrej. Zadnje prošnje mu nisem ugodil. Izprijena sol sem ...

Andrej: Nismo molili ...

Matej: Zatajili smo ga, kot je napovedal: »Vi vsi se boste to noč pohujšali nad mano, kajti pisano je: Udaril bom pastirja in razkropile se bodo ovce črede.«

Tadej: Bolje nas je poznal, kot se poznamo sami.

Natanael: Kljub temu nam je lomil kruh in nas imenoval prijatelje.

Matej: Ko je lomil kruh, je naročil, naj delamo tako v Njegov spomin.

Filip: Nato smo skupaj zapeli zahvalno pesem ...

Peter: Naročil je, naj se ga na tak način spominjamo, ko ga ne bo.

Tadej: Zakaj ne sedemo k mizi in naredimo, kot nam je naročil!?

Peter: To bomo storili jutri. Vsi skupaj. Prav ob tejle mizi, kjer je sedel On, se ga bomo spominjali z lomljenjem kruha.

Andrej: Zato si naročil Janezu, naj obvesti prijatelje, da pridejo, ko mine sobotni dan?

Peter: Da, ko mine sobotni dan.

Zastor

DRUGO DEJANJE

Velika sobota popoldne v Zebedejevi hiši, v Jeruzalemu. V skromni sobi so zbrane Zebedejeva žena Saloma in Alfejeva vdova Marija Kleofa, sestra Jezusove matere, Filipova starejša sestra Ivana in Lazarjeva sestra Marta, ki nekaj plete in sprva le posluša.

II/1

Saloma: Včeraj ob tem času je bilo ...

Ivana: Le kako so mogli storiti kaj takega?

Saloma: Nikomur ni storil žalega, zdaj pa taka smrt. Med dvema razbojnikoma.

Ivana: Pa kako so ga Rimljani mučili. Skoraj umrl jim je pod biči, potem pa še krona iz trnja ... Kaj takega Jeruzalem še ni videl.

Kleofa: Težko krivdo si je naložilo naše ljudstvo.

Ivana: Ne ljudstvo, Rimljan je obsodil našega Gospoda na smrt. Pogani so ga križali.

Kleofa: Naši nesrečni rojaki so zahtevali smrt nedolžnega.

Saloma: Celo stotnik na Golgoti je rekel, ko se je pričela majati zemlja: »Resnično ta je bil Sin božji«. Sama sem ga slišala. In to, ko je pogan.

Ivana: Kajfa je vsega kriv, s svojimi duhovniki, ki so podrepniki Rima. Nanje pade krivda.

Saloma: Niso le duhovniki kričali na trgu pred Pilatom, naj ga križa.

Ivana: Duhovniki, saduceji pa tudi farizeji so jih nahujskali. Večina ni niti vedela kaj kriči.

Saloma: O, prav dobro so vedeli. Nihče ne kliče krvi nase in na svoje otroke, ne da bi vedel kaj dela. Zato vam rečem, tega še ni konec.

Ivana: Jaz se tudi bojim, da bo za naše še hudo. Ste slišale, da pripravlja Simon, ki mu zdaj rečejo Peter, za danes zvečer nek skriven sestanek?

Kleofa: Mislim, da je prav, če se dobijo. Se bodo reveži vsaj malo otresli strahu.

Ivana: Ali ni nevarno? Tempeljski vojaki stikajo za njimi.

Saloma: Seveda je nevarno. Tudi tukaj jih bodo iskali. Čakajo le, da mine sobota. Vsi vedo, da smo pri nas za Jezusa. Veš, da me skrbi. Janez mi je zaupal, da mora obvestiti o tem sestanku vse naše, ki se skrivajo po mestu. Res ne vem, zakaj naj bi jih skliceval prav Simon.

Ivana: Saj veš, v njegovi naravi je, da ukazuje.

Kleofa: Ali mu ni Jezus izkazoval posebne pozornosti?

Saloma: To pa ne. Če je imel koga rajši od drugih, je bil to naš Janezek.

Ivana: Veš kaj, že dolgo ni več Janezek, da bi lahko koga vodil, mu pa še precej manjka.

Saloma: Seveda Ivana, za vodstvo bi bil bolj primeren tvoj brat Filip, ki je najstarejši, a menda ni najboljšega zdravja. Tudi tvoj Jakob, Marija Kleofa, bi bil primeren, če ne bi samo molil. Za vodstvo je treba odločnega človeka.

Ivana: Takega, Saloma, kot je tvoj Jakob?

Saloma: Imaš prav. Naš Jakob je starejši, podjeten, ima že velike otroke ... On bi bil primeren. Saj veste, da je Jezus rekel, da sta naša dva prava »sinova groma«. Pa sta res. Posebno

Jakob. Ta zna biti odločen. Vsekakor ni pred vsemi zatajil svojega Učitelja kot je to storil Simon, Jonov sin.

Kleofa: Jaz se v to ne vtikam. Sami bodo najbolje vedeli kako in kaj. Jezusova smrt nas je vse pretresla. Žalovanje in molitev sta bolj na mestu kot takale ugibanja.

Saloma: Človeka le skrbi kaj bo zdaj, ko ni več nikogar, ki bi vodil. Dokler je bil Jezus z nami ...

Marta: *(se oglasi od svojega ročnega dela)* O, saj je še!

Saloma: Kaj praviš, Marta?

Marta: Pravim, da je Jezus še tukaj, le vidimo ga ne.

Saloma: Odšel je k Očetu.

Marta: Prepričana sem, da nas ni zapustil.

Ivana: AIi zato ti edina nisi jokala, ko smo ga sinoči mazilile in povijale za pogreb?

Marta: Nisem bila edina.

Saloma: Daj no, tvoja sestra Magdalena je tako jokala, da nam niti pomagati ni mogla. Le zraven je stala pa tulila. Še solz si ni brisala, da je bila vsa zabuhla v obraz.

Marta: Magdalena je zelo čustvena. Saj jo poznaš.

Saloma: Ampak jokale smo pa vse.

Marta: Ne. Marija, njegova mati, ni jokala.

Saloma: Kako da ne!

Marta: Naj popravim. Ko ga je videla, kako se opoteka proti Golgoti pod križem, ves razbičan, okrvavljen, s trnjevo krono na glavi, je jokala. Ko je slišala kako so ga zmerjali in se norčevali iz Njega, sem mislila, da se bo onesvestila. Da, takrat je bridko jokala. Na poti, ko je za hip srečala Sina, ga je pogledala s tako neizrečeno milino, da so meni solze zalile oči. Pod križem, si je Marija zagrnila obraz, a sem videla, da so ji solze tiho polzele po licu. Kapljale so na tla in se mešale z krvjo, ki je tekla s križa. Ko je njen Sin potožil, da je žejen, je glasno zaihtela.

Saloma: No, vidiš, da je Marija jokala. Kako ne bi ...

Marta: Ko pa je vojak prebodel Njegovo stran in sta iz rane pritekli kri in voda, se je Marija čudovito umirila. Slišala sem, ko je vzdihnila, enako kot malo prej njen sin: »Dopolnjeno je.«

Potem je bila na smrt utrujena, žalostna, a jokala ni več. Pa povej ti, Kleofa, če ni bilo tako?

Kleofa: Res, Marija je trpela s Sinom, a ni tožila. Ko smo ga polagali v grob, je poljubila razbičano telo, a jokala ni. Potem je bila kakor odsotna. Saj sta jo s tvojim Janezom, Saloma, morala podpirati, da se ni zgrudila sredi ceste.

Saloma: Kar je res, je res. Naš Janez se je ves zavzel za Marijo, odkar mu je Jezus naročil s križa, naj odslej on poskrbi za njegovo mater.

Ivana: Lahko si ponosna na svojega sina, Saloma.

Saloma: O, saj sem, ampak za Marijo bomo skrbeli mi, saj Janez nima nič. Uboga Marija ...

Ivana: Pa nobene družbe ne mara. Kar sama je v sobi.

Kleofa: Nekaj časa sem bila sinoči z njo, pa je rekla, da želi biti sama. Tudi danes zjutraj sem bila pri njej. Gledala je skozi okno proti Golgoti. Zdelo se mi je, da je zatopljena v molitev. Pravi, da ne potrebuje ničesar.

Saloma: Naš Janez ji je sinoči prinesel žeblje in trnjevo krono, ki jih je pobral pod križem. Pobožala ga je po licu, rekla, da ji je to v veliko tolažbo, pa prosila tudi njega, naj jo pusti samo.

Marta: Ko sem bila za hip pri njej, je vprašala po apostolih, če so na varnem. Ne boste verjele po kom me je vprašala prav posebej!

Ivana: Po kom?

Marta: Vprašala me je, če vem kje sta Simon Peter in Juda iz Kariota. Rekla je, da jo skrbi zanju, pa se zagledala v okrvavljeno krono iz trnja, ki jo ima pred seboj.

Saloma: Pri sebi ima tudi kelih, iz katerega je Jezus pil poslednjič v četrtek zvečer. Naš Jakob ji ga je prinesel. Družbe pa ne mara. Sama hoče žalovati.

Marta: Ne bi rekla, da Marija žaluje.

Ivana: Kako ne bo žalovala!

Marta: Mislim, da pričakuje.

Ivana: Pričakuje? Kaj pričakuje?

Marta: Vstajenje.

Saloma: Misliš, da bo Jezus res vstal ... zdaj, ko je že v grobu?

Marta: Trdno sem prepričana, da bo Jezus vstal od mrtvih.

Ivana: Vsi bomo nekoč vstali. Le saduceji tega ne verjamejo.

Saloma: Ti praviš, da bo vstal od mrtvih prej kot drugi, ... prej kot ob koncu časov?

Marta: Ali ni obudil od mrtvih mojega brata Lazarja? Ali ni oživil hčerke onega Jaira iz Jerihe? Pokazal je, da ima oblast nad smrtjo. Vem, da bo tudi tokrat premagal smrt. Božji Sin je in prepričana sem, da njegova mama zdaj le čaka, kdaj se bo Jezus vrnil ... živ.

Ivana: Zakaj pa je potem tvoja sestra Magdalena vsa v solzah? Saj je Lazar tudi njen brat. Pa tudi Jezusova dela pozna bolje kot marsikak apostol.

Marta: Nismo vsi ljudje enaki. Tudi medve s sestro ne.

Saloma: Marija Kleofa, kaj pa ti rečeš na vse to?

Kleofa: Verujem, da bo vstal od mrtvih, a ne vem kako se bo to zgodilo. Vedno sem bila blizu Marije in Jezus je bil pri nas kot doma, a nisem nikoli vedela, kaj naj mislim. Najprej ni-sem verjela, potem sem se veselila, potem sem bila ponosna, potem me je skrbelo, zdaj pa sem žalostna ... in upam. Vedno se je izteklo drugače, kot sem pričakovala. Zato ne razmišljam več. Vem, da se bo končno zgodila volja Najvišjega.

II/2

(Vstopi Marija Magdalena, vsa v črnem, bleda in upadla.)

Magdalena: Mir z vami, prijateljice mojega Gospoda.

Žene: Mir s teboj, Magdalena. Mir s teboj.

Magdalena: Juda so našli ...

Ivana: Koga so našli?

Magdalena: Juda iz Kariota. Obesil se je revež. Zunaj mestnih vrat, na suhem smokvinem drevesu so našli njegovo truplo; prav nasproti Golgote.

Ivana: Prav mu je, kaj pa je izdal Gospoda.

Magdalena: Naš Gospod, rabuni, bi bil žalosten. Bolj kot izdaja bi ga žalostilo, da je ta nesrečni človek obupal, da si je vzel življenje.

Saloma: Denar ga je premamil. Pravili so, da že prej ni imel čistih rok.

Kleofa: Ni mogel biti le denar. Juda je sanjal o judovskem kraljestvu. Zanj bi moral biti Mesija upornik, osvoboditelj, Jezus pa je govoril o kraljestvu, ki ni od tega sveta. Marsikdo ga je zaradi tega zapustil. Mislim, da se je Juda obrnil tja, kjer sta moč in oblast, k templju in duhovnikom.

Saloma: Veš, tistega o kraljestvu, ki ni od tega sveta pa tudi jaz ne razumem. Tisoč let že pričakujemo Mesijo, da bo izgnal tujce, Rimljane in podobno svojat! Moja dva fanta sta tudi komaj čakala, kdaj bo Jezus ustanovil novi Izrael.

Marta: *(prekine pogovor, ki ji ni všeč)* Kako pa si zvedela o Judu, Magdalena, saj zaradi praznika ljudje ne hodijo od doma?

Magdalena: Pri Raheli sem bila, v sosednji ulici. Nakupila sem dobrega, tankega platna pa dišav in alojinega olja. Jutri pojdem h grobu, da Gospodovo truplo dokončno mazilim in povijem.

Kleofa: Ne govori tako, Magdalena, saj veš, da bomo šle skupaj opravit to zadnjo uslugo, ki smo jo dolžni mrtvim. Jezus je naš in tega dela nikoli ne opravi en sam človek.

Marta: Rahela ti je povedala o Judovi nesrečni smrti?

Magdalena: *(Kleofi)* Poslušaj, Marija Kleofa, jaz sem hotela narediti kar je prav, nikogar nisem marala žaliti. Če hočete, gremo jutri na vse zgodaj skupaj h grobu. *(Marti)* Pri Raheli je bil nek njen sorodnik, ki je našel Judovo truplo in ga snel z drevesa. Rahela je slišala, da je nesrečnik, ko je videl, da Jezusa bičajo, vrnil srebrnike, ki so mu jih dali iz tempeljske zakladnice in kričal po cesti: »Izdal sem nedolžno kri!«

Ivana: Gorje temu človeku!

Marta: Meni pa se smili. Skesal se je - pa obupal. Če bi prosil Gospoda, bi mu tudi izdajo odpustil.

Magdalena: On je vedno vse odpustil. Bila ga je sama ljubezen.

Ivana: Ne vedno. Jaz sem ga videla, kako je rohnel v templju nad menjalci in branjevci! Z bičem je šel nadnje! Ko se je razjezil, je bil strašen.

Kleofa: Razhudil se je, ker je branil čast nebeškega Očeta.

Marta: Hinavščine ni prenašal. Do naših slabosti in grehov pa je bil potrpežljiv in usmiljen, čeprav ni varčeval z opomini.

Saloma: Ko je videl, da se človek kesa, mu je prišel naproti.

Kleofa: Že res, a tudi z zakrknjenci je bil potrpežljiv.

Magdalena: Nad nikomer ni obupal.

Marta: *(zamišljena)* Magdalena, zdaj ko pomislim, jaz jutri ne bom šla mazilit Gospoda.

Magdalena: Kaj je spet s tabo, Marta? Kaj sem pa zdaj narobe rekla?

Marta: Nič, Magdalena. Prav nasprotno, le da jaz jutri ne bom šla k grobu.

Magdalena: Pa zakaj ne, sestra moja?

Marta: Ker se mi zdi, da ni primerno maziliti in povijati Gospodovo telo za dokončen pokop.

Magdalena: Saj to je vendar zadnje dejanje Ijubezni, ki mu ga lahko izkažem!

Marta: Imaš prav, a jaz sem prepričana, da bo Gospod vstal, kakor je rekel.

Ivana: *(Magdaleni)* Marta pravi, da bo Jezus vstal od mrtvih že zdaj in ne šele ob koncu časov.

Marta: Magdalena, ali ni prav s tem, ko je nama obudil brata, pokazal svojo moč nad smrtjo?

Magdalena: Vrnil nama je brata Lazarja, ker je dober. Verujem, da Bog usliši rabuniju vsako željo, a ne vem, če bo Gospod Jezus hotel priti nazaj med nas, ko so ga pa naši izdali, zatajili, mučili, umorili. Kaj če je tako razočaran, da se ne vrne več?

Marta: Dobro veš, da je poznal vse naše slabosti in grehe, pa je vseeno ostal med nami.

Magdalena: Storila bom kar določa postava in mi ukazuje srce. Če hoče katera z mano je prav, če ne, grem pa sama h grobu jutri, na vse zgodaj.

Saloma: Veš, da gremo. Marta ima svoj prav. Če si kaj vtepe v glavo, je nihče ne premakne.

Marta: Jaz vzamem Gospodove besede resno in mislim, da mu izkažem največjo čast s tem, da mu verjamem. Jezus bo vstal od mrtvih.

Ivana: Jaz pa mislim, da je treba izpolniti predpise, potem pa bo, kar bo. Magdalena, ali veš ti kaj več o tistem sestanku, ki ga sklicuje Simon za nocoj?

Magdalena: Slišala sem, da se bodo zbrali po sončnem zahodu pri Samuelu, kjer so v četrtek z Gospodom večerjali.

Ivana: Pa veš, kaj nameravajo?

Magdalena: Mislim, da se bodo spominjali svojega Učitelja in žalovali. Ali veš ti kaj več?

Ivana: Jaz ne, a Saloma pravi, da utegne biti nekaj zelo važnega.

Saloma: Nisem tega rekla. Čudno pa se mi zdi, da je Simon poslal našega Janeza, da leta po mestu in išče apostole.

Ivana: Morda ima pa kakšno naročilo od Gospoda, ki ga je do zdaj prikrival.

Saloma: To pa ne. Jezus ni ničesar skrival pred našima dvema. In če bi bilo kaj, bi jaz gotovo vedela.

Kleofa: Saj veš, da jih skrbi, kaj bo zdaj. Prav je, da se pomenijo.

Magdalena: Resnici na ljubo ..., prav bi bilo, da bi se pomenili tudi z nami, ki smo rabunija spremljale in mu stregle. Vse nas skrbi, kaj bo zdaj.

Marta: Pusti to, Magdalena. Če bo Gospod hotel, nam bo svojo voljo sporočil. Naj dvanajsteri žalujejo za svojim Učiteljem sami med seboj.

Saloma: Zdaj jih je le enajst ... Pa sem le radovedna, kaj bodo počeli.

Magdalena: Mene pa skrbi, da zaletavi Simon Peter ne bi odločil kaj takega, s čimer bi vse pokvaril. Saj smo videle, da se nanj ni mogoče zanesti. Ob prvi preizkušnji je Gospoda zatajil. Kaj lahko naredi šele zdaj!

Kleofa: Bi mar rada šla v Samuelovo hišo med nje, ko pa te ni nihče povabil?

Ivana: Kaj če bi ti, Kleofa, govorila s svojima dvema, pa še Saloma s svojima, ki imata tudi nekaj besede? Morda nas povabijo.

Saloma: Ne. To pa ne. Moja dva, Jakob in Janez, mi že tako očitata, da se preveč vtikam v njihove reči. Ko sem pred nekaj dnevi glede tega govorila z Jezusom, me je najprej pokaral On, potem sta me oštela pa še sinova. Pa nisem hotela drugega, kot zagotoviti fantoma primerna mesta v kraljestvu, ki ga je obljubljal.

Kleofa: Tisto so ti pa res vsi moški zamerili, Saloma. Jaz se v te reči ne bom vtikala.

Magdalena: Kaj pa misliš ti, Marta?

Marta: S Petrom govori. On sklicuje apostole.

Magdalena: S Petrom ne govorim rada, toliko manj zdaj, po tem kar je storil. Ali bi hotela ti, sestrica, govoriti z njim? S tabo se je vedno bolje razumel kot z mano.

Marta: Ali res misliš, da bi bila prisotnost nas žena primerna?

Magdalena: Čim bolj premišljujem, bolj sem o tem prepričana.

Marta: No, če je tako, potem se lepo premagaj in poišči Petra.

Magdalena: Pa ti?

Marta: Jaz bom šla z Marijo Kleofo in Salomo, če me spremita, k Njegovi materi. Marijo bom vprašala za svet. Mislim, da ne bi bilo prav, če bi karkoli ukrenile mimo njene želje.

Kleofa: Če želiš, kar stopimo do nje.

Saloma: Pojdimo.

Marta: Magdalena, ti pa le poišči Petra in se pomeni z njim.

(Kleofa, Saloma in Marta odhajajo)

Zastor

TRETJE DEJANJE

Dvorana zadnje večerje v noči po sobotnem dnevu. Prisotni so vsi apostoli, z njimi Jezusova mati Marija, njena sestra Marija Kleofa, Saloma Zebedejeva pa Marta, Magdalena in Ivana. Po lomljenju kruha so zatopljeni v molitev. Marija, Jezusova mati, čeprav izčrpana, spregovori mimo in zbrano.

III/1

Marija: Dragi moji. Iz srca sem vam hvaležna, da ste se spomnili mojega ljubega Sina Jezusa tako, kot je bila njegova srčna želja. Ob lomljenju kruha smo bili v duhu povezani z njim, ki vas ima rad, kakor vas imam rada jaz, ki sem njegova

mati. Peter, hvala ti, da si povabil ta večer v vašo sredo tudi mene in žene, ki žalujejo ob misli na trpljenje mojega Sina prav tako kot vi, njegovi prijatelji in apostoli.

Peter: Mati mojega Gospoda, ti veš, da bi naredil vse, da vsaj malo popravim, kar sem nesrečnik zagrešil. Hvaležen sem, da si prišla.

Marija: Peter, moj Sin vidi v tvoje srce. Ljubezen in zvestoba odtehtata slabost. Prijatelj mojega ljubega Sina, zaupaj. Bodi Skala.

Peter: Povej mati, kaj lahko storim, da ti pomagam nositi tvojo bridkost?

Marija: Moj Sin je na poti v smrt rekel ženam, ki so jokale ob poti, naj žalujejo zaradi svojih slabosti in grehov svojih otrok. Vaša žalost, moji dragi, pa se bo kmalu spremenila v veselje.

Janez: *(navdušeno)* Prav to nam je rekel Jezus na temle mestu, ko nam je poslednjič lomil kruh. *(zave se, da njegov ton ni v skladu s trenutkom; v zadregi)* Toliko lepega nam je povedal tistikrat … pa napovedal svoj odhod.

Marija: Dragi moji, zdaj ne mislite na odhod, ampak na vrnitev. Takrat lomljenje kruha v imenu mojega Sina ne bo le spomin nanj. Nova daritev bo, vir življenja in vez ljubezni pa tudi zahvala. V veliko tolažbo mi je bilo, da sem preživela z vami tele ure ob spominu na Sina, ki je moral umreti, da je zadostil za grehe sveta. Zdaj pa želim v samoti čakati vstajenja. *(Obrne se k Ivani)* Mislim, da je Ivana že malo utrujena. Draga Ivana, dan je bil dolg. Potrebuješ počitka. Pojdi z menoj. *(Ponudi ji roko, da vstane.)*

Ivana: Res je že pozno. Še malo pa bo treba iti h grobu. *(Magdaleni)* Saj me boš poklicala, Magdalena, da gremo skupaj?

Magdalena: Brez skrbi, Ivana. Le odpočij se. Rada bi, da smo tam s prvim svitom. Tako nas ne bo nihče motil.

Marija: Saloma, bodi tako dobra in pospremi naju do svoje hiše, ki je zdaj tudi moj dom.

Saloma: Dovoli, da te podprem.

Janez: *(priskoči)* Tudi jaz te spremim, popazim tako na obe svoji materi.

Marija: Zelo si skrben Janez, a ostani s prijatelji.

Janez: Kakor želiš, mati Marija.

Kleofa: *(se približa)* Ali želiš, da te spremim, draga sestra?

Marija: Iz srca ti hvala. Že dva dni si brez prestanka ob meni sestrica, in Najvišji ve, kaj mi pomenita tvoja bližina in pomoč. Zdaj pa želim biti sama s svojim Bogom v mislih na Jezusa. Ostani z apostoli, da bodo lažje prenašali samoto.

Kleofa: Prav, Marija, naj bo, kakor želiš.

Marija: *(se ozre po vseh)* Dragi moji otroci, mir z vami vsemi.

Peter: Mir s teboj, mati.

Vsi: Mir s teboj!

(Marija, Saloma in Ivana odidejo)

III/2

Jakob ml.: Ste slišali? Tudi Njegova mati pričakuje, da bo vstal.

Tomaž: Ali pa čaka, da tudi sama umre in odide za Sinom, saj je reva strašno oslabela.

Kleofa: Že dva dni ne zaužije ničesar razen vode. Zdaj je z nami pojedla grižljaj kruha in srknila nekaj vina, doma pa je ne morem pripraviti, da bi jedla.

Tadej: Mama, z lomljenjem kruha smo se spominjali Jezusa, kot nam je ob slovesu naročil.

Tomaž: Res je, a se vprašam, kaj so pomenile besede, ki jih je takrat izrekel naš Gospod. Peter, ti jih danes nisi ponovil.

Peter: Nisem ponovil Gospodovih besed, ker leži Njegovo telo v grobu. Ni se mi zdelo primerno.

Jakob ml.: Kljub temu sem občutil, kot da bi bil med nami.

Jakob st.: Odkar smo hodili z Njim, nam je pri jedi lomil in delil kruh.

Andrej: Zadnja večerja, za tole mizo, je bila nekaj drugega. Preden nam je naročil, naj uživamo kruh in vino v njegov spomin, je ponovil tiste skrivnostne besede, ki jih je izrekel že nekoč ...

Tomaž: ... da je kruh Njegovo telo in vino Njegova kri. Gotovo je naš Učitelj hotel, da se nam ta obred vtisne v spomin za čas, ko ga ne bo.

Natanael: Zdaj je ta čas.

Tomaž: Natanael, kaj meniš, da pomenijo?

Natanael: Ne vem. *(Vsem)* In drugi, kaj pravite?

Janez: Že takrat v Kafarnaumu, Mestu tolažbe, po tem ko je nasitil množico, nam je rekel: »Kdor jé moje meso in pije mojo kri, ima večno življenje«.

Filip: Po teh besedah so ga ljudje pričeli zapuščati.

Matej: Priznam, da sem tudi jaz govoril z drugimi: »Trda je ta beseda. Kdo jo more poslušati.« Naj mi odpusti Bog našega očeta Abrahama, ampak še vedno ne vem, kaj je hotel reči, ko nam je slovesno zatrdil: »Moje meso je resnična jed in moja kri resnična pijača?«

Peter: Teh besed nisem razumel ...

Natanael: Ko je Jezus pred našimi očmi pomnožil kruh in ribe in v Kani vodo spremenil v vino, je pokazal, da gospoduje nad naravo. Veliko reči je naredil, ki jih nismo razumeli.

Matej: Njegova mati je rekla, ko je odhajala, da bo lomljenje kruha - ko se njen Sin vrne - postalo tudi daritev in vir življenja. Kaj nam je hotela povedati?

Jakob st.: Najbolj prav bo, da čakamo, kaj se bo zgodilo.

Jakob ml.: Nekaj se bo spremenilo. Da se je ob smrti našega Učitelja pregrinjalo, ki je v templju zakrivalo Presveto, pretrgalo na dvoje, to nekaj pomeni. Z Jezusovo smrtjo je nečesa konec. Nastaja nekaj novega.

Jakob st.: Novo bi bilo Izraelovo kraljestvo, ki ga brez Jezusa, ne bo.

Matej: Ne vem kaj bo ..., a ko pomislim, da nas je na temle mestu naš Gospod, božji Sin, imenoval svoje prijatelje, vem, da nas ne bo zapustil.

Andrej: Mene je ganilo, ko nam je izkazal tako zaupanje. Potem, pri lomljenju kruha, pa je bil Jezus silno resen, rekel bi - slovesen.

Jakob st.: S kruhom v roki, z očmi uprtimi, kamor naš pogled ni segel, je govoril s svojim Očetom.

Janez: Obraz mu je zažarel v čudoviti svetlobi, skoraj kot takrat na gori, ko ... *(zave se, da je rekel preveč.)*

Andrej: Kdaj? Na kakšni gori? *(Nastopi mučen molk, dokler ne spregovori Peter)*

Peter: Nekoč, ko nas je odpeljal na visoko goro, smo videli, Jakob, Janez in jaz, Gospoda ožarjenega v vsej slavi. Ukazal nam

je, naj o tem ne govorimo, dokler »Sin človekov ne vstane od mrtvih«. Zato o tem nismo govorili in tudi ne bomo.

Marta: Naročil vam je, da povejte kar ste videli, »po njegovem vstajenju«? Torej vam je ponovno povedal, da bo vstal od mrtvih!

Magdalena: Kakšnega ste videli v slavi?

Filip: Peter, ali vam je takrat Gospod zaupal kaj posebnega? Je povedal kaj, česar ostali ne vemo?

Tomaž: Kdaj je bilo to?

Kleofa: Ne silimo vanje, da ne prelomijo obljube.

Marta: Saj bomo zvedele, ko bo Gospod vstal. Povejte raje še kaj o zadnjem lomljenju kruha.

Peter: Takrat nam je ponudil kruh in rekel: »Vzemite, to je moje telo.«

Filip: Nihče ni vreden takega daru.

Tomaž: Nihče ni vreden pa tudi nihče ne ve, kaj naj s tem darom naredimo.

Simon: Če je naš Učitelj rekel, naj delamo to v njegov spomin, bom jaz tako delal. Ne vem, kaj mislite drugi, ampak jaz bom pričel in končal dan z lomljenjem kruha za vse, ki bodo hoteli.

Janez: Ali misliš, Simon, da je to dar za vse ljudi?

Simon: Zakaj ne? Ali ni prav to obljubil množici, ki ga je iskala? Takrat je rekel vsem, ne le nam: »Jaz sem kruh življenja.«

Natanael: Rekel je pa tudi: »Resnično, resnično vam povem, kdor veruje, ima večno življenje.« Vprašam se, kdo ima tako vero?

Simon: Morda bi ljudje verovali, da je bil Jezus iz Nazareta resnično božji Sin, če bi jih povabili medse in z njimi lomili kruh spomina.

Matej: Ti, Simon Gorečnik, bi rad povabil k lomljenju kruha svoje prijatelje, zelote. Mar ne?

Simon: Več vere v Izraelovo kraljestvo je med njimi, kot kjerkoli drugje v Judeji.

Jakob st.: Simon, vera ni dovolj. Tudi hudi duhovi verujejo, pa delajo slabo. Gospodu je treba slediti v dejanjih, izpolnjevati voljo Najvišjega.

Jakob ml.: Bratje moji, priznam, da ne razumem Njegove smrti, ne besed, ki jih je izrekel pri zadnji večerji z nami. Prav zato

sem prebil dan v molitvi. Mislim, da moram veliko moliti in se postiti, da dobim razsvetljenje od zgoraj. Nebeški Oče nam ni poslal Sina z namenom, ki ga ne bi mogli razumeti. Dokler mi ne postane jasno, ne bom razpravljal. Potrebujem samoto.

Jakob st.: Jaz pa mislim, da se moramo pomeniti, kaj naj naredimo.

Simon: Jakob ima prav. Velika noč je za nami, čez nekaj ur bodo tisoči romarjev pričeli zapuščati Jeruzalem. Odločiti se moramo, če izrabimo priložnost in zginemo iz mesta tudi mi.

Filip: Ali so tvoji prijatelji zeloti opustili misel na vstajo?

Simon: Ko sem povedal, da je Peter zavrnil vsako misel na oborožen odpor, so se mnogi ohladili, a ne vsi. Čisto mogoče je, da se pričnejo v mestu kakšni nemiri.

Tomaž: Če bodo nemiri, bodo romarji še hitreje zapustili mesto. Tudi jaz odidem.

Tadej: Kam odhajaš, Tomaž?

Tomaž: V Jeriho. Moj brat dvojček je bolan. Obiskati ga moram.

Filip: Tomaž, ali ne bi bilo bolje, da s potovanjem počakaš?

Tomaž: Dokler je bil Gospod med nami sem upal, da mi po praznikih On ozdravi brata. Zdaj pa je naš Gospod umrl. Moram storiti bratovsko dolžnost.

Tadej: Veliko se moramo pogovoriti.

Tomaž: Saj še ne grem. Pomenimo se, spal tako ne bo nihče.

Jakob ml..: No, kar pogovorite se, meni pa bo brat Tadej povedal, kar boste sklenili. Zdaj v templju ni gneče in če kje, mi bo Duh božji tam razodel voljo Najvišjega. Moja molitev bo z vami, da se boste Iažje odločali kot je prav.

Jakob st.: Jakob, prijatelj moj, ne vem, če je pametno, da odhajaš. Dogovoriti se moramo, kaj naj storimo. Prav je, da smo pri tem zbrani vsi, tudi tele žene, ki so ves čas spremljale Gospoda.

Kleofa: *(Jakobu ml.)* Sin moj, pomisli, da te prijatelji potrebujejo. Ni prav, da jih puščaš same.

Jakob ml.: Če ostanem, ne bom doprinesel ničesar. Le dvom lahko širim, a tega nočem. Moliti moram za razsvetljenje. Ko me obsije žarek umevanja, se vrnem. Med tem pa vnaprej sprejmem, kar boste sklenili. Kako naj bi pomagal odločati, ko sem pa sam slep.

Peter: Pojdi, Jakob, in stori, kot misliš, da je prav. Vedi pa, da ne bomo brez tebe ničesar važnega sklenili. Dokler ne vidimo jasno, moramo odločitve pretehtati skupaj.

Jakob ml: Naj bo kot rečeš, Peter. Mir z vami, prijatelji.

Ostali: Mir s teboj, Jakob.

(Jakob mlajši odide)

III/3

Magdalena: Jaz vas ne razumem. Govorite, da ste Gospodovi prijatelji, pa komaj pomislite nanj!

Peter: Kaj govoriš, ženska?

Magdalena: Pravim, da nimate srca za ubogega rabunija.

Peter: S kakšno pravico se kregaš, Magdalena! Nisi edina, ki žaluje! Hudo nam je, a zdaj je naša naloga spoznati, kaj Gospod pričakuje od nas.

Magdalena: Mislite le, kam bi zbežali.

Filip: Nihče te ni prosil, da pridi.

Tomaž: Tebi Magdalena je lahko. Ne Kajfa ne Pilat ne lovita po Jeruzalemu žensk. Pa tudi ob vseh prijateljih, ki jih imaš med Rimljani in saduceji se res nimaš česa bati.

Magdalena: Tomaž! Očitaš mi, kar mi je On odpustil.

Tomaž: Seveda ti je odpustil, a ne misli, da lahko zato vsemu svetu soliš pamet!

Simon: Kaj hočeš, da se le topimo v solzah? Žalost ni v besedah. On sam nam je rekel, da ni njegov učenec, kdor kliče: 'Gospod, gospod', ampak kdor izpolni Njegovo voljo.

Natanael: Dragi moji, kaj menite bi nam zdajle rekel naš ljubljeni Učitelj in Gospod, če bi slišal tole prerekanje?

Magdalena: Res je, Natanael. Oprostite mi. Zadnja sem, ki bi smela govoriti, a Ijubezen do Gospoda me sili, da nisem tiho.

Matej: Kaj se boš izgovarjala na Gospoda, Magdalena. Ti nisi bila nikdar tiho. Si pač taka in je kar prav tako.

Tadej: Mislim, da so Magdalenine besede vredne premisleka.

Andrej: Kaj meniš, Tadej?

Tadej: Morda res ni prav, da govorimo o rečeh, ki jih ne razumemo,

namesto, da bi mislili na trpljenje, na žrtev našega prijatelja … in Gospoda.

Kleofa: Prav si povedal, sin moj. Možje, preveč razmišljate o včerajšnjih slabostih, ki jih ne morete popraviti in o jutrišnjih nalogah, ki jih ne morete razumeti. Ali vas ni Jezus opozarjal, da je dnevu dovolj njegova lastna teža in da je treba prihodnost zaupati nebeškemu Očetu?

Filip: Naj torej storimo vsi, kot tvoj sin Jakob, ki moli v templju?

Kleofa: V tihoti molitve govori Gospod.

Matej: Modra je ta beseda, vendar pred nami so težke odločitve in časa je malo.

Simon: Ko smo sledili Gospodu, je o vsem odločal On. Zaupali smo mu in vedeli, da je vsaka skrb odveč. Zdaj pa smo sami.

Marta: Le kako moreš reči, da ste sami? Trdno verujem, da je prišel Jezus, Božji Sin na svet, da nas odreši! Ni nas zapustil!

Andrej: Odšel je k Očetu ker hoče, da nadaljujemo njegovo delo. Zdaj so odločitve na naših ramah ...

Filip: ... in časa je res malo. Ko se zdani bodo pričeli vojaki stikati za nami.

Simon: Posebno, če pride v mestu do nemirov.

Magdalena: *(Marti)* Vidiš, da ne poslušajo. Trdijo svoje, ne razumejo ničesar! Le zakaj niso odšli, ko je bil čas? Morda bi potem rabuni poiskal druge, ki bi imeli bolj odprta ušesa.

Peter: Kam naj bi šli, Magdalena? Čeprav nisem razumel vsega kar je učil, verujem, da je bil Jezus iz Nazareta Sin Najvišjega, Sveti od Boga...

Magdalena: Pa si ga kljub temu v stiski zapusti.

Peter: Tisto noč me je premagal strah. Zdaj poznam svojo slabost. Nikoli več ne bom zatajil Gospoda.

Magdalena: Zdaj, ko je mrtev.

Peter: Zdaj prosim Njega za moč, da ostanem zvest. Vanj zaupam. *(Ganjen)* On ve, da ga imam rad.

Marta: Simon Peter! Izrekel si besede, ki sem jih ves čas pogrešala med vami.

Peter: Ničesar pomembnega nisem rekel.

Marta: Prijatelj, v enem stavku si povedal, kar čuti tudi moja gostobesedna sestra. *(Magdaleni)* Dovoli Magdalena, da poja-

snim. *(Petru)*. Peter, resnično zaupanje je stvar srca. Vdanost in ljubezen izkažemo Gospodu s tem, da mu zaupamo, ko nas pripravlja za nalogo, ki nam ni jasna, pa tudi ko nam zapušča dar, ki presega naš razum.

Kleofa: Jezus vam bo pomagal, da se odločite prav. Zdaj pa se moramo žene odpraviti, če hočemo biti ob sončnem vzhodu pri grobu.

Magdalena: Res, kar pohiteti bo treba, če hočemo pri Zebedejevih vzeti vse potrebno pa še zbuditi Salomo in Ivano. *(Marti)* Sestra, ti res ne greš z nami?

Marta: Ne, sestrica. Pričel se je tretji dan. Čakala bom, da Gospod vstane od mrtvih.

Magdalena: Misliš, da je slabo, ko gremo izkazat rabuniju zadnje delo usmiljenja, kot predpisuje postava?

Marta: Seveda ni slabo, Magdalena. Izpolnjevati postavo je vedno hvalevredno. Le pohitite, ker se bo vsak čas pričelo daniti, pa ne zameri, da te ne spremim.

Kleofa: *(že od vrat)* Peter, odpočijte se, saj ste že vsi utrujeni. Ko se vrnemo vam povemo, kako smo opravile. *(Neodločena se ustavi.)* Magdalena, Arimatejec je pred grob zavalil skalo. Ali misliš, da ji bomo same kos? Kaj ko bi nas spremil kdo od mož, če bi bila skala za nas pretežka?

Magdalena: Sem že pomislila. Za može res ni varno, da bi se kazali tam, kjer so Rimljani. Če so vojaki še tam, nam bodo za nekaj srebra radi odvalili skalo. Če jih pa ni več, se ena od nas lahko vrne po koga, da nam pomaga.

Peter: Če ni več vojakov gremo vsi počastit našega Gospoda.

Magdalena: *(Kleofi)* Vidiš, vse se da urediti. Zdaj pa na pot. Možje, mir z vami, pa ne zamerite mi. Saj me poznate.

Apostoli: Mir s teboj, Magdalena. Mir z vama.

(Marija Kleofa in Magdalena odideta)

III/4

Jakob st.: Zadnji čas je, da nekaj sklenemo. Mislim, da bo najbolje, če za teden ali dva zginemo iz Jeruzalema potem pa se dobimo na določen dan, da se dogovorimo kako naprej.

Tomaž: Jaz sem že povedal kam grem. Povej kdaj in kje se zberemo - in bom tam.

Matej: Kaj nameravaš ti, Jakob?

Jakob st.: S Petrom grem. On je odločen, da se vrne v Galilejo. Tam vlada Herod, ki se ne meni ne za Pilata, ne za Kajfo. Tam bomo varni.

Matej: Ti Janez, odideš z bratom?

Janez: Jaz moram vprašati, kaj želi njegova mati. Morda bo ostala tu.

Filip: In če odidemo, kaj potem?

Jakob st.: Ko se vse umiri, se dobimo recimo, pri Lazarju v Betaniji, če nima Marta nič proti. Lazar ima dovolj veliko posestvo, da nas skrije, če bi bilo treba.

Marta: Jakob, dobro veš, da je pri nas dobrodošel vsak Jezusov prijatelj.

Filip: Ne vem, če je prav, da zapustimo Jeruzalem.

Tadej: Imaš prav, Filip. Jezus nas je pripeljal sem. Kaj praviš, Peter?

Peter: Počakam, da mrtvemu Gospodu poljubim noge, potem se vrnem v Galilejo.

Matej: Če gremo iz Jeruzalema, bomo drugič zapustili Gospoda.

Jakob st.: Komu koristi, če ostanemo tukaj in nas polovijo?

Andrej: Natanael, kaj praviš? Ali je prav, da se skrivamo, ko pa je naš Gospod vzel nase trpljenje in smrt?

Natanael: Gospod ni silil v smrt. Sprejel jo je, ne iskal.

Janez: Greš tudi ti s Petrom v Galilejo?

Natanael: Ne vem. Počakal bom na mnenje večine.

Simon: Rekel je, da je On Pot. Pomeni, da moramo biti pripravljeni, da mu sledimo, če treba tudi v smrt.

Marta: Rekel je tudi, da je Resnica in Življenje.

Simon: To je res, ampak spomnite se njegovih besed: 'Kdor hoče rešiti svoje življenje, ga bo izgubil, kdor pa izgubi svoje življenje zaradi mene, ga bo našel'. Mislim, da ne smemo reševati življenja z begom.

Andrej: Morda je res znak prave Ijubezni do Najvišjega, da tudi v tem sledimo Njegovemu Sinu.

Matej: Nihče ne reče, naj silimo v roke Kajfu in Rimljanom. Bežati iz Jeruzalema je pa druga stvar.

Simon: Beg ne more biti krepost. Kdo nas bo spoštoval, če po smrti Učitelja zginemo iz Jeruzalema?

Filip: Star sem, pa me bo vedno sram, da sem se na Oljski gori skril pred tempeljskimi hlapci. Naj bo, kar bo. Jaz ostanem.

Matej: Učenec ne more biti več kot Učitelj. Tudi jaz ostanem.

Tadej: Mislim, da tudi midva z bratom ne bova hitela od tod. Jezus je pokopan tukaj.

Natanael: Peter, kaj praviš?

Peter: Kar sem rekel. Obiščem Gospod grob in odidem v Galilejo.

Natanael: Jaz bi ostal, skupaj z ostalimi še nekaj dni, da vidim kaj bo.

Andrej: *(Petru)* Brat moj, ali ne bi bilo bolje, da ostanemo vsi skupaj v bližini templja?

Peter: Gospod je več kot tempelj. Počakal bom, da nam sporoči svojo voljo. To pa stori lahko v Galileji prav tako kot tu.

Andrej: Oprosti mi, če te ne spremljam in ostanem.

Peter: Stori, kot meniš, da je prav.

Jakob st.: Jaz grem s Petrom.

Tadej: Če gresta, bosta sama bežala v Galilejo ... *(Nastane mučen molk)*

Marta: Vsak čas se bo pričelo daniti. Magdalena je z ženami gotovo že na poti h grobu.

Peter: In kaj boš naredila ti, Marta?

Marta: Čakala bom Gospodovega vstajenja. Trdno verujem, da je On, ki je obudil mojega brata Lazarja, gospodar nad življenjem in smrtjo.

Tadej: Boš čakala Gospoda tukaj, med nami?

Marta: Ne, Tadej. Odidem, da bom bližje Njegovi materi.

Tadej: Ko prideš domov, povej naši mami, kaj smo sklenili.

Marta: Povedala bom, da niste sklenili nič, da greste vsak po svoje; Peter in Jakob Zebedej v Galilejo, Tomaž v Jeriho, Alfejev Jakob v tempelj, Janez k Mariji, drugi pa mislite ostati, a ne veste kje.

Tadej: Kaj pa misliš, da želi Njegova mati?

Janez: Mati Marija si želi miru.

Marta: Prepričana sem, da bo takoj, ko njen Sin vstane od mrtvih, hotela deliti svojo srečo z vsemi, ki smo ji blizu.

Filip: Ti res misliš, da bo naš Učitelj vstal?

Marta: Tretji dan se je pričel in Gospod bo vstal, kakor je rekel!

Jakob st.: Ne vem, če je Jezus, ko je govoril o dnevih, mislil na navadne dni. Morda je imel v mislih dobe Izraela. Če je tako, ne vemo kdaj se prične obljubljeni tretji dan.

Marta: Moški vedno komplicirate stvari.

Simon: Če Gospod res vstane, kot praviš, potem ne bo nihče mogel zadržati gorečih Izraelcev, ki komaj čakajo svojega kralja, da se dvignejo proti Rimljanom. Ob kralju, ki je premagal smrt, bo Izrael nepremagljiv!

Natanael: Pa si ti, Simon Gorečnik, prepričan, da bo taka tudi volja našega Gospoda?

Simon: Neštetokrat je govoril o svojem kraljestvu, le da ga nismo razumeli. Upali smo, da ga bo ustanovil, ko se je to zdelo primerno nam. Zdaj vidim, da ni tako. Hotel je trpeti, umreti in ko bo vstal v slavi, bo napočil njegov čas. To bo tretji dan.

Jakob st.: Ne bodimo nestrpni. Nama z Janezom je Jezus očital, da sva nepočakana. Bodimo pripravljeni, da mu služimo in pomagamo pri ustanavljanju kraljestva, če se vrne med nas. Do takrat pa ne delajmo hrupa. Peter, kaj praviš?

Peter: Jakob, jaz vem le, da ko se Gospod vrne, pa naj bo to kadarkoli, ga bom prosil odpuščanja, potem pa čakal, če me bo hotel ponovno sprejeti kot nevredno orodje.

Andrej: Simon, pomisli, da ti je naš Gospod pri Cezareji Filipovi že zaupal ključe nebeškega kraljestva. Ali res misliš, da bo to preklical?

Peter: Andrej, takrat sem čutil, da nisem vreden te časti, zdaj pa tudi vem, da takemu bremenu nisem kos.

Andrej: On ti je rekel, da bodi skala. Brat moj, zaupaj.

Matej: Zaupajmo Njegovi dobroti, čeprav smo grešili zoper njo. Kajti pisano je: 'Spomni se Gospod svojega usmiljenja, svojih dobrot, ki so od vekomaj.'

Marta: *(gleda od daleč skozi okno, kjer se rahlo svetlika)* Dani se. Zadnji čas je, da odidem.

Tomaž: Tudi jaz moram na pot. Spremim te do Zebedejevih, potem pa pohitim, da zapustim mesto preden se zbudi.

Peter: Nas res zapuščaš, Tomaž?

Tomaž: Ne bom vas zapustil. Ko poskrbim za brata, se vrnem, da bom z vami izpolnjeval Njegovo voljo.

Andrej: In kaj, če med tem naš Gospod vstane od mrtvih in te ne najde tu?

Tomaž: Ko bo Gospod vstal od mrtvih, se bo stresel ves svet, mogočna luč bo zasijala od vzhoda do zahoda, sonce se bo ustavilo na nebu, vse stvarstvo bo priča njegovi slavi. Ko se bo to zgodilo, bom prihitel in se mu vrgel k nogam. To bo pričetek novega veka tako v Jeruzalemu kakor v Jerihi in po vsem svetu, kjer živijo razkropljeni sinovi Izraela.

Natanael: Zakaj si tako gotov, Tomaž, da bi bilo Gospodovo vstajenje oznanjeno vsem ljudem?

Tomaž: Pomisli Natanael. Njegovo rojstvo je oznanila čudovita zvezda in angeli so mu peli slavo. Ko je umrl, se je tresla zemlja, dan je postal noč, zagrinjalo v templju se je pretrgalo. Vstajenje, zmaga nad smrtjo, pričetek novega kraljestva, kadarkoli že bo, pa bo nekaj, česar svet še ni videl. Ko se bo to zgodilo, bo strmelo stvarstvo. Vsa Judeja in Galileja bosta padli na kolena in slavili Boga. Tisti hip se vrnem v Jeruzalem. Do takrat pa, dragi prijatelji, mir z vami.

Jakob st.: Počakaj, Tomaž. Spremim te do doma. Janez, greš z menoj?

Janez: Ne, Jakob. Ostanem pri Petru, dokler ne odide.

Jakob st.: Prav. Se vidimo. Če vam Samuel ne bo postregel, poskrbim za kosilo.

Marta: Mir z vami, možje. Pa odpočijte se.

Apostoli: Mir s teboj, Marta. Mir z vami.

(Marta, Jakob in Tomaž odidejo)

III/5

Simon: Poslušaj, Peter.

Peter: Kaj je Simon?

Simon: Mene pričenja stvar skrbeti.

Peter: Kakšna stvar?

Simon: Če Gospod res vstane od mrtvih, se lahko zgodi, da prič-nejo zeloti z uporom ...

Peter: Ali jih nisi prepričal?

Simon: Takrat nismo govorili o vstajenju. Če Gospod vstane, nihče ne ustavi upora. Vsa Judeja se bo dvignila proti Rimljanom. Vojaki bodo planili pa po nas.

Peter: Ali lahko to preprečiš?

Simon: Ne vem. Mogoče jih prepričam, naj počakajo, da stopi vstali Gospod sam na čelo Izraela. Če se zgodi, kot pravi Tomaž, morda ne bodo poskušali upora na svojo roko.

Natanael: Dvomim, da bi bilo vse, kot meni Tomaž. Kar je storil naš Učitelj nas je vedno presenetilo.

Simon: Kaj naj torej rečem zelotom? Kako naj preprečim nesrečo?

Natanael: Reci, da Gospod noče nasilja. Izraelovo kraljestvo se bo pričelo, ko se Mesija vrne v slavi.

Matej: Pa še to jim reci, naj brzdajo nepočakanost, da ne prekrižajo Gospodovih načrtov.

Peter: Modro sta govorila. Pojdi, Simon in stori tako.

Simon: Če se vam zdi, odidem takoj.

Ostali: Mir s teboj, Simon ...

Simon: Molite bratje..., da bom jaz, zelot, postal glasnik miru.
(odide.)

III/6

Natanael: Čas bo, da malo zaspimo.

Andrej: Filip tamle že dremlje.

Filip: Nič ne dremljem. Neskončnega Boga prosim usmiljenja. Kako naj pogledam v oči Njegovemu Sinu, če bo res vstal?

Janez: Jaz pa komaj čakam, da bo spet med nami!

Filip: Blagor tebi. Mene pa srečanje z Gospodom ... skrbi.

Natanael: Zakaj bi te skrbelo, Filip?

Filip: Na Oljski gori, ko je iskal tolažbe, mu nisem rekel dobre besede ...

Tadej: Vsem nam je težko, da smo takrat zaspali.

Filip: Jaz nisem spal.

Peter: Kaj govoriš?

Andrej: Tega nam nisi povedal.

Filip: Tudi zdaj bi raje molčal, a je prav, da se izpovem .... Vsi ste takrat spali, mene pa se je spanec ogibal. Ležal sem med vami, pokrit s plaščem, a bedel.

Janez: Potem si videl Gospoda, ko je molil?

Filip: Videl sem ga, ko je prosil nebeškega Očeta, naj mu pomaga sprejeti kelih trpljenja. Potem je vstal in se približal. Sklonil se je k tebi Peter, pa k Janezu in Jakobu. Dvakrat se je vrnil po tolažbo, k vam, ki ste spali ... Videl sem njegovo stisko, videl kako so mu polzele po čelu kaplje krvi ..., videl Njegov izmučeni obraz ... pa sem se delal, da spim.

Janez: Zakaj nas nisi zbudil!

Tadej: Nisi stopil k Jezusu, ko si videl, da trpi?

Filip: To je moja velika krivda. Nisem se premaknil. Ni mene poklical, da bi mu bil ob strani. Vas tri je izbral. Iskal je tolažbe pri vas, ki ste spali. Ko bi bil med izbranimi jaz, bi mu bil v oporo. Jaz edini nisem spal. Pa se ni ozrl k meni, najstarejšemu med vami ... Bil sem užaljen, ljubosumen. Zatajil sem ga pred samim seboj, bil sem poln zavisti ..., bil sem trdega srca ...

Peter: Filip, vsak nosi težo svoje slabosti. Moja krivda je neprimerno hujša. Trikrat sem ga zatajil pred ljudmi, pa vendar upam. Gospod pozna našo slabost ..., a vidi tudi v skesano srce. *(pripravlja se, da bo legel.)* Lezi in odpočij si. Zaupajmo, Filip, zaupajmo Vanj.

Filip: Hvala ti, Peter, a ne bom spal. Ni miru v mojem srcu. Če bo Gospod vstal, bom stal pred Njim osramočen. Tega si želim ... in bojim.

Tadej: Naš prijatelj je. Ko pride, bo veselje pregnalo tudi tvojo bojazen, Filip.

Natanael: Do takrat pa lahko malo zaspimo.

Andrej: Rekel je, da bo vstal tretji dan.

Matej: Dani se. Je že - tretji dan.

(Apostoli zaspijo, le Filip si ob mizi podpira glavo. Skozi okno se svetlika zarja)

ČETRTO DEJANJE

(Isto kot prej. Od daleč se bližajo razburjeni ženski glasovi. Nekdo močno trka po vratih)

IV/1

Ženski glasovi: Peter! Peter! Odprite! Odprite vrata!

Filip: *(pri mizi dvigne glavo)* Peter! Slišiš?

Janez: *(skoči odpirat vrata, v sobo vderejo vse iz sebe Magdalena, Marija Kleofa in Ivana.)*

Magdalena: Gospoda ni več v grobu!!!

Žene: *(vse vprek)* Ni ga! Vstal je! Angel je rekel, da je vstal! Samo povoji so še tam!

Ivana: *(pritajeno)* Ne vpijte vendar, da kdo ne sliši! Grob pa je res prazen! Gospod je vstal!

Filip: Kaj govoriš ženska!

Apostoli: *(med seboj, razburjeno)* Kako? Kaj? Kdaj je vstal? Kaj govorijo?

Peter: *(skuša narediti red)* Tiho. Tiho, pravim. Magdalena povej, kaj se je zgodilo?

Magdalena: Peter, veseli se z nami: Gospod je vstal! *(Vsi za hip onemijo)*

Peter: To je resna stvar, Magdalena. Ne moreš priti in reči, kar se ti zdi. Kaj se je zgodilo? Vsi čakamo ...

Magdalena: Ne čakamo več, Peter! Gospod je že vstal!

Natanael: Če bi Gospod res vstal, bi bil zdaj tukaj. Ali so vas nagnali vojaki ... ali kaj?

Kleofa: Magdalena, povej po vrsti, kako je bilo. Povej, kaj smo doživele, sicer ne bo nihče verjel.

Ivana: Pa še o potresu povej in o vojakih, ki so zbežali.

Apostoli: *(vsi vprek)* Kaj? Vojaki so zbežali? Jih ni več pri grobu? O kakšnem potresu govoriš?

Ivana: Filip, verjemi mi. Gospod je vstal! Vojaki so zbežali! A ne bodite tako glasni. Je nevarno.

Kleofa: Pusti vojake, Ivana! Sin človekov je vstal od mrtvih! Magdalena, ti govori!

Janez: *(veselo)* Gospod je vstal! Gospod je vstal, kakor je rekel!

Natanael: Janez! Pusti jih do besede!

Magdalena: Kot veste, smo šle pred sončnim vzhodom h grobu, da bi mazilile in povile telo našega ljubljenega rabunija.

Andrej: Seveda vemo. O Gospodu povej!

Magdalena: Ne moti me, Andrej! (se *zbere)*. Z Marijo Kleofo sva hitreje stopili, tako, da sva prišli do groba pred drugimi.

Ivana: Jaz težko hodim, pa sva šli s Salomo in še z dvema njenima sosedoma malo zadaj.

Janez: Magdalena, povej že enkrat o Gospodu!

Magdalena: Ko sva zavili okrog hriba sva začutili, da se je stresla zemlja, ko pa sva prišli bliže sva opazili, da je nekdo odvalil skalo. Grob je bil odprt.

Matej: Jo je prevrnil potres?

Kleofa: Ne. Grob so na zahtevo duhovnikov zapečatili. Pečat je bil prelomljen in skala odvaljena, ne prevrnjena od potresa, ki niti ni bil tako močan, kot tisti v petek, ko je Jezus umrl.

Magdalena: Ko sem videla, da je grob odprt, sem se ustavila in pričela jokati. Mislila sem, da me je kdo prehitel in že mazilil Gospodovo telo. Ko pa sem pogledala notri, sem videla, da trupla ni več.

Filip: Si gotova, da trupla ni bilo?

Tadej: Judje so ga ukradli, krivili bodo pa nas.

Ivana: Poslušaj vendar! Takrat je pričela Magdalena kričati na ves glas, da smo jo slišale gori do ceste. Vpila je »Gospoda so vzeli iz groba! Gospoda so vzeli iz groba! Kje naj ga zdaj iščemo!« Ko smo pritekle do groba smo videle, da trupla res ni. Platneni povoji so ležali na tleh.

Peter: Če so ukradli truplo, zakaj bi pustili povoje?

Magdalena: Peter, počakaj da povem! Res je, kot pravi Ivana, a ko sva s Kleofo stopili bližje, sva ostrmeli. Na skali, kamor smo bili položili Gospodovo truplo, je sedel belo oblečen mladenič. Ustrašili sva se, a nama je rekel, naj se ne bojiva.

Kleofa: V resnici sta bila dva. Drugi je sedel pri vznožju.

Ivana: Res, bila sta dva moža, tudi me smo ju videle.

Magdalena: A govoril je le tisti na desni.

Tadej: Kaj je rekel?

Peter: Ju je katera od vas poznala?

Magdalena: Poslušaj, Simon Peter. Tudi jaz sem sprva mislila, da sta navadna človeka. Celo, ko nam je ta, ki je sedel pri vzglavju rekel: »Vem, da iščete Jezusa Nazarečana, križanega. Vstal je od mrtvih. Ni ga tukaj«, še nisem verjela. Ko je mladenič videl, da se oziram, kje je Gospodovo truplo, naju je povabil: »Stopita sem in poglejta kraj, kamor so ga položili. Pojdita brž in povejta njegovim učencem: Vstal je od mrtvih.«

Peter: Tako je rekel? Povejta njegovim učencem?

Kleofa: Res je, Peter. Sem smo pritekle naravnost od groba, ker nam je tako naročil angel. Niti najmanj ne dvomim, da sta bila mladeniča v belem angela v službi Najvišjega.

Andrej: To je največja novica kar stoji svet!

Filip: Če je res …

Matej: Očaki in preroki so čakali nanjo! Najvišji se je usmilil svojega ljudstva!

Magdalena: Počakaj, da povem do konca. Stala sem kot vkopana in strmela v kup povojev. Nisem mislila, da je Gospod vstal, le to mi je hodilo po glavi, da zdaj ni niti njegovega trupla. Ko je angel videl, da smo vse zbegane, je ponovno spregovoril: »Kaj iščete živega med mrtvimi? Ni ga tukaj, temveč je vstal. Spomnite se kako vam je govoril, ko je bil še v Galileji: Sin človekov mora biti izročen v roke grešnikov, biti križan in tretji dan vstati.«

Ivana: To sem slišala tudi jaz, čeprav smo prišle s Salomo do groba malo kasneje. Potem pa je angel še dodal: »Toda pojdite in povejte to njegovim učencem in Petru.«

Peter: Mene? Mene je omenil?

Magdalena: Tako je. Takrat sem stekla iz groba. Bila sem obupana in neverna. Meni, grešnici iz katere je Gospod izgnal sedem hudih duhov, ni bilo dovolj, kar je rekel mladenič. Jaz nisem kot moja sestra Marta, ki veruje in zaupa. Jaz moram videti,

občutiti. Naj mi dobri Gospod Jezus odpusti, a jaz bi takrat raje videla pred sabo njegovo mrtvo telo, kot pa tisti nič, ki je zijal pred mano. Prepričana sem bila, da če bi res vstal, bi bil tam z nami, ki smo jokale in ne bi pustil sporočila dvema neznanima fantoma, pa čeprav so se njuna oblačila bleščala v nepopisni belini. Razočarana sem se spustila v jok, stekla iz groba pa ponavljala, ne vem ali pri sebi ali na ves glas: »Gospoda so vzeli iz groba. Ukradli so ga... Kam so ga položili?!«

Peter: *(jo prekine)* Kako potem veš, da je vstal?

Magdalena: Ker sem ga videla.

Apostoli: *(drug čez drugega)* Kaj? Kje? Gospoda si videla? Kako si ga videla?

Filip: Magdalena, kaj govoriš! Morda je bil kdo, ki mu je bil podoben?

Magdalena: Njega, Gospoda sem videla! Ko sem vsa solzna stopila iz groba je sonce ravno vzhajalo. Za hip me je oslepilo. Takrat zagledam pred seboj postavo. Ker sem imela v solznih očeh vzhajajoče sonce, nisem razločila obraza in sem mislila, da stoji pred mano kak vrtnar, na poti v oljčne nasade. A bil je Gospod, naš rabuni, živ!

Peter: Veš, da je bil živ in ne le njegov duh?

Magdalena: Vem! Pozdravil naju je. »Pozdravljeni!« je rekel.

Tadej: Ali nisi bila sama? Kdo je bil s teboj?

Kleofa: Ko je Magdalena zajokala in stekla iz groba sem stopila za njo, da jo potolažim pa tudi, da greva skupaj izpolnit, kar je naročil angel. Nekaj korakov od groba zagledam, da se Magdalena z nekom pogovarja. Ko stopim bližje spoznam Jezusa, vsega ožarjenega od vzhajajočega sonca. Stekla sem in se mu vrgla k nogam.

Tadej: Mati moja, ti si ga videla, s svojimi očmi? Živega? Takega kot je bil?

Kleofa: Videla sem ga, sin moj, prav kakor vidim zdaj tebe. Kaj pravim, veliko jasneje sem ga videla, v luči jutranjega sonca. Prijazno naju je pogledal in rekel: »Ne bojta se.«

Magdalena: Še preden ga je počastila ona in ko se jaz še nisem zavedla, da stojim pred Gospodom me je vprašal: »Žena,

zakaj jokaš? Koga iščeš?« Z očmi, zalitimi s solzami, sem rekla: »Gospod, če si ga ti odnesel, mi povej, kam si ga položil in ga bom jaz vzela.« Še vedno nisem razločila skozi solze njegovega obraza in sem mislila, da govorim z vrtnarjem. Potem pa me je poklical po imenu. Tedaj sem ga spoznala in vzkliknila: »Rabuni«. Padla sem pred njim na kolena in mu objela nogi. Takrat sem opazila, da kleči ob meni tudi Marija Kleofa.

Peter: In sta gotovi, da je bil res on, naš Gospod? On, ki je umrl na križu? Ki ste ga položili v grob?

Kleofa: Peter, Peter, kako ne bi poznala sina svoje sestre!

Matej: Ali sta govorili z njim?

Magdalena: Jaz sem le jokala od veselja. On pa se je sklonil k meni in rekel: »Ne zadržuj me! Nisem še namreč šel k Očetu. Stopi k mojim bratom in jim povej: Grem k svojemu Očetu, k svojemu Bogu in vašemu Bogu.«

Peter: Marija Kleofa, ali si tudi ti slišala te besede?

Kleofa: Jezus je govoril obema in vse je bilo, kot je povedala Magdalena. Le na koncu je bilo še naročilo za vas. Kajne Magdalena?

Magdalena: Resnično. Rekel je: »Sporočite mojim bratom, naj gredo v Galilejo, tam me bodo videli.«

Matej: Naj gremo v Galilejo?

Natanael: Magdalena, si gotova, da je rekel, naj gremo … v Galilejo?

Ivana: Prav to je rekel angel tudi Salomi in meni, preden je s tovarišem izginil. *(pojasni)* To je bilo po tem, ko si ti Kleofa že stekla za Magdaleno iz votline. Rekel je: »Povejta njegovim učencem in Petru: Pred vami pojde v Galilejo, tam ga boste videli, kakor vam je rekel«.

Peter: *(se skloni in pobere plašč)* Magdalena, pelji me h grobu. Hočem videti!

Magdalena: Saj boš lahko sam našel. Jaz grem zdaj k Njegovi materi.

Peter: Tja naj gredo drugi! Magdalena, ti mi pokaži grob! *(odhiti in na poti k vratom moli.)* Moj Bog, usmili se svojega nevrednega služabnika ... *(Magdalena mu molče sledi)*

Janez: *(steče za Petrom)* Peter! Peter, počakaj! Grem s teboj!

IV/2

Ivana: Gospod je vstal! Veselimo se, a bodimo previdni! Ni varno …

Filip: Ivana! Koga se bojiš?

Ivana: Koga neki! Vojakov, ki stikajo za nami.

Filip: Če je res vstal, nam bo zdaj razodel svojo voljo. *(Andreju)* Andrej, ti ne greš za bratom?

Andrej: Dovolj je, da gre Peter.

Matej: In ti Tadej?

Tadej: Dvomil sem. Zdaj ne grem gledat praznega groba.

Filip: *(Tadeju)* Si gotov, da se žene ne motijo? *(Natanaelu)* Natanael, kaj misliš?

Natanael: Napovedal je, da bo tretji dan vstal. Bomo videli, kaj je na tem.

Ivana: Ti ne verjameš?

Natanael: Ne razumem … Upam ... Ne vem …

Matej: Če je Gospod res vstal, bo zdaj ustanovil svoje kraljestvo!

Kleofa: Možje, verjemite in veselite se. Zaupajte Jezusu, saj ste njegovi prijatelji! Me smo izpolnile naročilo. Grem k Njegovi materi, da z njo delim veselje!

Andrej: Kje je pa Saloma, da ni prišla?

Ivana: Ženske, ki jih je pripeljala h grobu so se tako ustrašile, ko je spregovoril angel, da so jo kar pobrale nazaj v mesto. Saloma pa za njimi.

Kleofa: Domov je šla, oznaniti Mariji, da je njen Sin premagal smrt in vstal.

Natanael: Če je res, kar pravite, Saloma ne bo povedala ničesar, kar ne bi Marija že vedela. Ali misliš, da bi se Gospod Jezus, ko bi vstal od mrtvih, pokazal komu prej kot svoji mami?

Kleofa: Natanael, ti še dvomiš?

Natanael: Želim, da bi bilo res.

Kleofa: Tadej, ali boš ti poiskal brata Jakoba v templju, da mu sporočiš veselo novico?

Tadej: Brez skrbi, mati. Takoj stečem ponj!

Kleofa: Le pohiti. Jakob bo vriskal od veselja, ko bo slišal, da je Jezus, njegov prijatelj od otroških let, vstal od mrtvih in bo

spet med nami. *(pogleda po ostalih)* Mir z vami, možje. Jezus je vstal od mrtvih! Veselimo se!

Ivana: Jaz bi kar stekla na cesto in vpila od veselja: »Jezus, ki ste ga križali, je vstal!« A se bojim. Mislim, da je bolje, da zaenkrat o tem ne govorimo. Kaj praviš, Filip?

Filip: Ne bi ti verjeli, sestra.

Ivana: Filip! Misliš, da je bolje molčati?

Filip: Ne molči pa tudi ne kriči po cesti. Če je Gospod res vstal, o tem ne kaže kričati, ampak pričati v miru, s spoštovanjem.

Kleofa: Filip, Filip, Gospod je res vstal! Počakaj, da se prepričaš sam. Zdaj pa pojdimo.

Ivana: Filip, brat moj, ne dvomi! Gospod je vstal! *(Odhaja)* Mir in veselje z vami, prijatelji vstalega Gospoda!! A bodite previdni.

Ostali: Mir z vama!

(Ženi odideta)

IV/3

Filip: Če je Gospod res premagal smrt, bi mi morala duša prekipevati od veselja ... pa me vendar teži skrb.

Matej: Kaj te spet skrbi, Filip?

Filip: Slutim, da se pričenja čas, na katerega nas je pripravljal. Če je On prestal trpljenje in smrt ..., kaj čaka nas? »Služabnik ni večji kakor njegov gospodar; če vas bo svet sovražil, vedite, da je mene sovražil prej kakor vas ...«, tako nam je govoril prav na tem mestu, pred lomljenjem kruha.

Tadej: Pusti skrbi, Filip. Jezus živi in nas ne bo zapustil nikdar več!

Andrej: Če je res vstal iz groba ... nas bo spet vodil. Konec bo skrbi, konec dvomov. On je edina varna pot.

Filip: Počakajmo, kaj pove Peter, ko se vrne.

Tadej: Zadnji čas je, da sporočim veselo novico bratu Jakobu, ki še žaluje.

Andrej: Pa Tomaža bo treba obvestiti. Gotovo je že na poti v Jeriho.

Tadej: Mimogrede se oglasim pri njegovem dedu. Morda je še tam. *(odpravlja se)* Srce mi bo počilo od veselja! Jezus se je vrnil ..., spet bo med nami! Prijatelji, veselimo se! (*odide)*

Ostali: Mir s teboj, Tadej!

IV/4

Andrej: Ali ne bi bilo čudovito, če bi naš Gospod res zapustil grob z lastno močjo! Smrt bi bila premagana. Pričel bi se nov svet. Ne gre mi pa v glavo, da bi se prikazal ženam, ne pa Petru, ne nobenemu od nas.

Natanael: Morda pa ni tako čudno.

Andrej: Kaj praviš?

Natanael: Mar ne bi bilo pravično, da se Gospod pokaže njim, ki so mu stale ob strani, ko je umiral?

Filip: Verjameš, da je res, kar pravijo žene?

Natanael: Upam ... in čakam, da se razodene tudi nam.

Filip: Prenašali smo vročino in mraz in prezir ljudi, ki so se norčevali, ker smo verovali vanj. Zdaj pa, ko naj bi ustanovil svoje kraljestvo, ne vemo drugega kot to, kar so povedale ženske.

Matej: Morda, Filip, je na nas, da verujemo. Zdaj je tretji dan. Na preizkušnji je naša vera.

Andrej: Kaj pa mislite, da pomeni, kar je rekla Magdalena, naj Gospoda ne zadržuje, ker še ni bil pri svojem nebeškem Očetu. V grobu ga ni bilo, k nam ni prišel, kje bi bil ta čas?

Matej: Morda je šel oznanit rajnim očakom in prerokom, da se je izpolnilo tisočletno pričakovanje Izraela?

Natanael: Najprej bi obiskal svojo mamo.

Filip: Če je vse to res, se vprašam, ali ni moral naš Gospod izpolniti še nekega poslanstva?

Matej: Kakšnega poslanstva?

Filip: Če je premagal smrt, je s tem premagal tudi njega, ki jo je povzročil.

Andrej: Hudiča misliš?

Filip: Prav njega. Že ko je obudil Lazarja je obljubil, da bo vladar tega sveta izgnan. Z vstajenjem se gotovo ne bi razodel le nam, ampak tudi sovražniku, ki ga je nekoč skušal.

Matej: Torej veruješ, da je vstal?

Filip: Kot Natanael, tudi jaz upam ..., a ne vem. Obljubil je ...

Andrej: Da bi šel naš Gospod v svet smrtnih senc in hudih duhov?

Ivan Bukovec
»Resnica prihaja na dan II« - akvarel

Matej: Prijatelji, Sin človekov je Luč ob kateri tema izgine. S svojim trpljenjem je poravnal, kar je bil zagrešil Adam. Tega pa je zapeljal oče laži, ki je ob pogledu na križ slavil zmago. Zdaj je zasijala Luč po svetu in pod zemljó. Stari vladar je poražen! Gospodov križ je znak njegovega poraza!

Andrej: Če je tako, kdo bo mogel gledati Gospodovo obličje?

Matej: Kako ne bi mogel gledati v obraz Njega, ki nas je imenoval prijatelje.

Filip: A zakaj nas pušča v negotovosti?

Natanael: Ali niso rekle žene, da nas čaka v Galileji?

Andrej: Mislili smo, da je prav, če ostanemo v Jeruzalemu.

Matej: Gospod ve, da je za nas v Jeruzalemu nevarno.

Natanael: Ne poznamo njegovih načrtov.

Filip: Res je, ne poznamo jih, a potrdil je, kar je rekel Peter.

Natanael: V Galilejo moramo.

Matej: Zdaj se bo izpolnilo, kar je napovedal kralj David: »Vsa zemlja se bo vrnila h Gospodu, vsi rodovi narodov se mu bodo klanjali.«

Natanael: Bog te usliši, Matej. A karkoli se bo že zgodilo bo drugače ... vse drugače, kot si moremo predstavljati.

Filip: Ni važno kako. Zaupajmo in hvalimo Gospoda!

Matej: *(vstane, slovesno moli)* »Hvalimo Gospoda ker je dober, prepevajmo našemu Bogu! Hvalimo ga, kot so ga hvalili pred nami vsi rodovi Izraela!«

Natanael: Nikoli ne bo dovolj hvale Najvišjemu, ki nam je poslal Odrešenika! Obrnimo se k Njemu, kot nas je naučil On, ki je v eni osebi Sin božji in Sin človekov.

Matej: Bratje, molimo! Oče naš, *(molijo obrnjeni proti oknu od koder prihajajo žarki vzhajajočega sonca)*

Vsi: ...ki si v nebesih, posvečeno bodi Tvoje ime, pridi k nam Tvoje kraljestvo ...

Matej: Slavimo Gospoda, ker je Njegovo kraljestvo že med nami!

Filip: Čas je, da se pripravimo. Ko se vrnejo prijatelji, gremo ... v Galilejo.

Andrej: *(slovesno):* V Galilejo, kakor je odločil Peter.

Matej: … in je potrdil Gospod.

Natanael: Amen.

(Prostor se hitro zatemni; žarek luči osvetli Tomaža, ki stopa s popotno palico v roki in s plaščem čez ramo, od strani v ospredje odra.)

Tomaž: Minilo je štirideset dni odkar je Jezus Kristus vstal iz groba, kakor je rekel. Nato se je prikazal Petru in nam in nekoč več ko petsto bratom hkrati.

Ko je nastopil čas, se je nas enajst odpravilo v Galilejo na goro, kakor nam je bil naročil Gospod. Ko je stopil med nas smo se mu poklonili do tal in ga poslušali ko je naročal, naj krščujemo vse narode v imenu Očeta in Sina in svetega Duha. Obljubil je, da bo z nami vse dni do konca sveta. Potem je povzdignil roke, nas blagoslovil ... in ko nas je blagoslavljal, se je vzdignil v nebesa. Vrnil se je k Očetu.

Zdaj je na nas, da izpolnimo Njegovo voljo in krenemo na pot, oznanjat veselo vest, da se je Božji Sin učlovečil, da je trpel, umrl in vstal in da je na križu -odrešil svet.

Zastor

KONEC

POJASNILO

Vse osebe, ki nastopajo, so vzete iz evangelijev. O Ivani, ki jo omenja evangelist Luka, ni rečeno kdo je bila in sem jo zato lahko predstavil kot Filipovo sestro. Večji del novejših teologov je mnenja, da sta Marija iz Magdale ter Marija iz Betanije, Martina in Lazarjeva sestra, dve različni osebi. Vendar sem se sklenil držati drugega mnenja in ju predstavil v igri kot sestri, kar olajša njun prikaz.

Ker vsak od štirih evangelistov poroča o Gospodovemu vstajenju in o dogodkih na tisto nedeljsko jutro nekoliko drugače, sem v četrtem dejanju igre združil večji del teh poročil, ki se med seboj dopolnjujejo, v pripovedi Marije Magdalene. Ker sem ta del velikonočnega pričevanja nekoliko zgostil in poenostavil, naj pojasnim potek dogodkov, kot jih razberem iz pripovedi vseh štirih evangelistov.

Poročilo o Gospodovem Vstajenju najdemo pri Mateju (Mt 28,1-10, pri Marku (Mr 16,1-11), pri Luku (Lk 24,1-12) in pri Janezu (Jn 20,1-18).

Kdo so bile žene, ki so šle prvi dan tedna zgodaj zjutraj k Gospodovemu grobu?

Matej imenuje: Marijo Magdaleno in drugo Marijo, (verjetno Marija Kleofa, Tadejeva in Jakobova mati.) Ti dve ženi sta že prejšnji dan, na veliki petek, sedeli skupaj nasproti Jezusovem grobu še potem, ko je Jožef iz Arimateje grob že zaprl s skalo. (Mt 27, 61)

Marko imenuje: Marijo Magdaleno, Marijo, Jakobovo mater in Salomo.

Luka imenuje: Marijo Magdaleno, Marijo Jakobovo mater, Ivano in še druge žene.

Janez imenuje: Marijo Magdaleno.

Verjetno imajo evangelisti kot vir pripoved tistih žena, ki jih omenjajo. Tako npr. upošteva Janez, ki je pisal evangeljsko poročilo kasneje kot drugi in daleč od domačih krajev, le Magdalenino pripoved.

Kaj so naredile žene, ko so videle, da je grob prazen?

Matej pravi: Kamen pred grobom je odvalil angel, ki sporoči Magdaleni in Mariji, da je križani Jezus vstal. Ženi veseli stečeta sporočit novico njegovim učencem. Omenja potres in beg stražarjev.

Marko pravi: Zagledale so mladeniča v beli halji, ki jim pove, da je Jezus Nazarečan križani vstal. Ko so stopile iz groba, so zbežale in trepetale, pa nikomur nič povedale, ker so se bale.

Luka pravi: K njim stopita dva moža v bleščečih oblekah in jim povesta, da je Gospod vstal. Žene so šle od groba in vse to sporočile enajsterim in vsem drugim.

Janez pravi: Magdalena vidi, da je grob prazen in steče k Petru in Janezu ter jima pove, »da so Gospoda vzeli iz groba in ne vemo kam so ga položili«.

Nekatere žene so bile verjetno bolj preplašene kot druge in so se po vrnitvi v Jeruzalem zato različno vedle.

Komu se je vstali Jezus prvemu prikazal?

Matej pravi: Ko Marija Magdalena in Marija Kleofa zapustita prazen grob z angelovim naročilom, jima pride naproti Jezus, ki ju

pozdravi in naroči naj sporočita »njegovim bratom, naj gredo v Galilejo«, kjer ga bodo videli.

Marko pravi: Najprej se je prikazal Mariji Magdaleni iz katere je bil izgnal sedem hudih duhov. Šla je in to sporočila njim, ki so žalovali, a ji tega niso verjeli.

Luka tega dogodka ne omenja in govori, kako se je Jezus prikazal učencema na poti v Emaus.

Janez pravi: Ko sta se Peter in Janez vrnila domov, je Magdalena stala zunaj pri grobu in jokala. Ko pogleda v grob, vidi dva angela, ki jima potoži, da so »Gospodovo telo odnesli« in da ne ve kam so ga položil!. Ko je to izgovorila, se je obrnila in zagledala Jezusa, ki je stal tam in jo nagovoril »Žena kaj jokaš? Koga iščeš?« Šele ko jo Gospod pokliče po imenu, ga prepozna. Po tem srečanju gre Marija Magdalena k učencem in jim oznani: »Gospoda sem videla.«

POVZETEK

Žene so verjetno odšle h grobu skupaj, a Magdalena in Marija Kleofa, Jezusova teta, ki sta si bili blizu, saj sta po Jezusovem pogrebu le oni ostali in sedeli pred grobom (Matej), sta prišli k grobu pred drugimi. Tako sta edino oni videli angela, ki je odvalil kamen izpred groba, a mu Magdalena ni verjela, da je Gospod vstal, in je tekla naznanit apostolom, da so Gospodovo truplo nekam odnesli. (Janez) Nato se je s Petrom in Janezom vrnila k grobu. Apostola vidita, da je grob res prazen in se takoj vrneta v Jeruzalem, Magdalena pa ostane pred grobom in joka. Ko ponovno pogleda v prazen grob zagleda angela in ko se nato obrne, se sreča z Jezusom. (Janez) Ta del pričevanja ima Janez verjetno neposredno od Magdalene, ki govori le o sebi in ne omenja Marije Kleofe. Ko pravi Matej, da sta obe ženi govorili z angelom, videli Jezusa in šli veseli sporočit novico učencem, se nanaša verjetno na dogodke po Magdalenini vrnitvi in tako pripoved poenostavi.

Kje pa je bila med tem Marija Kleofa? O tem evangeliji ne govorijo. Matej pove le bistveno in sicer kako je srečanje z Jezusom poteklo. Verjetno je Marija Kleofa po tem, ko je Magdalena stekla apostolom povedat, da Gospodovega trupla ni, ostala pri grobu in bila z ostalimi ženami, ki so prišle za njima, priča pogovoru z angeloma. Vendar med tem, ko so ostale žene preplašene odšle v Jeruzalem

in o vsem tem iz strahu molčale (Marko), je Marija Kleofa pri grobu ostala in čakala na Magdaleno. Stala ji je ob strani tudi ko sta Peter in Janez odšla, ker je Magdalena nenehno jokala (Janez) in je tako tudi ona srečala Jezusa. Matej v opisu tega dogodka ne omenja, da bi imeli ženi težave s prepoznanjem vstalega Jezusa, ker mirnejši Mariji Kleofi solze niso meglile pogleda kot Magdaleni. Ker bi bilo tak podrobnejši opis dogodkov na odru težje prikazati, sem se oprl kolikor mogoče na Matejev, poenostavljeni opis pričevanj o Jezusovem Vstajenju.

LEV DETELA

ZAPLETI V VIJUGAH ČASA

Odlomki iz nastajajoče esejistične knjige

Predramite se,
zakaj vaše sanje so slabe.
Bodite neprijetni,
bodite pesek in ne olje
v kolesju sveta!

Günter Eich

TEMNA STRAN MESCA
ALI ČLOVEK BREZ VREDNOSTI IN SVET BREZ VREDNOT

Za realno politiko, ki je na začetku 21. stoletja vedno bolj ujeta v lovke globalnih tržnih sistemov, postaja kopičenje in brezmejno naraščanje profita edini dokončni cilj. Istočasno se nevarno oži prostor svobodnega razmišljanja in delovanja, ki je mogoč le v odprti, svobodni, demokratični in tolerantni družbi. Prenasičeni s preobilico ponudb, povabil in tržnih prevar se premalo zavedamo, kako se pred našim pragom ob kopičenju materialnega kapitala v rokah maloštevilnih dobičkarjev cefra skozi dolgo človeško zgodovino oblikovani duhovni kapital osnovnih etičnih vrednot, katerega uresničevanje je terjalo velikansko število idealističnih žrtev. Zdi se, da človek v današnjem svetu nima več – razen potrošniške vrednosti kupca tržnih produktov - nikakršne vrednosti, saj je tudi svet oziroma sodobna družba vedno bolj brez vrednot, ciljev in vizij. Edina vrednota je dejstvo, da v času, ko se religiozno doživetje svetosti in presežne vrednosti življenja umika in zapira v odmaknjene in prezrte katakombe, države z Evropsko unijo vred dvoumno »demokratizirajo« deficit svoje gospodarske in politične usmerjenosti. Sredi kriz bančnih in finančnih sistemov »socializirajo« (in privatizirajo) z denarjem zvestih davkoplačevalcev špekulacije bank in velekapitala.

Več kot očitno je, da etične vrednote in spoznanja o pomenu demokratizacije družbe in kulture niso posebno primerna sredstva za dosego zdravih trgovinarskih bilanc, kot jih načrtujeta polaščevalni zagon kapitala in birokratski pogon z njim povezane aktualne politike. So tržno neprimerna in neuspešna. Novim razmeram prilagojeni politiki zato ukinjajo ali pa bistveno zmanjšujejo sredstva, ki so bila do sedaj namenjena podpiranju duhovnih vrednot in ved (filozofije in kulturne zgodovine, filologije, zgodovine in umetnostne zgodovine itd.), ker v nasprotju z gospodarskimi znanostmi in tehničnimi veščinami ne povečujejo produkcije in ne prinašajo dobička. Sodobnost je zasičena s potrošnjo, s potrebnimi in nepotrebnimi predmeti in pomnoženim denarjem, kot še nikoli v zgodovini človeštva, toda novi mladi kadri v vzponu mladosti, okuženi z virusom globalnega internetskega sindroma, ki kot čebele iz panja neumorno rojijo iz univerzitetnih tovarn za serijsko izdelavo tako imenovanih praktičnih specialistov, prevečkrat ne najdejo ne primernih služb, še manj pa ciljev in vrednot, ki bi jih popeljale v polno življenje. Do bližnjega človeka vodi vedno manj poti. Bliže je do Lune kot do človeka v sosednji ulici, kot je nekoč zapisal ruski nobelovec Boris Pasternak. Tudi mladi človek postaja osamljeni posameznik pred vedno prižganim računalnikom, ki se v svetu brez ljubezni in dejanske solidarnosti pomika k virtualnemu nadomestnemu hlepenju po ljubezni in tovarištvu med ljudmi.

Resničnost življenja z vzponi in padci bivanja, čez katere se osamljeni kritični posameznik prebija kot skozi neizprosno cedilo, zadobi v literaturi paralelno obliko, v kateri se dejanska stvarnost spaja z umetnikovimi ustvarjenimi slikami in vizijami.

Ne vem natančno, kako večinski del nove digitalne generacije še razume klasično pa tudi novejšo in novo literaturo in kako bere (če še bere) literarne tekste. Zdi se mi, da ne bere več literature v tradiciji nekdanje literarne dediščine, temveč se naslanja na kratkoročne praktične vzorce iz filma in digitalnih občil. Zato ji, kot se zdi, skoraj ni več mogoče razvozlati asociativnih namigov med vrsticami, paralelnih presežnih metaforičnih in poetoloških dodatkov, približevanj k različnim ključnim tekstom iz zakladnice svetovne literature. Manjka vpogled v razumevanje ključne zgodovinske in ontološke osi literature. Vse je zdaj pravzaprav izven konvencij klasičnega branja in izrazito preprosto. Če bi bili zlobni, bi lahko pristavili, da je linearno večerniško, samo da je vsebinsko obrnjeno na glavo, povečini antiklerikalno, navidezno liberalno do

tistega, kar se razume pod oznako ameriške »politične korektnosti«. Za novo generacijo berilo brez pravega »plota« skoraj ni več čitljivo.

Ali so Stanko Majcen, Ivan Pregelj, Edvard Kocbek, Ruda Jurčec in podobni »težki« pisatelji v takem kontekstu aktualne »duhovne« stvarnosti sploh še razumljivi? Je za mlajše generacije, ki niso doživele ne vojne in ne revolucije in niti ne poglavitnih obdobij »jugoslovanske socialistične prenove«, Kocbek sploh še aktualen? Ali še vznemiri dejstvo, da je kot eden poglavitnih znanilcev velikih družbenih sprememb, ki so se radikalno nakazovale od začetka druge svetovne vojne, hotel spremeniti slovensko družbeno strukturo in značaj slovenskega človeka? Ni taka prenoviteljska naravnanost iz današnjega zornega kota precejšnja iluzija, ki ni upoštevala realnih danosti človeškega značaja?

»SLOVENEC ŽE MORI SLOVENCA, BRATA - KAKO STRAŠNA SLEPOTA JE ČLOVEKA!«

Vsa že dolgo latentna družbena in osebna navzkrižja so se prežno zgostila in istočasno radikalno zavozlala v drugi svetovni vojni v krvavih obračunavanjih med ideološko in politično različno usmerjenimi Slovenci. Za nekatere veliki in zmagoslavni čas je bil istočasno grozni čas krvavih obračunov in mesarskega klanja. Človek je nastopil proti človeku, Slovenec proti Slovencu. Mladi, v širši slovenski javnosti malo znani in leta 1945 ubiti domobranski kritik in esejist Janez Remic je v nekem pismu svojemu prijatelju Ivanu Hribovšku, sprva pristašu krščanskosocialističnega gibanja in pretresljivo občutljivemu pesniku iz vrst tedanje mlade izgubljene protikomunistične generacije, ki je končala svojo kratko življenjsko pot v breznih in rovih Kočevskega Roga, Teharij, Hude jame, 5. aprila 1944 sredi tragičnega dogajanja užaloščeno zapisal: »Postal sem skoraj brezbrižen v misli, da nam je prej ali slej namenjen konec v medsebojnem ubijanju«.

Že v višjih razredih ljubljanske klasične gimnazije sem bil zaznamovan s to težko travmo slovenstva. S slutnjo prikrite velike množične smrti. Prihajala je od nekod daleč, iz dežele senc, na pol prepovedano v dušo mladega človeka. Za zaprtimi vrati se je šepetalo o temnem Rogu, o pokolih nasprotnikov komunističnega sistema, čeprav nismo imeli v rokah ničesar oprijemljivega, ker je bil tisk, ki je izhajal v tujini, v Jugoslaviji prepovedan.

Nesreča in nezaupanje v odrasle ljudi in njihove voditelje, ki sta se naselila v občutljivega otroka že v nevarnih obračunih vojskujočih se sil ob koncu vojne, sta zaradi »politične« ločitve »buržoazne« matere in »komunističnega« očeta vrtala tudi po psihi puberte-tnika - in še pozneje. Dolgo je trajalo, da sem se more iz otroštva zares osvobodil.

Moji prvi literarni poskusi, še pod vplivom Cankarja, Dostoje-vskega, zgodnjega Lojzeta Kovačiča, so zapisi o smrti in bolezni, velikokrat s primernimi vzorčnimi citati iz Svetega pisma. Črtica *Ivekov bogec*, objavljena v ljubljanskih Mladih potih leta 1959 (št. 2), pripoveduje o vojnem invalidu, ki v povojni Sloveniji, kamor se je vrnil iz nemške vojske, samo še životari. Tudi magister črnih zna-nosti in pijanec iz črtice *Pot med ljudi* iz istega letnika Mladih potov (št. 6, 1960), se »v novih povojnih okoliščinah ni znašel«. Skoraj vsi prvi teksti, ki sem jih napisal po prihodu v Avstrijo, poročajo o vojni in smrti – z željo po spravi in ljubezni med ljudmi. Pred sto leti rojeni profesor Jože Peterlin, veliki pobudnik in organizator povojnega slovenskega kulturnega življenja v Trstu in do svoje pre-zgodnje smrti glavni urednik še danes izhajajoče tržaške kulturne revije Mladika, mi je objavil kar cel sveženj teh težkih začetniških stvari, med drugim kratko prozo *Senca nad pokrajino* (št. 8-10, 1961), *Streli iz teme* (št. 1-2, 1962), *Starkin krvnik* (št. 5, 1962), *Strah* (št. 5, 1964), *Nočna praksa* (št. 7 in št. 8-10, 1964) in še mnogo drugega. V argentinskem zborniku Svobodne Slovenije za leto 1962 je na pobudo urednika dr. Tineta Debeljaka izšla moja novela *Prebodena tišina* o smrti težko ranjenega protikomunista ob koncu vojne - s svetopisemskim motom *Gledali bodo vanj, ki so ga prebodli* (Jan, 19, 31 - 37), v družinski reviji celovške Mohorjeve družbe *Vera in dom*, ki jo je urejal Lovro Kaselj, pa sem med drugim objavil črtico o otrokovem srečanju s smrtjo *Deček in večnost* (št. 5, 1961). Tudi svoji prvi knjigi, zbirki kratke proze, sem hotel dati naslov *Pripovedi o smrti*, a sem ta naslov na nasvet profesorja Peterlina spremenil v nekoliko manj turobni *Blodnjak*. Knjiga je izšla leta 1964 v Trstu.

Smrt je gotovo ena osnovnih tem književnosti in umetnosti na sploh, saj se ves čas tudi v realnem življenju nahajamo v dialek-tičnem pogovoru z mrtvimi, ki pa v paralelnem svetu literature še vedno živijo. Tudi v moji literaturi je imela smrt pomembno vlogo, ker je ontološko na skrivnosten način povezana s ključnimi vprašanji življenja. In seveda, ker je v luči temnih zgodovinskih in političnih dogodkov povezana z zločinom in blaznostjo. S patolo-

gijo družbe kot take. S patologijo svetovnega in jugoslovanskega komunizma. S patologijo radikalnega fašizma. Povezana je s smrtjo kot z zločinom nad posameznikom in narodom in posledično s strahom storilcev pred kaznijo. Zato je pri storilcih poglavitno vprašanje, kako po možnosti prikriti zločin. Ga zamolčati, da bi ostali z zatajitvijo zločina – brez kazni. Prastari problem. Znan že iz starega Rima – in še prej. Oblastniki svetovno slavne države Imperium Romanum so znali naročiti policiji in zgodovinopisju za vse večne čase preventivno modrost: «Quod non est in actis, non est in mundo« (Kar ni zabeleženo, se /nikoli/ ne izve). Vprašanje je torej, če iz avtoritativnega uradnega zgodovinopisja zares izvemo dejansko resnico določenega časa. Kako naj ločimo ljuljko od semena, kako naj diferenciramo, da z razločevanjem med resnico in lažjo ugotovimo »krizis« časa (grška beseda izraža v prvotnem pomenu raz-ločevanje), če manjkajo odločilni sestavni deli, ki so bili očitno načrtno odstranjeni? Končno je bila tudi druga svetovna vojna kriza med različnimi političnimi in družbenimi pozicijami. V kontekstu zamolčevanja sprava in odpuščanje seveda nista mogoča.

Ja, te smrti. To grozno medsebojno ubijanje! Znano že iz slovenske stare zgodovine in iz znamenitih verzov v Prešernovem *Uvodu v Krstu pri Savici*: »Slovenec že mori Slovenca brata - kako strašna slepota je človeka!«

NEPREMAGANE VIJUGE PRETEKLOSTI

Trde vijuge polpreteklosti se nepremagano iztezajo v današnji slovenski čas. Spomin starejših generacij na razmejevanja sredi druge svetovne vojne, ko se je slovenski narod znašel kot Kristus na križu med levim in desnim razbojnikom (kot se je v nekem intervjuju nedavno izrazil pomembni slovenski starejši razumnik), namreč še vedno vznemirja aktualno sedanjost. Ponuja snov za plejado grenkih zgodb, ki so zaznamovale psiho slovenskega človeka in jo prevečkrat boleče travmatizirale. Kljub temu je predlog nekaterih »optimistično premočrtnih« sodobnih političnih praktikov, naj pustimo nekdanje dogodke umreti v krvavih jamah preteklosti, saj te neprijetne stvari mladih generacij sploh ne zanimajo, navaden oportunizem, ki vodi v relativizacijo zločina in blokira nujno potrebno očiščevanje. Brez katarze namreč ni mogoč vzpon k humanim odnosom v družbi in k prenovi v svetosti življenja, ki temelji

na ljubezni in usmiljenju oziroma na tvorni solidarnosti med ljudmi z različnimi pogledi, možnostmi in značaji.

Ni bil pesnik in mislec Edvard Kocbek edini, ki je v drugi polovici 20. stoletja prelomil strašni tabu molka in spregovoril o danes več ali manj znanih pobojih tako imenovanih narodnih izdajalcev in drugih nasprotnikov nove komunistične oblasti. O dogodkih v letu 1945 se je na skrivaj pritajeno in pri svojcih ubitih s solzami v očeh šušljalo vsepovsod po Sloveniji že mnogo prej in vedno intenzivneje. Glas o sencah polpreteklosti se je zato razmeroma hitro prebudil tudi pri nekaterih najbolj ozaveščenih predstavnikih tedanje mlajše slovenske pisateljske generacije. Najprej je resnica privrela na dan še zakrito, ovita v prispodobe in legende, vendar je bilo že tedaj jasno, da bo tisto, kar je še skrito pod prstjo molka, prej ali slej postalo očitno in vsem na očeh.

Nepokopani mrtveci postajajo že na prelomu med petdesetimi in šestdesetimi leti prejšnjega stoletja izzivalna tema zablokirane slovenske zgodovinske usode. Problem je povezan s težkim zločinom proti človečnosti kmalu po koncu druge svetovne vojne, čeprav so ga tedanji komunistični oblastniki skušali zagrebsti v podzemske rove, o čemer dokaj pozneje (1994) ostro priča groteskna prispodobna drama Draga Jančarja *Halštat*, motiv pa se pojavi še tudi pri nekaterih drugih piscih, med drugim že zgodaj pri Jožetu Snoju (n.pr. pesniška zbirka *Konjenica slovenskih hoplitov*, 1968) in pozno pri Saši Vugi (n.pr. roman *Opomin k čuječnosti*, 1997).

Toda Dominik Smole je z reinterpretacijo Sofoklesove antične grške drame *Antigona* že leta 1960 na simboličen način prvi posegel v dogmatično komunistično stvarnost in njene nedonošenosti, obremenjene s prikritimi dogodki iz bližnje polpreteklosti. V svoji psevdohistorični drami je upodobil lik človeka, ki se ne uklanja stroju državne oblasti, temveč se žrtvuje za večnostne ideale. Te predstavlja Antigona, ki hoče pokopati ubitega brata Polinejka, ki se je v državljanski vojni bojeval na »napačni« strani. Sicer je izgubil vojno, a je kljub temu simbol zavrženih, ponižanih in razžaljenih.

Piko na i je glede tega izrekel že eden od velikih dramatikov stare Grčije Ajshiles, ko je zapisal tudi to misel: »Ko bi zmagovalci spoštovali svetišča in bogove premaganih, ne bi podlegli lastni zmagi.« To je usodno svarilo vsakršnim oblastnikom, ki despotsko zaverovani v svoj lastni prav, pozabijo na nujno potrebno demokratizacijo življenja in zdrvijo v propad.

Od Kocbekove eksemplarične in zelo hitro zaradi njene nevarne individualistične vsebine tabuizirane zbirke novel *Strah in pogum* (1951 - ena od novel te knjige ima naslov *Temna stran mesca*) se kot rdeča nit vijuga želja po preraščanju črno- belega prikaza zgodovinskih danosti.

Na začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja, ko se iz Jugoslavije umaknem v Avstrijo, je osnovno duhovno dogajanje kljub vsemu še več ali manj ujeto v dvoboj velikih antigonističnih sistemov komunizma in na liberalnem kapitalizmu utemeljene zahodne demokracije. Tedanja umetnost je v deželah komunističnega bloka potisnjena v ideološki primež »socialistične revolucije in boja za novega družbeno ozaveščenega človeka«, medtem ko se zahodna umetnost razvija v pluralnem kontekstu meščanske družbe, kjer ob vedno močnejših individualističnih modernističnih eksperimentih več ali manj prevladujejo liberalne konvencije in krščanska tradicija.

Zgodovinske osebe se v Smoletovi *Antigoni* in v podobnih dramah podajajo na nove poti in v nove duhovne dimenzije, kjer je psevdohistoričnost varovalna barva za različne možnosti (in nemožnosti) človeškega mišljenja, počutja in obnašanja, še zlasti pa sredstvo izpeljave dokaza o nujnosti humanih principov, ki se dvigajo nad trenutne deformacije v družbi in pri njeni oblasti. Tako gledanje je često nehote idealistično, vodi pa postopoma k reinterpretaciji zgodovinskih in političnih dogodkov in spodbuja v slovenski stvarnosti druge polovice prejšnjega stoletja zamisel o novem humanizmu. Skozi krivulje časa se kljub zaprekam začnejo v zametkih razodevati obrisi bodoče civilne družbe, ki ji vtisnejo glavni pečat prav pisatelji, umetniki in intelektualci, čeprav so Slovenci tudi dvajset let po uresničitvi slovenske državne samostojnosti na osnovi demokratične zakonodaje še vedno razdvojeni zaradi razdora v drugi svetovni vojni – kljub prizadevanjem humano ozaveščenih, ki skušajo ukiniti napeti odnos in razpoke v družbi in kulturi.

VISOKA PESEM UMETNOSTI

Pomembni pesniki in pisatelji so svojo prozo in poezijo znali napolniti na podlagi lastnih življenjskih izkušenj in podzavestno - zavestnih osebnih stanj z impulzivno prenoviteljsko eksistencialno energijo. Mnogi se niso odmaknili od osnovne krščanske maksime - ljubezni do človeka. Ta je razpoznavni znak literature Tolstoja in Dostojevskega, Andrejeva, Pasternaka ali Grahama Greena, ki

v svojih delih opisujejo tragiko življenja, globoke padce uglednih osebnosti, toda problemom znajo najti človeka vredno trajno rešitev. To dela njihova dela nadčasovna in jim daje posebno vrednost.

V romanu *Bratje Karamazovi* se je Fedor Dostojevski prikopal do resnice, ki jo razodene na smrt bolni deček Kolja Krasotkin. Trpljenje je tam iskanje življenja in otroci so bodoče človeštvo. Dostojevski je umrl leta 1881. Vendar je ruski pisatelj Andrejev junak, ki bi lahko izšel izpod njegovega peresa. Z grozo je doživel začetek boljševiške revolucije in se umaknil na Finsko. V *Povesti o sedmih obešenih*, ki jo je v slovenščino prevedel Josip Vidmar, je pretresljivo razgalil človeško trpljenje tistih let. V njegovih delih nastopajo čisti ljudje – idealisti, ki so prikazani kot svetniki. Nasproti jim stoji temna gonilna sila revolucije, v njej pa gredo »čista srca na pokolj«, kot je zapisal. Andrejev je tu nadaljeval preroško napoved o mraku in smrti fašistoidnega »nadčlovekovega« terorja nad drugačnim človekom in rušilnega političnega terorizma, ki jo je izrekel že Dostojevski v romanu *Besi*. Camus je teze obeh pripeljal v absurd.

Za Dostojevskega ali Tolstoja – v neki meri pa tudi za razne naddaljevalce njunega izročila – je umetnost novi vrh, do katerega je prispel ustvarjalec po zakonih lastne metafizike, svojega razpona med peklom in nebom. Tako je za antičnega kiparja Fidijo spodaj barbarski nered in odsotnost vsakršne mere, zgoraj pa absolutna pravilnost oblik in božanski sijaj, ki seva iz njih. Za slikarja fra Angelica je mračna globina priroda brez milosti, a svetli vrh plačilo in rešitev. Michelangelu je spodaj kaotična zmešnjava materija v spanju, a vrh združitev teh elementov v večno harmonijo. Pri Beethovnu obstoji na dnu nemorala, zloba in razočaranje, a zgoraj ljubezen in radost. Delacroixu je dno nedinamičnost, a vrh polet vseh sil. Van Gogh občuti na dnu strah in razočaranje (v črnem in rdečem), a zgoraj absoluten mir (v zelenem in belem), medtem ko je življenje posrednik v modrem, a še bolj vprašanje hudičeve rumene barve, skozi katero tava zmedeni posameznik na robu blaznosti.

Vsak človek je pravzaprav razpet na križu - med dnom in vrhom. V *Krstu pri Savici* je France Prešeren odločilno prodrl v smisel človeškega darovanja in samožrtvovanja in tudi Cankar se je boleče boril za odrešitev. Kdo ve, kako daleč so v svojem skrivnem, nezapisanem življenju prišli vsi ti? Ali so ljudem resnično dali tisto, kar je bila njihova dolžnost? Vsekakor nas njihova dela pouče, da je umetnost velika skrivnost, ki je največja prav na svojem najvišjem vrhu, tam, kjer beseda in misel postajata dejanje.

ZAPRTOST IN ODPRTOST SLOVENSKE KULTURE

Družbeni in politični položaj v Sloveniji je bil v prvih desetletjih po drugi svetovni vojni zanimiv in zapleten. Po začetnem obdobju strogega in ostrega stalinističnega dogmatizma je po prelomu Jugoslavije z državami vzhodnega bloka nastopila delna odjuga. V književnosti so se ideje tako imenovane revolucionarne romantike oziroma »socialističnega realizma« začele pretvarjati v zmernejši dogmatistično – agitacijski realizem, ki ga je zagovarjal tedanji partijski ideološki vodja Boris Ziherl. Del starejše generacije okrog tedanjega vodilnega kritika Josipa Vidmarja se je ponovno oklepal »humanističnega liberalizma« iz predvojnih let, polepšanega s »socialističnim« okrasjem novega človeka, toda mlajša generacija, razdeljena v več sorodnih skupin, se je začela bolj ali manj prikrito boriti zoper dogmatizem pa tudi predvojni liberalizem. Pesniki, pisatelji in esejisti Dane Zajc, Gregor Strniša, Veno Taufer, Peter Božič, Dominik Smole, Taras Kermauner in drugi so z izvirnimi in kritičnimi sporočili in svobodnejšimi, včasih eksperimentalnimi literarnimi pristopi prestopali meje dogmatičnega in tradicionalnega in se zavzemali za moderno mednarodno kulturno integracijo. Svoje literarne tekste so začeli prepletati s figurami pretiravanja, z ironijo in grotesko, ki sta izrazni sredstvi protiabsolutističnega duha, usmerjenega proti diktaturi dogmatične oblasti, ki hoče vsa človekova dejanja normirati, dirigirati in kontrolirati.

Ostanki katoliških idealistov so v tem položaju ostali več ali manj sami. Toda Edvard Kocbek, ki je izšel iz krščanskega socializma in partizanstva in se je še vedno čutil kot del Revolucije, tudi v spremenjenih, izrazito nepluralističnih in nedemokratičnih enopartijskih razmerah ni hotel popustiti in je v družbeno politični miselni kontekst, ki ga je z železno pestjo začela krojiti komunistična partija, želel kljub vsemu vnesti nujno potrebno duhovno večplastnost in diferenciranost. Njegova ontološko poglobljena zbirka novel *Strah in pogum* o slovenskih usodah v drugi svetovni vojni mu je morda podzavestno in nehote zdrknila v neortodoksni prikaz medvojnega dogajanja. Ni čudno, da je vladajoča komunistična birokracija, ki ji je Kocbek naivno zaupal, pisateljev poskus kvalitativnega preskoka v novo pluralno duhovno pozicijo, ki ni nastal le pod vplivom tedanjih progresivnih krščanskih struj, temveč tudi pod vtisom eksistencialistične filozofije Camusovega krila, drastično zatrla. Kljub temu so Kocbekove ideje najprej podtalno in zakrito, pozneje pa

vedno bolj očitno predvsem pri mlajših generacijah odigrale pomembno ozaveščevalno vlogo.

Na študijskih dnevih, ki jih še dandanes prireja Društvo slovenskih izobražencev v Trstu in so takrat še potekali v idilični kraški vasici Draga, je Kocbek leta 1970 predaval o »zaprtosti in odprtosti sodobne slovenske kulture«. Menil je, da se je »dosedanja oblika slovenstva začela preživljati«, ker »sredi velikanske mutacije človeštva ne moremo ostati in obstajati še dalje kot dokončno osmišljeno in izoblikovano rodno človeštvo...« Poudaril je, da »nam preostaja le ena sama pot, takšno preraščanje sebe kot naroda, ki nas bo kot narod povzelo vase v narodovi polni veljavnosti in se vzdignilo na ravnino planetarnega komuniciranja«.

V koreferatu, za katerega so me prireditelji zaprosili, sem pritrdil nekaterim ključnim Kocbekovim mislim in menil, da je »namen našega bivanja prav v *preseganju* ozkosti tega bivanja v drznih, četudi tveganih skokih v novo, v soočenju in sožitju s svetom, ki nas obdaja«. Kljub poskusom rasti v narodno afirmacijo pa se žal nismo nikoli rešili mitov preteklosti, mitov o naši nemoči in krutosti drugih do te naše majhnosti. Ti miti preprečujejo tvorno pretakanje vseslovenskih kulturnih sil v vse smeri in ovirajo nastanek tistega, kar bi lahko imenovali slovenska evropska afirmacija. V predavanju sem se dotaknil tudi tedanje jugoslovanske diskriminacijske politike do drugega in drugačnega v družbi in kulturi ter menil, da pomeni odprtost kulture svobodno kroženje kulturnih dobrin čez ves slovenski prostor. Pogumno sem poudaril, da danes »slovenska centralna domovina ne pozna kulture zdomstva in le delno kulturo zamejstva, slovensko zamejstvo in zdomstvo pa se velikokrat zapirata tistemu, kar prihaja iz domovine«.

Vsekakor se je že tedaj redkim senzibilnim in daljnovidnim opazovalcem družbenega dogajanja začelo svitati, da se postopoma in skorajda nevidno začenjajo nakazovati pomembne politične spremembe, čeprav si skoraj nihče niti v sanjah ni upal pomisliti, da se bo bombastični faraonski kult okoli Titovega maršalata po predsednikovi smrti z Jugoslavijo vred sesul kot zakleti grad iz peska, kar bo omogočilo nastanek samostojne slovenske države.

V Dragi smo že tedaj - pred poznejšimi dogodki ob izidu Kocbekovega tržaškega intervjuja z omembo povojnih pobojev tisočev protikomunistov – v zasebnih razgovorih načeli etično oziroma moralno plat problema teh pobojev, ki so bili predvsem v katoliških

in liberalnih krogih v zamejstvu in zdomstvu po vojni že ves čas vseprisotni kot velikanska rana in travmatizacija na slovenskem narodnem telesu. Spominjam se, da smo v razgovor zapletli tudi pesnika in politika Cirila Zlobca, ki je na isti prireditvi v Dragi predaval o »današnji slovenski idejno kulturni stvarnosti«. Kot član centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije je bil pri moralističnem razgovoru o umorjenih domobrancih v precejšnji zadregi, vendar je istočasno pokazal dobršno mero liberalne odprtosti. Zdi se mi, da se je zavedal krute in neizprosne teže problema, vendar je rekel, da »naših tovarišev ni mogoče pripraviti do tega, da bi spremenili stališče do dogodkov v preteklosti«.

POVEČANE PROTISLOVNOSTI SVETOVNEGA UTRIPA

Dejstvo je, da so se protislovnosti v desetletjih po drugi svetovni vojni stopnjevale in večale. Kocbek je govoril o duhovni krizi sodobnega sveta, o čemer pa se je iz drugega zornega kota razpravljajo tudi v slovenskem katoliškem zamejstvu in v emigraciji. Zlasti mlajša generacija je začela vedno odločneje iskati nove smeri delovanja, ki bi naj bilo adekvaten izraz novega človeka in nove nastajajoče pluralistične in demokratične družbe. Svetovni utrip se je, kljub razdvojenosti sveta na dva ideološko sprta bloka, vedno bolj prevešal v čas tehnike in potrošništva, novih izumov, postopne kompjuterizacije, poletov v vesolje, razpada kolonializma, drugega Vatikanskega koncila in reform v Cerkvi, ki so netile v zavesti številnih vernikov upanje na odločilne spremembe, ki bodo preusmerile krogotok bivanja.

Vsekakor je bilo zaradi dogmatične zablokiranosti obeh svetovnih ideoloških taborov v njun edino zveličavni zadnji prav dovolj razlogov za iskanje novih poti in rešitev. Kot danes je bila tudi tedaj najnevarnejša oblika vedenjskega načina brezbrižnost. Oportunizem. Umik v potrošniško zasebnost.

Kocbek se seveda v nasprotju s številnimi malodušnimi in kljub pritiskom oblasti ni hotel vdati. Ni želel zdrkniti v nekreativno zasebnost. Kljub nevarnosti take odločitve. Poleg Dušana Pirjevca in Tarasa Kermaunerja je bil zagotovo poglavitni predpripravljalec slovenske civilne družbe in narodove preobrazbe iz enostrankarske diktature v demokratično večsmernost. Zato je bil nevaren vodilnim oblikovalcem in upravljavcem vedno bolj okostenelega »državne-

ga socializma«, ki so postajali zamejena represivna privilegirana struktura izven realnega utripa družbe in države.

SLOVENSKA KRIZA KOT ODSEV ŠIRŠE DRUŽBENE KRIZE

Od zgoraj dirigirani manipulativni sistem - ne glede na to, da si je nadel dekorativni pridevek »samoupravljavski socializem« - ni mogel odpraviti navzkrižij in deficitov. Zato je bilo pomembno, da se je mlajša povojna slovenska literarna generacija po sporu s sovjetskim Kominformom, ko se je slovenska osrednja literarna kultura skušala približati znanim miselnim profilom predvojnih levičarskih revij, odločila za prenovo literarnih oblik, povezano z vsebinskim bojem proti birokraciji in dogmatizmu. Medtem, ko je postajalo delovanje uradno podpiranih duhovnih tokov kljub donečim frazam in geslom neizvirno, so skušali sodelavci kritičnih revij *Beseda, Revija 57* ali *Perspektive* razgaliti »laž nove stvarnosti«. Za tedanje razmere vsekakor drzni, a naivni namen Jožeta Pučnika, da bi revidirali marksistična pojma *razred* in *boj med razredi,* ki sta v bistvu zavirala stabilizacijo družbe in preprečevala narodno spravo, je naletel na oster in izrazit odpor represivnega sistema. Ko je omenjeni avtor v *Reviji 57* objavil razpravo *Naša stvarnost in naše iluzije,* je bila revija vzeta iz tiska in je leta 1958 prenehala izhajati.

Medtem ko se je poglabljal razpon med starejšimi in mlajšimi generacijami, se je dogajalo tudi že tradicionalno slovensko ločevanje duhov na »levo – napredne« in »desno – konservativne«, kar je postalo posebno očitno v malih strukturah ideološko razdvojenih slovenskih skupnosti v Italiji in Avstriji ter v odnosu komunističnih oblasti do protikomunističnih in pretežno tradicionalno katoliško usmerjenih emigrantov po svetu.

Vsekakor je bil takšen vedenjski način znak resne krize, ki še danes razdvaja narod in njegove ljudi. Slovenska notranja kriza je seveda imela presežno vrednost, ker je bila odsev širše družbene krize. V bistvu ne le krize jugoslovanskega gospodarstva, temveč krize jugoslovanske in svetovne politike, zablokirane v boj med dvema agresivnima antagonističnima ideološkima blokoma. V globljem metafizičnem smislu pa je to bila in je kriza duha, ontološka kriza človeka kot takega.

Iz tradicionalnega krščanskega zornega kota se je kriza dogajala – in se pravzaprav še tudi danes dogaja – kot razvrednotenje glavnih

človekovih idealov Bog in vera ter kot razkroj humanistične zavesti. Tradicionalisti menijo, da se kriza odraža kot brezperspektivnost, pesimizem, nespoštovanje do zgodovine, kar so še posebej pogodila razna materialistična gibanja, zlasti radikalna komunistična »diktatura proletariata«. Mladoletnik ostaja prepuščen samemu sebi in slabim vplivom. Povsod se pozna pomanjkanje moralno neoporečnih avtoritet. V realni politiki se razvijajo diktature in kaotične »demokracije«, ki kažejo na diskontinuiteto današnjega človeka, kar je ena najglobljih korenin vsega zla. Človek, ki zanj obstoji le trenutek, le »zdaj«, se ne ozira ne v preteklost in ne v prihodnost. Iz takega stanja se lahko hitro razvijejo različne diktature in agresivna gibanja (na primer neofašizem, netolerantni nacionalizem). Za duhovno krizo je poleg tega izredno značilno prevladovanje povprečja in podpovprečja. Kvalitetni projekti se pogosto zavračajo kot nemogoči, napihuje pa se frazerstvo in laž. Glavna duhovna pojava sta v taki situaciji dogmatizem in nihilizem, ki kažeta na vznemirljive napake v strukturi politike in družbe: na nemoč, brezperspektivnost, zmedo, hinavščino in obup, predvsem pa na pomanjkanje trdne vere, iz česar vse ostalo sledi. Duhovno mrtvilo je tako globoko, da se že v principu odklanja vsakršen poskus kritičnega posameznika, ki bi tako stanje skušal spremeniti. Rešitev ostaja le ena: resnična borba za duhovno rast in osvoboditev iz materialističnih prisil.

OBDOBJE SPRAŠEVANJA VESTI

V nasprotju z Ivanom Cankarjem, ki je v svojih delih bičal licemerstvo *doline šentflorjanske*, ozkosrčno in dlakocepsko zgražanje nad drugačnostjo, ozkotirno intriganstvo in pehanje za položaj ob izpodrivanju šibkega ali drugače mislečega na stranski tir, je Kocbek hotel biti manj kritik in bolj *spreminjevalec* slovenskega narodnega značaja v kontekstu nove politične in družbene konstelacije, ki bo ustvarila boljšo solidarnostno skupnost pokončnih osvobojenih ljudi, ki so premagali črednost hlapčevskega človeka.

Toda vizija novega človeka in sveta se je tako za Edvarda Kocbeka kot tudi za nekatere druge samosvoje in proti vladajočim konvencijam usmerjene osamljene posameznike začela hitro sesuvati in spreminjati v deiluzijo, v kapitulacijo prenoviteljskega zanosa iz obdobja vzpona mladosti. Optimizem se je spremenil v razočaranje nad zamejeno resničnostjo in v kritiko napačno načrtovane politike, ki bi naj vodila k družbeni prenovi in k novemu človeku.

Začelo se je vznemirljivo obdobje spraševanja vesti.

Maja 1964 je komunistična oblast Jožeta Pučnika, ki je bil politično najdrznejša oseba iz kroga PERSPEKTIV, ponovno aretirala, potem ko ga je nekaj prej po štirih letih zapora končno spustila na svobodo (na osnovi skonstruirane obtožnice in najetih prič, ki so izjavile, da je ščuval delavstvo k štrajkom in uporom, so ga bili obsodili na devet let strogega zapora). Že leta 1959 je namreč v polemičnem članku *Naša stvarnost in naše iluzije*, ki je tistega leta povzročil konec REVIJE 57, zapisal za nekdanji sistem usodno misel, da je »jugoslovanski komunizem degeneriral«.

Prvi proces proti Pučniku so komunisti pripravljali naskrivaj, boječ se, da zanj ne bi zvedela širša – in predvsem svetovna javnost. Sploh je bilo ozračje leta 1959 napeto, saj so študentske demonstracije v Zagrebu oblast močno vznemirile. Pučniku so na procesu očitali, da je zasmehoval jugoslovanski komunizem, skušal zagovarjati kapitalistični sistem in ščuval delavstvo na stavke, ki bi v državi povzročile gospodarski nered. Oblast je mrzlično iskala dokaze, ki bi Pučnika ožigosali kot kolaboraterja številne jugoslovanske emigracije. Vendar se jim vse to ni posrečilo. Pučnik je po izjavah tedanjih očividcev ostal tudi pred sodiščem to, kar je bil: mlad, goreč, socialno čuteč svobodomislec, ki je hotel na podlagi jugoslovanskih zakonov pospešiti v Jugoslaviji širšo demokratizacijo, vzpostaviti kritiko in opozoriti komuniste, naj se spremene, ker so se okužili z bacilom, ki ga je nekdanji Titov vodilni sodelavec Milovan Djilas tako sijajno označil kot izkoriščevalski »novi razred«.

Na vprašanje o tem, kaj manjka slovenskemu narodu, se je odgovarjalo le v rebusih, čeprav je v srcih kritičnih posameznikov tlela želja po spoštovanju človekovih svobodnih odločitev v zadevah vere, ideologije, politike. Pa tudi upanje v suveren neprovincialen odnos do drugih narodov in narodnosti.

SPOZNANJE O ŠIRINAH VEČSMERNE SLOVENIJE

Tako sem čutil tudi sam, ko sva avgusta 1960 z mojo bodočo ženo Mileno Merlak prestopila tedanjo jugoslovansko – avstrijsko mejo in se zatekla na Dunaj. Čutil sem, da moram prestopiti meje na enosmerno komunistično ideologijo zoženega slovenskega prostora. V meni se je vedno bolj razraščalo spoznanje o širši, večsmerni duhovni Sloveniji, ki ni vezana na ožje geografske in ideološke meje

nekega časa, prostora ali političnega pojma. Če hočemo zrasti v večsmerno duhovnost, se moramo stalno soočevati z vsemi vejami slovenstva v zamejstvih in v širinah in daljavah izseljenstva. To istočasno pomeni tudi dejavno vključevanje v glavne značilnosti evropskega in svetovnega utripa. Le tako je mogoče postopoma prevrednotiti slovensko stvarnost v luči novih pluralističnih konceptov in spoznanj o humanem in tolerantnem upoštevanju različnih protislovij, vsebinskih večsmernosti in človeške oziroma družbene in duhovne drugačnosti.

Morda bi se taka vizija slovenske prihodnosti v naročju odprtosti v svet lahko po drugi svetovni vojni spajala z vizijo »pozitivno osvobojene slovenske subjektivitete v pluralistično oblikovani družbi«, če ne bi te možnosti v kali zatrli profesionalni komunistični funkcionarji, ki so takoj posumili v svobodni razvoj naroda in sočloveka. Da bi si utrdili in zajamčili svojo ekskluzivno nadoblast nad vsemi in vsem, so uzakonili čaščenje edinozveličavnega enopartijskega sistema. Vsakršen odklon od te dogmatično določene poti je bil strogo kaznovan. Pot v »svetlo komunistično bodočnost« ni poznala za zdrav družbeni razvoj nujnih diferenciacij. Parola se je vedno in povsod glasila: »Kdor ni z nami, je proti nam.«

ZORKO SIMČIČ

IZ POTOPISNEGA DNEVNIKA

Rim, 20. maj 1964.

Gospod, Ti, ki vse veš, veš tudi to: vsa ta srečanja, vsi ti moji pogovori z rimskimi prijatelji - kolikšno bogastvo misli v njih, kolikšna vznemirjenost v njih, kolikero načrtovanje - in to kdaj celo, ko po Pavlovo ´upajo proti upanju´... - in vsakokratno odkritje: če smo res ustvarjeni po Tvoji podobi, ko si predvsem Stvarnik, ali Ti nismo podobni pravzaprav predvsem po sli po ustvarjanju?

Toda...

Sinoči sem se sredi hoje proti Stazione Termini ustavil. Kar tako sredi ulice. Prisluhnil. Še sem jih slišal. Občudujem jih - oni so močni, imajo nekaj velikega pred seboj, načrte in možnost, da jih izpeljejo, da ustvarjajo vedno kaj novega, jaz pa sem človek, ki bolj kot daje, sprejema ...pravzaprav ... ki nima kaj dati. Razen ... sočutja do svojih ljudi.

Oh, Gospod, vem, da zahtevaš tudi od mene, naj se ne trudim vsega razumeti, vsemu se prigrebsti do obisti, toda ali mi nisi ti sam navil trepetajočo vzmet, ki venomer poganja svoj 'zakaj', 'zakaj', 'zakaj'?

In torej zakaj trpljenje malih, ko si vendar govoril, da so ti prav mali, nemočni in ponižani najbliže?

Čez štirinajst dni bodo kakor vsako leto na prvo junijsko nedeljo ob tej večerni uri tam onkraj ekvatorja v Buenos Airesu spet zbrani ... najprej v cerkvi, potem v dvorani. Vrste žena v črnih rutah, moških bo precej manj, pa skupine deklet, ki ne bodo nikoli matere, ker njih ženini že leta ležijo po kočevskih gozdovih ...

Zakaj, zakaj ...?

In ti dnevi ... pa te noči ... Te noči! Mar jih nisi ustvaril zato, da človek v njih počiva in da se samo podnevi ubija sam s seboj,

pa s svojimi prijatelji ... ker, kje so že časi, ko ni spal zaradi tistih, ki so mu sovražni ...

Te noči, pa te zvezde, o, Bog! Pa kaj niso bile ustvarjene zato, da bi se ob njih starosti in njih miru naužil miru tudi sam ... ne pa da so v dolgih nočeh kakor luknjice v nečem, skozi kar nam Nekdo namesto miru pošilja samo molčeč smehljaj poguma?

Lani je bilo ...

Kakor vsako leto, vsi so bili praznično oblečeni, možje in žene. Možje, v glavnem starejši moški, mladih fantov bolj malo ... Res pa je bilo polno otrok. Tudi starejši so bili videti nekam mladostni, samo oči vseh so bile kakor ostarele. Nekoč pred leti so morale videti preveč hudega in potem se jim je to prikazovalo še skozi leta. In če so se postarale tudi zato, ker slutijo vse tisto, kar je zdaj že dano vedeti onim dvanajst tisočim pomorjenim?

V drugi vrsti je sedela *ona*. Tudi ona vsa v črnem. Take žene vidiš na jugu Španije, take v črnini si videl med preprostimi Grkinjami, take gledal po furlanskih poljih, ko so te čez nje gnali proti gonarškemu taborišču ... toda če ne bi bilo tu *nje*, in stotine njej podobnih, bi dvomil, da jih je mogoče najti tudi sredi buenosaireškega mravljišča. Gledal sem jo, a ne bi verjel, če ne bi videl na lastne oči: solze so ji izkopale dva jarka preko lica. Kako je to mogoče! Že večkrat sem jo srečal, a nikoli je videl v solzah. In če je res, kar mi je kot otroku pravila mama: 'Morda pa je z njimi tako, kakor s tistimi angeli, ki jočejo samo ponoči, v samoti?'

Kakor vedno - sama.

»*Mož?*« sem jo vprašal.

»*Gospod, tudi on je bil vrnjen.*«

Gospod? Kakšen gospod, ljuba žena, a ne vidiš, da sem res v večerni obleki, a da sem navaden deseti brat. Mislim, a ne rečem nič.

Pogled mi spolzi prek njene črne rute pa si rečem: »*Ja, taka je pač usoda, zdaj je treba misliti na otroke.*«

»*Otroci?*«

Počasi dviguje trepetajočo roko, stegne tri prste. »*Trije fantje.*« Čez čas: »*Dva so vrnili.*«

'Vrnili' ... Kdorkoli od tujcev, ki sem jih srečal po svetu in ki bi znal naš jezik, bi prisluhnil njej, pa njenim sosedam, pa v kotu dvorane stisnjenemu okostenelemu starcu, ki mu levica trepeče in je ne more z desnico ustaviti - vsi so imeli otroke, 'ki so jih vrnili' - pa bi mislil, da gre pač za ljudi, ki so nekoč nekomu bili posojeni ...

»Drugi, ta manjši je imel šestnajst let ...«

Razumevajoče samo pokimavam.

Ona me zdaj pozorno pogleda, sunkoma odkima. Ne, ne razumete, hoče reči, ker ne morete razumeti.

Molčim. Izpraznjen.

»Najmlajši, trinajst let je imel, je prišel z menoj, zadnji, edini ... - «

Skušam se opogumljajoče nasmehniti.

» - prišel, a se je ... izgubil.«

Zdaj bi moral, moral nekaj reči, a spet samo kimam.

»Pa saj sem vedela, da ne bo lahko in sem dni in noči razmišljala, kaj storiti, da se ne bi izgubil.« Obmolkne. Obup, ko je začelo umirati še zadnje, kar ti je ostalo, edino bilo od Boga tebi prepuščeno.

V grlu pritajen oster stok. *»Preveč sem jokala«*. Čez čas pokima. *»Preveč sem jokala, a ne, gospod? Pa fant ni prenesel ... Saj sem slutila, pa še kako slutila, in sem potem jokala samo ponoči, pokrita z odejami, a on je najbrž slišal. 'Samo o smrti govorite', mi je ponavljal. Zdaj, pravi, da mu postane slabo, že samo če po naše sliši ... Seveda, seveda ... kar so se otroku odprla ušesa, je slišal samo o trpljenju, o smrti ... Odrasli si pomaga, toda otrok ...!?«*

Zrem topo predse. Pred tednom dni sem imel predavanje o *amor fati*, o ljubezni do usode, tudi begunske usode, ki jo je pač treba sprejeti ... in čez teden dni bom predaval spet, toda zdaj, ko bi potreboval besedo, eno samo besedo ... je ni - v meni je vse prazno, postrgano do konca.

Dva jarka po licih.

Pa ne da ji ni vse telo razjedeno ...!

»Ja ...« rečem naposled, položim dlan na njeno roko, kakor da bi hotel vsaj kos poti z njo naprej, vsaj do takrat, ko se luči v dvorani ugasnejo in se odgrne zavesa.

Prisiljeno se nasmehnem, pokimam. Tako za pogum.

Ona pa spet samo odkima. Moža - táko novico je dobila od doma - so ubili že prvi teden. Poba sta živela - 'sta trajala' je rekla

- baje še nekaj tednov, pobili so ju, zmetali v neke jame, nihče ne ve, kje, moralo je biti hudo, kaj, gospod ...!

»... *moralo je biti hudo, a ni moglo biti huje, kakor je zdaj meni.*« Čez čas, kakor v zagotovilo, namigne z glavo navzgor: »*On ve, da ne lažem: koliko let že bi bila rada na mestu onih treh.*« Hip zatem se zatopi vase, mene kakor da ni več, ne mene ne koga drugega.

Solz pa ni.

Verjemi mi, Gospod, samo žalost, črna žalost ... Nobenega sovraštva ni v teh črnih angelih, ne želje po maščevanju, a veš, da niti ne upora proti ... proti - usodi ... no, saj, veš, kaj sem sprva hotel reči ... samo en dolg, nenehno se ponavljajoči *zakaj?* je v njih.

In pa solze. V samotnih nočeh ...

Na poti proti Assisiju, 22. maja

Vlak drvi v noč. Še zadnje silhuete Rima izginjajo v daljavi, pa če še tako tesno nasloniš čelo na okno, še tako napenjaš oči.

Truden. V meni še vedno brnijo v preteklih dneh izgovorjene besede prijateljev in znancev. Tudi oni živijo v tujini in mislijo na domovino. Učijo se in učijo druge in svet jih občuduje, in celo iz domovine jim prihajajo besede zahvale in dajanja poguma ... jaz pa, kaj naj rečem: 'Domovina, nimam ti kaj dati drugega kakor ...' Ti moj ljubi Bog, pred štiridesetimi leti bi, prevzet od Vrhničana in njegove ljubezni do domovine, ki jo je videl 'vso v njenih nadlogah in grehih, v sramoti in v zmotah ... in jo ljubil stokrat višje in globlje od njenih trubadurjev', najbrž napisal: '... kakor prgišče ljubezni'. Še pred enim stoletjem je to zvenelo čisto, danes tega ne moreš napisati, bilo bi patetično, izumetničeno, ponarejeno. Kako to, zakaj? Ali je z nami kaj narobe, ali pa se je kaj zgodilo z besedo *ljubezen*, ker so jo namaškarali, izpraznili, še več: jo izpridili, sprevrgli ...

In zato rečem samo: O Bog, daj mi več moči, ali pa mi povej, kako ne biti zaskrbljen za svoje ljudi ...

Ne razmišljaj, počivaj! Spočij se! In tudi tega ne raziskuj, kako je to, da si marsikdaj o kom napisal, da je bil 'truden do smrti', pa tega do danes nisi zares čutil in šele zdaj veš, kaj to pomeni.

Samo da mine ta noč. Da se vlak ustavi. Ne bi hotel, da se mi zdaj in tu kaj pripeti, tako med potjo in sredi ropotanja vagonov ...

Pa saj celo zdaj razmišljam kot kakšen star olasuljen trubadur in ne kakor človek, ki si je zjutraj z globinom namazal čevlje, da se svetijo, ki je navsezgodaj šel gledat v jutranjiku, kako je z menjavo dolar-marka, ki je - komaj so odprli poštno poslopje - poslal telegram v Argentino ... in ki si bo zvečer s ščetko čistil zobe in se spet jezil, ker si ni kupil nove, trše ...

In nenadoma nisem več 'do smrti utrujen'. Vdal sem se, sprejel sem se, pa se počasi potapljam v blagodejno dremavico.

Assisi, 24. maja

Danes navsezgodaj sem obiskal samostan Eremo dei Carceri. Počasi sem stopal za drobnim starim frančiškanom - fra Tarcisio mu je ime. Hodila sva iz ene celice v drugo. Zunaj je sijalo sonce, ptički so peli kakor za stavo - morda so pra-pra-prapravnučki tistih, ki jim je pridigal sveti Frančišek! - pod nama se je izgubljala v daljavo zelena Umbrija, za hip sem se kakor izgubil v mislih, a takoj zbral, ko sem zaslišal: *»Prav ste storili, da ste prišli v tem času, čez nekaj mesecev bo tu dren, turistov kot muh.«*

Travniki, vabeča zelenina ... tu je lahko postati svetnik, tu je celo počivati pod zemljo nekaj prijetnega. Pa ne, da je ta zemljica res 'lahka', ker veš, da je preko nje, morda prav tam, kjer zdaj ležiš v travi, stopal nekoč *Il poverello* ... Tu je lahko odločiti se, za vedno zapreti se v samoto, ostati povsem v samoti ... Sam. Za vedno ...

Hm ... hinavec! V nevarni igri si, sam veš, vendar ostajaš v njej, samo zato, ker veš, da boš kmalu lahko skočil iz nje ... Da pristopi zdaj k tebi sam Gospod Bog, ti položi roke na rame in reče: Dobro, jaz sam ti bom pomagal pri tej odločitvi... - kaj ne bi samo trznil, pa takoj pomislil, kdaj odpelje prvi vlak proti Benetkam?

Dolgo, skoraj celo uro se pogovarjam s starčkom čudno blestečih oči.

»S čim se ukvarjate«? me sprašuje fra Tarcisio.

Hodim okoli po svetu, pravim.

Nasmehne se, nenadoma pa zresni. *»Vi bi bili dober frančiškan,«* reče potihoma, *»jaz poznam ljudi. Po njih besedi in molku, po njih pogledu, po tem, kako in kdaj zaprejo oči.«*

Kako pa veste, če sem še samski, se skušam pošaliti.

»*O!*« To je tak 'o', ki pove, da mu je moj stan tako jasno razviden, kakor to, da sem po spolu moški. *»In tudi«*, doda, *»prstana ne nosite.«*

Sem si ga snel, rečem v šali.

On je zdaj nenadoma resen in žalostno odkimava. Ne verjame.

Začneva se poslavljati.

»Dzorko, ostanite!« reče potihoma. *»Glejte, tu smo trije. Zakaj ne pridete, tako bomo štirje?«* *

Sonce zahaja, skalnata cerkvica in celice so že daleč … Zdaj mi je tako, da se ne bi bal, če bi se mi v tem hipu pretrgalo življenje.

Potem pride noč. Hodim po mestu, proti polnoči gre. Slabo razsvetljene ulice so prazne, kot da je mesto izumrlo. Tišina, da slišiš lastne korake, pa če stopaš še tako nalahno. Ozke ulice, tu in tam prav tako ozke strme stopničke do gornje vzporedne ulice, stopnice, kakor da vodijo vedno više in više, vse do vrha, kjer pa te čaka nepričakovana skupina v stare kostume opravljenih ljudi in to v 'živi sliki', tako kakor smo z njo končavali otroške odrske prireditve, samo da ta nepremična živa slika prinaša grozo.

Začneš se vzpenjati, a se po nekaj stopnicah ustaviš, vrneš … Nikdar in še v nobenem tujem mestu me v samoti ni bilo strah -

In če je mesto res izumrlo!

Medtem ko sem se prej ustavil na oglu uličice in pogledal po ozki kamniti cesti v dolino, v še hujšo temo potopljeno, se mi je zdelo, da sem za hip izgubil zavest. Kdo ve, človek božji, koliko

---

* Julija 2011 dodana avtorjeva opomba: Leto dni po tem zapisu in to na drugi polobli zemlje sem ob prebiranju, zdi se mi da Chestertonove knjige o svetem Frančišku, odkril, da povabilo 'Smo trije, zakaj ne pridete, tako bomo štirje', niso bile besede vabečega starčka, ampak, da jih je nekoč govoril *Il poverello* fra Leonu, ko ga je vabil v svoje vrste … Zaprl sem knjigo, se nasmehnil, pa vendarle za hip zaslišal neko davno, komaj zaznavno vabeče zvonjenje …

časa si sploh že tu - medtem pa so one ... vse one druge ... že v krstah odnesli ... Vse.

Ali skoraj vse, kajti v tej smrtni tišini je nenadoma zaslišati komaj slišne pa vendar odmevajoče korake, nekdo se spušča po gornjem vzporednem vijugastem stopnišču proti trgu.

Strah. Prav zares: če bi sedaj lahko bil kje drugje, kjerkoli drugje, bi mi bilo prijetneje...

Nenadoma je vse tiho. Počasi stopam proti trgu, poslušam svoje korake. Se ustavim. Tišina. Stopam naprej, pa spet zaslišim korake, toda to niso moji, saj jih jasno slišim tudi ko obstojim. Ali pa so moji, vendar samo zapozneli odmev? Mraz me spreleti po hrbtu.

In nenadoma: kako to, da še naprej rahlo odmevajo koraki, ko se vendar ne zganem! Ulica je temna, pa tudi ko ne bi bila, kako naj bi opazil, da tik pred menoj pripelje z gornje ulice stopnišče - okamnel sem.

V *sari* je odeta, sredi čela *bindi*, črna pika, vse njeno telo ovito v trepetajočo svilo, okamnela tudi ona, prestrašena.

»*Pax tecum!*« ji tresoče in komaj slišno udari izza ustnic. Čez čas se s stegnjenim kazalcem dotakne mojega čela, doda po angleško: Mir s teboj!

Indijka, sredi italijanskega mesta, Slovencu, po latinsko, po angleško..

Dvignem roko v pozdrav, se nasmehnem, se oddahnem. Mir ... Občutek nenadne spokojnosti in čeprav komaj hip trajajoče ... sreče. Predokus neke blaženosti. Porojen res samo zaradi prehoda iz strašečega nemira v nenaden mir?

Bruselj, 25 maja 1967

25. maj. Danes tam ob Srebrni reki, ob Río de la Plata: *25 de Mayo, fiesta patria,* največji argentinski državni praznik. Dan osamosvojitve izpod španske oblasti.

Tu pa: železniška postaja. Zapuščam Belgijo. Sedim na peronu. Čakam. Čakam na njega, ki se je pred tremi leti, ko sem prav tako kakor danes odhajal iz Bruslja, prišel poslovit. Bilo je zadnje srečanje s prijatelji, preden sem po dolgih mesecih vrnil čez ekvator.

Pred tremi leti. Kot bi bilo včeraj.

Jaz sem že vstopil na vlak, on je obstal pod oknom vagona. Odložil sem kovčka v kupé, stopil nazaj na hodnik, znižal okno, da si še kaj rečeva.

A molčiva. In se samo zamišljeno gledava: se bova še kdaj v življenju srečala?

Pisk. Sprevodnik je dal znak za odhod.

Motorji močneje zabrnijo, konvoj se komaj zaznavno premakne ... in prijateljev tihi trepetajoči glas: *»Vetrinje ...Kočevski Rog ... deset tisoči ... Ne pozabi: povej mladim onkraj morja, da smo zdaj mi odkupljeni pa tudi še z njihovo krvjo.«*

Včeraj sem se znova peljal skozi Nemčijo. Že pred leti, ob prvem obisku Evrope, sem si rekel: čudni ljudje ti Nemci, vse drugačni, kakor pa sem mislil o njih pred vojno in seveda še bolj med vojno. Prva nemška beseda, ki sem si jih spomnil iz mariborskih otroških let - bodisi da sem jo slišal bodisi videl napisano, je bila *verboten*. *Rauchen verboten!* - prepovedano kaditi. *Spucken verboten!* Prepovedano pljuvati. S kolesi po pločniku *verboten*. Kdaj kaj celo *streng verboten* - - danes pa po lokalih in potniških vozilih: »Vljudno ste zaprošeni, da ne kadite v teh prostorih. Hvala!« Ali pa, ko so se mi vedno zdeli ljudje brez humorja, vse sama poosebljena resnost in disciplina ... Vlak se ustavi na meji z Bavarsko. Same bavarske zastave. Pride sprevodnik (že pred leti sem opazil, da za njih ne velja *Gutten tag!* ampak *Grüß Gott, meine Herren*!) pogleda *eurailpass*, niti ga ne vzame v roke, že nam hoče salutirati v slovo, ko me prime, da bi se malce pošalil. 'Oprostite, nobene nemške zastave. Ali Bavarci niste Nemci?' On s širokim z dobrohotnim nasmehom: 'No ... tudi ...'

Včeraj sem v Kasslu stopil na vlak, da me popelje nazaj na jug. Bila je že noč, stopam po hodniku, kupeji zasedeni drug za drugim, le v enem je sedela neka žena in sicer v samo z majhno modro lučko razsvetljenem oddelku. Sedela je ob oknu, spala. Tiho sem vstopil, odložil kovček, mrak mi je dobro del in sem se naslonil, da zadremljem, čeprav sem vedel, da bom že čez nekaj ur, ob treh ponoči moral izstopiti. Prijatelj me že čaka.

Ženska je imela ob sebi samo torbico. Že me je prijemal

spanec, ko sem opazil, da na tihem joče. Nenadoma, komaj slišno po špansko: 'Por qué? Zakaj?

Stresla se je, za hip lomila roke, pa jih takoj povesila in gledala proti meni, ali me ni prebudila. Začutil sem, da je vsa napeta. In potem se je ponovilo: tih, dolg, s silo zadržan vzdih in 'Zakaj?'

Mižal sem, a sem slišal, da se je odmaknila od naslonjala. Čez hip je vstala, da odide iz kupeja, pa sem moral skrčiti noge, da ji dam prosto pot. Pozdravil sem jo s poklonom in nasmeškom.

Bila je preprosta žena, stara kakšnih štirideset let. Ko se je vrnila, sva se drug drugemu nasmehnila. Če želim, je dejala v čudni nemščini, naj kar prižgem luči v oddelku. Dejal sem, da je tudi meni mrak všeč, pa povprašal od kod je. Iz Španije. Mislil sem, ko bom nadaljeval po špansko, da se bo malce raztresla in da jo bo napetost na licu popustila. A je bilo še huje. Ne more se premagati, da ne bi svojih misli spremljala z vzdihi, je dejala kakor v opravičilo.

»Nekaj hudega se mi je zgodilo, veste, zelo hudega, nekaj česar v življenju res nisem pričakovala. A nočem o tem govoriti.« Spet je skremžila obraz od bolečine. *»Za nameček pa še ta zob. Grozno me boli, še nikoli tako! Vrh vsega, a ste videli: povsod prepih!«*

Položila je lica v dlan in se zazibala od bolečine.

Tedaj sem si dejal: Uboga! Ampak, kar se je zgodilo, bo morala pač preživeti, tudi če noče o tem govoriti. Toda zob, zobje… Ooo! Če kaj poznam, poznam to, v vseh mojih otroških letih tedne in tedne trajajoče stokanje … pa mama, ki mi zavija lice z s kisom premočeno ruto … ki mi ponoči poriva v piškavi zob nageljnove žbice, klinčke, pa ata, ki mi čeprav otroku daje cigareto v usta, potegni, pravi, pa zadrži dim v ustih, dokler ne prešteješ do dvajset … kmalu bo bolje, boš videl … pa - in potem sem si rekel: Ljubi Bog, daj, da bo zob bolel mene, jaz tako ali tako ne smem zaspati, kmalu bom moral z vlaka, a naredi tako, da bo njo vsaj zob nehal boleti …

Pa kaj je to! Domišljija? Zadeva parapsihologije? Zgolj nekakšna *telepatija* - a ne v smislu neposrednega prenosa misli ali hotenj iz zvesti v zavesti - ampak v smislu *patije - pathosa,* v izvirnem smislu besede: bolečine, trpljenja?

Čez nekaj minut me je začel boleti zob. Kar lepo me je začelo trgati in ko je žena čez kakšno uro v Hanoveru izstopila, sem ji rekel: *»Pogum! Vse bo še v redu! Vse mine.«*

Pokimala mi je. *»No, vsaj zob me je nehal boleti.«*

Odšla je, da obišče sestro, ki je že nekaj leta *Gastarbeiterin* v Nemčiji. Za dan, dva. Potem se vrne v Španijo.

Vstopila pa sta v kupé moški in ženska. Bil sem truden, zob me je bolel, prav nič mi ni bilo do pogovora in sem samo nemo odzdravil.

Nemca. Oba okoli petdesetih. Ona vsa naparfumirana, in tudi on se je moral po britju namazati s kakšno preveč vsiljujočo, dušečo sladkobo. Ne vem, kako to: tudi ko ne bi pozneje iz pogovora zvedel, z obraza mu je bilo brati, da je pred dvajsetimi leti bil oficir, nacist.

Prišel je sprevodnik, prosil za vozovnice, in tedaj sta opazila, da imam tudi jaz v Združenih državah izdani Eurailpass.

»Iz Amerike?!«

Pokimam.

Onadva tudi. Sta sicer Nemca - no, to sem uganil, komaj sta spregovorila - a sta se takoj po vojni preselila v New York k sorodnikom. On je zobozdravnik.

V mladosti je moral biti izrazito lep moški, žena pa je - kakor se je kmalu izkazalo - bolj kot žena, vse razumevajoča družica-mama, nekakšna za splošno in stalno udobnost skrbeča življenjska spremljevalka.

»Pa tudi s prodajo knjižnih raritet se ukvarjam,« reče on. *»Z leti sem si ustvaril kar številno klientelo.«* Doda še, da jima gre dobro, pravzaprav zelo dobro, vsako drugo leto si privoščita tri mesece Evrope. *»In, če smem vprašati, odkod ste vi?«*

Povem, da sem Slovenec.

»Ooo! Slovenec! Jugoslavija!« Oči so mu zasvetijo od navdušenja. *»Tudi letos sva bila mesec dni v Jugoslaviji. Krasno!«*

Za hip se zamisli, me gleda, začne zmajevati z glavo, in naposled reče: *»Kako le morete ... - !? Slovenec, pa da živi v Ameriki! Z ženskami, kakršne so v Sloveniji!«*

Ne pokažem zanimanja, on pa je še kar v ognju.

»Meni je bilo tam všeč že pred dvajsetimi leti. Res da so bili to zadnji meseci vojske … Ampak, zdaj, zdaj! Pa ne mislim na hotele, ki so poceni, ali na šampanjec, mein Gott, po dolarju steklenica! In dobrega! Še posebej tisti rosée … ampak, ženske, ženske! Za dva dolarja dobite sedemnajst, osemnajstletno … lepo, sočno meso, trdo!« Navdušen obmolkne, sam sebi ne more verjeti. *»Lepa! In ona sama prinese s seboj steklenico šampanjca! Za dva dolarja! A ne, Frida?«*

Frida se smehlja, mamica, ki gleda otroka: lump je naredil sicer vragolijo, ampak takó posrečeno, da ga ne moreš nehati občudovati. Pokimava, še naprej se smehlja. Za hip me pogleda, najbrž imam čuden izraz, ker takoj doda, da sta si z možem prijatelja, resnična prijatelja, in da je razne … 'razne malenkosti ne motijo'.

»Rečem vam,« nadaljuje mož - zdaj zdaj bo od navdušenja vstal - *»prvič, predlanskim, sem mislil, da me oči varajo. A je res: nežna koža, mlado meso, še trdo!«*

Pokimam. Gledam ga, a ga ne vidim. Potem zaprem oči. 'Zakaj ni zdaj tu Stanka Kavčiča!' Nič drugega. Zakaj ga ni, tam v kotu, na drugem koncu kupéja … Pa mi lice že hip zatem trzne, samemu sebi v zasmeh: In kaj! Kaj bi bilo? Mar ne ve? Seveda ve. On in drugi … in še kaj drugega vedo, in kaj!?

Še močneje stisnem oči, v glavi mi zabrni in potem si rečem: 'Jezus, ti veš, da te prosim samo, kadar sem v hudi stiski, ker se vedno bojim - kot sem se še kot otrok - da te v tistem trenutku morda kdo drugi bolj potrebuje kot jaz. In ti veš, da te nikoli nisem prosil kaj tako iz srca, kakor te bom zdaj, a zdaj, te prosim, rotim … daj … da se temu človeku zdaj ustavi srce … ne, ne! To ne, ampak … da si ob stopanju z vlaka zlomi nogo!«

Mož me gleda, nenadoma kakor za hip prestrašen naguba čelo, razširi oči.

Mine hip. Zazrem se vase, pa vidim, da se tudi še zdaj svoje prošnje Bogu ne kesam.

Molk, mučen molk. V kupeju postaja zatohlo, začnem plitveje dihati. Oddahnil sem se, ko je vlak začel zavirati in sta se dvignila. Možakar je odhajal prvi … Žena je bila že na hodniku vagona, ko se je obrnila.

»Oprostite … oprostite, gospod … a smem nekaj vprašati?«

Jaz se ne zganem, ne rečem nič.

»*A ... a ste vi morda duhovnik?*« reče napol opravičujoče se.

Gledam, a je ne vidim. Pred menoj so dekleta, mlada lepa dekleta s steklenico šampanjca v eni roki, z drugo gladijo odišavljene nemške roke z dvema dolarjema med prsti ... ob odprtih vratih pravkar uvoženih luksuznih avtomobilov ...

Nič nisem odvrnil.

Izstopila sta. Stopil sem k oknu, hotel videti, kako izstopata. Nič. Niti zvil si ni noge na stopničkah.

Zakaj me je Bog zaradi zobobola uslišal in to tako hitro, zakaj me pa zdaj ni?

Zakaj? Spet zakaj ...

Nekaj dni bom preživel tukaj. Jutri pridejo prijatelji. Stara, a lepa hiša. Že pred leti so sklenili, da je ne bodo popravljali. Porušili jo bodo, saj država še zdaj ponuja ugodne kredite za graditev nove. V podstrešni sobi sem, pipa za vodo je nadstropje niže. Edina, ki v hiši še deluje. A mi je lepo. Sam sem. Visoko sem, blizu Boga ...

Blizu ... vendar ne tako blizu, da bi mi ob mojih 'zakaj' zato bilo kaj več in hitreje razodetega.

Ivan Bukovec
»Resnica prihaja na dan VII« - akvarel

LEV DETELA

STRAH IN SANJE

Stric stoji ob hladni peči, pije, molči, spet pije, molči in premišljuje. Rjavi mrak je že tu in se plazi okrog hiše. Steklenica je prazna, stric odide iz sobe, počasi in pokončno.

Teta sedi v kuhinji pod sveto podobo z napisom »Moli in delaj!« Temni Kristus strogo gleda iz skrinjice. Diši po cipresah, bučnem olju, čebuli in vosku.

Stric se smehlja, zre skozi okno ven v rjavi mrak, tja, kjer trave še vedno dišijo po sladki strdi, kjer grenko diši po hruškah in gnilih jabolkih. Noči so globoke, pijane, sončni zahodi rdeče rjavi, mrtva kri in ogenj. In stric pije in stric živi v lastnem samotnem svetu in sledi lastnim zakonom.

Stric sedi v vlažni, sivi jutranji megli ob mizi in pije in razmišlja. Je sam v sobi. Pred sončnim vzhodom, ko se dan počasi obarva in postane noč bleda kot mrlič, se zdi njegova glava, polna gub in brazgotin, za nekaj minut zelena, kot voda v kakšnih nočnih sanjah. Ob tej uri, ko sedi stric sam v sobi, v zamolklem prostoru z obokanim stropom, in se njegova postava v vlažnem, sivem jutru zeleno sveti, se izvlečem iz postelje, plazim se okoli hiše in prisluškujem.

Tišina.

Skozi okno vidim samotnega strica, kako v trdi laneni srajci v boljši izbi pije žganje, vidim ga, kako srhljivo bliska s svojimi črnimi očmi, temnimi kot kmečki upor, vidim, kako žejen poželjivo pomika ustnice k rumenemu kozarčku. Vidim, kako se v polmraku jutranjega svita hudobno lesketa kot vlažna strupena goba, in moje oči se razširijo, moje nosnice se razpnejo kot na razburjenem volčjem gobcu. Jutranja svetloba lije v sobo in stric zeleno sedi pri mizi in pije in razmišlja.

Tišina.

Neka ura trikrat udari. Stric premika glavo in pozorno prisluškuje v vse smeri. Skrijem se v grmovje. Stric premika glavo in bolšči v pokrajino, v meglo, v drevesa, v travo, v tišino in v vlago. Nemo zre v razpadla stranska poslopja, v jablane in v travo. Ne vidi me.

Stric sedi pri mizi in se opijanja. Zadnje muhe začno mrgoleti po vlažnem sobnem zraku, v lenih rojih krožijo okoli stričeve glave.

Vlečem se nazaj v mojo majhno sobo. Polijem se z mrzlo vodo in si počešem rjave lase. Jutranja svetloba lije skozi okno, imam ozko, belo posteljo in stene moje sobe so skoraj popolnoma bele. Skozi listje na vrtu vdira svetloba v sobo in zdi se, da je vse zelenkasto.

Ležim v jutranji tišini, lenarim in sanjarim in se bojim velikega strica, ki sedi spodaj v sobi in se molče opija.

Moje telo zadobi samostojno življenje, ležim in dozdeva se mi, da se telo neskončno daljša, razteguje, od ene stene v sobi do druge stene, in še naprej, skozi zid ven na vrt. Moji prsti so podobni majhnim zelenim kačam. In vsa soba je napolnjena z majhnimi lesketajočimi se ognjenimi pikami in vse se svetlika in blešči v motni dan. Moje telo se popolnoma splošči in razširi, raste, nepretano naraščam, moje kosti se raztegnejo, sem velikan, popolnoma nemogoče je premakniti roko, težka je kot svinec in dolga eno miljo. Potem pa se vse razleti in sem le drobno zrnce, vse misli mi je odpihnilo, zlobni stric me sploh več ne more zagledati, vsi predmeti izgubijo trdoto, postelja, blazina, pohištvo, stene so mehke kot puh, blage kot pesem.

Slišim, kako stric v velikih črnih škornjih pijan topota po sobi, skozi zaprta vrata, skozi belo steno ga vidim kot v zrcalu. S črnimi očmi bolšči v veliko steklenico z žganjem in molči in razmišlja.

Ležim v svoji sobi in vem, da ne gre za življenje, temveč proti smrti, proti velikemu umiranju vsepovsod naokrog. In muhe migotajo v somraku in stric topota na drugi strani stene.

V salonu, za z bršljanom obraslimi okni, sedi teta, tam je popolnoma tiho in hladno, kot na dnu senčnatega ribnika. Teta se v tem hladnem, zelenem mraku lesketa na usnjenem zlato obrobljenem stolu, pod pozlačenim okvirom temnega portreta mojega deda, in prisluškuje stričevim težkim, pijanim korakom, ki brenčijo skozi steno kot črne hudobne muhe.

Skozi kuhinjo v pritličju, skozi njen soparen vonj, grem na vrt. Na steni je trdo pribita težka, stroga in pusta podoba z napisom »Moli in delaj!«. Muhe brenčijo skozi mrak, diši po plesnivi moki in krompirju.

V salonu, za z bršljanom obraslimi okni, sedi teta in moli in molči in premišljuje. V košari leži vse, kar ji je drago, spomini na mladostna leta, blazina iz svile, okrašena z babičino vezenino, slike in zlate verižice. Boža lepo, modro blazino in prisluškuje težkim pijanim stričevim korakom, ki vdirajo v njeno samoto.

Čas se premika čez z žganjem polito mizo kot čez dolgo krsto. Stric sedi sključen pri mizi, v njegovo lobanjo se plazi tema.

Tetina mračna soba je prenapolnjena z omarami, predalniki in z dvema posteljama z baldahinoma, na stenah prazno dremajo orumeneli portreti in fotografije. Teta stoji sklonjena čez mizico, roke se ji tresejo, skozi rjavo obrobljena očala zre v odprte stare knjige z zapiski o gospodarjenju.

Na vrtu postane nenadoma svetlo, nekje čivkajo vrabci. Na desni pred mano gozd, levo polja, za njimi polja. Stojim na vrtu kot na okrogli plošči. Zadaj v vasi škripajo vrata in lajajo psi. Sonce je bledo kot papir in trepeta na mračnih jelkah. Tam stoji gozd. Tam šumi gozd grozljivo enakomerno, kot kaka elektronska superura. Sedim v travi in se igram z belimi kamni. Težki stric je nenadoma pred mano. Sonce pade v njegove temne oči, ki bolščita vame kot dve mrtvi luknji.

»Se igraš svetnika v travi!«

Strica grabi krč, njegove močne roke se zagrebejo v zemljo. Joče in vzdihuje kot otrok.

Žarim od groze.

»Prej je bilo popolnoma drugače. Prej ni bilo tako, ti svetnik!«

»Ja, stric!«

»Vojna, revolucija sta odnesli prav vse. Razumeš! Ampak ti tako ali tako ne razumeš nič!«

»Ja, stric!«

Stric je zloben in pijan.

»Špijon! Špijon! Ti svetnik!«

Stric se maje po vrtu, smrdi po alkoholu in tobaku.

Bulji vame in jaz se počasi umikam v grmovje, v visoko travo, kjer razmišljam o divjem lepem življenju v gozdovih. Razmišljam o močnih razbojnikih, ki so si znali zase pridobiti pravico do življenja in svobode! Tudi jaz želim biti svoboden, močan in lep! Tudi jaz hočem biti razbojnik!

»Netiti upore! Delati otroke! In nič drugega! Od hudiča je vse to!«

Stric razsaja po vrtu, da se oblaki razletijo in se kot sive raztrganine vrtinčijo po zraku. Skrijem se globlje v travo, plazim se kot črv po zemlji. In začutim, da so trave in rastlinje svobodni in brez meja.

Teta pride na vrt in reče: »Pridi, pojdi v hišo, utrujen si!«

Stric dolgo časa napeto gleda v daljavo, potem reče: *»Kaj pravzaprav čvekaš?«*

»Pridi v hišo! Zunaj je mrzlo!« reče teta glasno.

»Kaj pa je spet! Kaj hočete! Vse skupaj je pom – pom –pom! Razumeš vse to? Ne. Ti ne razumeš ničesar! Kaj misliš, da sem si to izmislil. Ne! Ti ničesar ne verjameš! Ti si nič! Razumeš! Jaz sem! Ampak jaz sem gospod! Razumeš? Ne! Res ne vem!«

Stric gre v hišo, toda jaz ostanem zunaj.

Hej, kako šumijo drevesa! Hej, kako veje svobodni veter! Kako se trsje ziblje in grči, kako se zibljejo vršičje, veje in porastki na drevesih.

Strica ni več! Stric je izginil!

Z glavo se stiskam k dobremu, močnemu vetru. Se igram z belimi kamni.

Zapojem neko pesem.

Pred mano stoji teta.

»Pst!«

»Kaj je?«

»Stric spi. Bodi tiho!«

Pogledam proti oblakom. Tam zgoraj, visoko v vetru letijo in se kličejo ptice.

Teta dvigne glavo. Njene kratkovidne oči domnevajo v daljavi temne krožeče madeže.

»Kaj?«

»Ptiči kričijo!«

»Saj ti nisi ptič! Bodi tiho! Stric spi!«

Na vrtu je veliko dreves. Kokoši kokodakajo. Muhe brenčijo. In stric spi.

Sonce šibko sveti, bledo kot mrlič. Kmalu bo dan postal temen! Takoj bo začelo deževati.

Iz na pol odprtih oken se sliši smrčanje. Stric mrmra v spanju. Vzamem beli kamen in ga zaženem v okno.

Mrači se. Črni oblaki prekrijejo nebo.

Velika hiša je izgubila bliščˇ, razpada. Stara hiša siví v temi. Streha se motno svetlika, slepa in razjedena! Mrtev kamen, razbiti svet, ki se ga bojim!

Zdaj se plazim čez stopnice nazaj v svojo sobo. Nočem, da me teta opazi, ker bi se moral zagovarjati zaradi razbite šipe.

Plazim se pod velikim portretom svojega deda, ki se smehlja na nenavaden način, razpira usta in kaže zobe, kot da bi bil buldog. Na hodniku diši po vlagi in neobljudenosti. Iz priprtih vrat v stričevo sobo se na hodnik širi neprijeten telesni zadah. Skozi režo pri vratih gledam strica, ki smrči. Njegov obraz vidim od strani, opazujem krivi nos, odprta usta. Njegova pojava izžareva nekaj fanatičnega in ekstatičnega. Je morda blazen?

Na stopnišču je mrzlo. Tudi poleti diši tu po zimi, vlagi in revmatizmu.

Teta stoji pred kuhinjo. Molči. Njene rdečkasto vnete, nekoliko štrleče oči me nerazumevajoče opazujejo. Iz stričeve sobe zaudarja po slabem žganju in potu. Njegovo smrčanje se sliši po vsej hiši.

»*Zakaj molčiš, teta?*« rečem nenadoma.

Teta molči.

»*Sram me je, teta,*« rečem s težavo.

Teta stoji pred vrati. Stara je tisoč let. Spominja na kamen. Je na pol mrtva.

Grem v svojo sobo, čez stopnice in po hodnikih, ki so od starosti popolnoma porjaveli. Stara hiša drema v nerazvozlani uganki. Njena okna so slepi kamni. Hiša se skriva v temi in jaz se izgubim v noč in v sanje.

VLADIMIR JURIJ VORŠIČ

SPOMINI NA LETA 1929-1941

DRUGI DEL

UVOD

Za prvim pride drugi in, kot pravi španski pregovor, ni dveh brez tretjega. Če Bog da zdravje, pa bo mogoče še tretji del. Spomini so kot morje. Od trenutka do trenutka se zaganjajo z vso silo kot morski valovi in se razbijajo na čeri časa. So tudi kot mirna površina morske gladine v lepem sončnem dnevu. Se pa zgodi, da trda tema pregrne morje spominov; tedaj pa izginejo vsaj začasno ali pa za vedno. Struktura tega dela bo podobna tisti v prvem delu. To se pravi, da ne bo kronološka. Različne teme bom obdelal vsako zase. A vse skupaj bodo sočasne in, kot rečeno v prvem delu, vse skupaj bodo nadaljevale s pletenjem mavrične kite spominov. Povzpel se bom na visoko čer nad morjem spominov in začel s tisto temo, ki se mi bo prva prikazala. Jo že vidim! Prikazujejo se mi razne osebnosti iz tiste dobe: nekatere bolj znane, druge manj.

Ko so kropili kneza Ulriha celjskega, so rekli *Danes grofje celjski in nikdar več!* Jaz pa pravim: *Celjan včeraj, danes in na veke!* O, Celje, Celje! V duhu se še vedno sprehajam po tvojih ulicah in trgih. Še se sklanjam čez ograjo lesenega mosta in gledam, kako spretno vozijo flosarji svoja debla. Oziram se na Miklavški hrib in na mogočen grad. Obiskujem cerkvico sv. Maksimilijana, hodim mimo kolodvora in pošte in potem zavijem na pokopališče, kjer počivata moja mama in moj brat Milivoj. Za brata Draga ne vem, kje leži ali v katero jamo so ga leta 1945 vrgli sovražni neljudje. Ate in sestra Danica pa počivata bolj v miru na argentinskih tleh. Usoda je pač neusmiljena. S temi in podobnimi mislimi in predstavami začenjam ta drugi del svojih otroških spominov. Poudarjam, da so to spomini gledani z očmi otroka in skušam, da se mi ne vpletejo dognanja iz poznejših let. Gotove datume sem seveda poiskal, ker je pač nemogoče, da bi se spomnil na primer ta in ta ponedeljek je bil tega in tega dne, meseca in leta. Zavedajte se, da pišem te spomine po sko-

raj sedemdesetih letih. Kljub tako dolgi dobi, sem prepričan, da je moje pričevanje avtentično, brez izmišljotin in brez laži. Če mi je kaj dvomljivo, raje ne napišem in mogoče se mi bo kdaj pamet posvetila tudi o tistih dogodkih. Če bo tako, bom dodal temu pisanju.

VSEBINA

A| OSEBNOSTI

Ne glede na pozicijo, najsibodi socialno, politično ali ekonomsko, začnem pri učitelju Baši. Omenil sem ga že v prvem delu, a si zasluži, da ga še enkrat opišem. Bil je moj učitelj skozi vsa leta osnovne šole. Bolj kot učitelj je bil vzgojitelj. Vsi smo ga imeli zelo radi. Nikoli ni bilo hude besede iz njegovih ust. Bil je resen a istočasno tudi hudomušen. Izkazoval nam je vsem spoštovanje in vsi smo bili res enaki pred njim. Znal nas je pritegniti in sem res rad hodil v šolo. Sedaj pa se povzpnem po tistih dolgih stopnicah do kapucinov. Pred menoj stoji pater Leopold, častitljiv gospod z zelo dolgo in košato brado. Rad je prihajal k nam na obisk. Bil je iz Črne Gore in njegova slovenščina je bila bolj trda. Pri nas smo ga vsi imeli radi. Ob priliki mu je naš oče omogočil obisk njegove družine, ki je že dolga leta ni videl. Ker smo že blizu cerkvenih osebnosti, omenim opata Juraka. To je bil visok in močan človek. Ob posebnih slovesnostih je v cerkvi uporabljal mitro in imel škofovsko palico. Za mene je bil naš škof. Kot se spominjam, so ga ljudje na splošno imeli radi in so ga spoštovali. Pa nadaljujmo s cerkvenimi osebnostmi. Pridem na gospoda Lukmana, nečaka prelata in univerzitetnega profesorja Lukmana. Bila sta doma iz Savinjske doline. »Celjski« Lukman je bil profesor na meščanski šoli in je bil tudi duhovni voditelj nemške manjšine. Ta je imela ob nedeljah ob 10 uri mašo v Marijini cerkvi. Maševal jim je Lukman in jim tudi pridigal po nemško. Med mašo je pel njihov zbor tudi po nemško. Ko sem slišal njihovo petje, se mi je zdelo nekam ostro in nič domače. Tega dobrega človeka so Nemci po zasedbi zaprli skupaj z mnogimi drugimi duhovniki, kljub temu, da je bil kaplan nemške skupnosti. Bil je poslan v Srbijo in od tam je kmalu prišel v Ljubljano. Tako smo se zopet sešli; tokrat kot begunci.

Večkrat nas je prišla obiskat gospa Mihelčičeva, žena celjskega župana do 1939 in poznejšega poslanca. Imela je prostoren vrt, na katerem je sadila zelenjave vseh vrst. Enkrat nam je celo prinesla beluše, pridelane na njenem vrtu. Bila je prijetna in zgovorna in z

mamo sta se dobro razumeli. Mihelčič je bil bolj resen, a pogovor z njim je bil vsekakor privlačen. Naredil je vtis globokega človeka. Posebno zanimiv je bil profesor dr. Gantar. Vedel je vsega mogočega in smo se pogovorili čisto po domače. Doma je bil iz Idrije; sin rudarjev. Njegov najstarejši sin se je imenoval Kajetan in sva bila kljub mali razliki v letih velika prijatelja. Včasih sem ga vprašal: »Kajetan, kaj je tam?« Posmejal se je in mi ni zameril. Danes je Kajetan važna osebnost v Sloveniji.

Še enkrat moram omeniti sodnika Masiča. Kot sem povedal v prvem delu, je znal angleško in je bil tudi natančen v slovenščini in nas je čestokrat popravljal. Za vse tujke je znal prave slovenske izraze. Njegova žena je bila prijateljica naše druge mame še iz Ljubljane. Imeli so dve hčerki malo mlajši od mene. Najbolj mi je ostalo v spominu, da ko smo se sprehajali skupaj po mestu, nas je vedno povabila na »šunkenžemle« k Benkotu. Na pultu so imeli pokonci postavljeno prekajeno šunko, ki je zapeljivo dišala na daleč.

Druga važna osebnost je bil dr. Hanželič, bližnji očetov rojak. Bil je profesor verouka na gimnaziji in mladinski organizator. Tudi je bil velik telovadec. Po šolski maši smo šli v prosvetni dom na telovadbo. On si je slekel suknjič, zavihal rokave in se povzpel na bradljo, konja in še drugo in vsi smo občudovali njegovo spretnost. Sploh je imel dar za stik z mladino.

V prvem delu sem omenil še nekaj oseb, ki so se mi zdele važne. Kogar pa ne smem prezreti, je »Baron Mulerce«. To je bila starejša ženska, za katero so pravili, da je bila pod Avstrijo baronica. Pri procesijah je vedno hodila med prvimi. Čez ramo je imela hermelinovo jopico in pred njo so na blazini nosili odlikovanja. Živela je v visokem pritličju v hiši pred glavnim mostom. Ko je imela odprto okno, so jo mulci hodili dražit in jih je jezna odganjala. Vendar poudarjam, da se je čutila vključena v slovensko Celje.

Spomin mi je ravnokar prinesel drage Sancinove. V Celju so stanovali nad nami in njihov sin nas je prijazno budil s svojo trompeto. Oba Sancina sta bila čudoviti osebi. On je bil ravnatelj Glasbene matice in je učil violino, ona pa je učila klavir. Rekli so, da sta bila virtuoza. Pri g. Sancinu se je učil violino moj brat Drago, jaz pa sem se učil klavir pri gospe. Dvakrat sem celo nastopil pri zaključnih prireditvah v celjskem gledališču. Z družino Sancin smo se tudi znašli kot begunci v Ljubljani 1941. Trda usoda nas je skoraj vse dobre znance nagnala v begunstvo.

Sodnik dr. Antepin je bil ruski emigrant. Do boljševiške revolucije je bil guverner v Odesi. Majhna, skromna in zelo prijetna oseba. Njegova žena, visoka Rusinja, je našo mamo naučila izdelovati umetne rože iz svile, bombaža in celo iz usnja. Pripovedovali so o svoji Ukrajini, a nikoli niso pojamrali. Sedaj primerjam usodo teh političnih emigrantov z našo usodo, ko nas je sovraštvo in krutost bratov nagnala od doma. Malo bolj razumem nemško krutost, a to so bili tujci in ne lastni ljudje. V Ljubljani je pred 1941 teta Adamič kupila krasen briljantni prstan od ruske plemkinje, ki je počasi razprodajala svoje dragocenosti, da se je lahko preživela. Z izdelavo umetnih rož si je naša draga mama Terezija v begunstvu v Avstriji prislužila kar nekaj šilingov.

Zame, kot otroka, sta bili osebnosti tudi Štrostmajer in Šmeling. Prvega sem občudoval, ko je hodil po napeti žici čez Savinjo. Drugega smo pa občudovali kot Herkula, ker je bil v tistih časih najboljši boksar. Vsi otroci smo govorili o njem in vsakemu močnemu smo dejali, da je kot Šmeling. Po nemško sta se ta zadnja dva pisala verjetno Stossmeier in Schmeling.

Pa še eden, ki si sicer ime osebnosti ne zasluži po svojih krepostih ampak kot hudodelec, je bil Hace. Ubil je neko osebo in rekli so nam, da je bil to v zadnjih desetletjih edini morilec v Sloveniji. Iskali so ga povsod. Skrival se je po gozdovih in ko so ga končno ujeli, je bil obsojen na smrt. Slučaji so na dnevnem redu. Oče je pripovedoval, da so ga gotovo videli na daljšem izletu v hribe. To je bilo, ko so mene kot paglavca, ki ne bi prenesel predolge poti, pustili doma. Ko jih je ulovila noč, so zlezli na bližnji kozolec in polegli po slami. Vsi utrujeni so takoj zaspali. Pozno v noč se je oče zbudil in videl obrise človeka, ki je zlezel na slamo in položil poleg sebe nekaj kot puško in zaspal. Na zgodnje jutro je ta človek hitro vstal, zgrabil puško in se zgubil po dolgi poti v gozd. Oče je trdil, da je to bil Hace. Že ponoči je nekaj slutil, a je pustil vse, da so mirno spali. Oče je kot izvežban vojak speljal strategijo opazovanja sovražnika ali kot bi rekel, ne drezaj v osje gnezdo.

B| HRANA, PREHRANA, PREHRAMBNI ARTIKELNI

To je pa poglavje zase. Moja ljuba žena mi vedno pravi, da se ji zdi čudno, da se toliko in tako dobro spominjam na vse vrste hrane in drugih dobrot iz svojih otroških časov. Verjetno je to zato, ker od pobega v Ljubljano 1941 pa do ustaljenega življenja v Argentini oko-

li 1955 so bili hrana in prehrana bolj pičli in si veliko dobrot nismo mogli misliti, kaj šele nabaviti. V Ljubljani smo bili večino časa pri sorodnikih. Nismo bili lačni, a je vsega primanjkovalo. Bil je vojni čas. V begunstvu v Avstriji, takoj po vojni, je tudi bila stiska. In potem, od 1949 v Argentini, smo prve čase trdo delali in skromno živeli. Tako mi je ostala Indija Koromandija iz mojih otroških let v selektivnem spominu. Rekel bi, da je bilo za nas otroke kot »Mizica pogrni se«.

Prehajam na dolg seznam vsega kar smo jedli doma. Morda bo malo neurejen. Nisem našel pravega sistema. Mogoče bi moral urediti po abecedi. Lahko bi razdelil na surovo in kuhano hrano. Mislim, da je še več možnosti, da bi uvedel vrstni red. Ker sem pa že imel zapiske, ki so se porajali, kot je dopustil spomin, sem se odločil za ta način.

Najbolj značilne za nas Celjane so bile bučke ali bučence. Po nedeljski maši smo jih kupili na glavnem trgu pri ženicah, ki so prodajale zelenjavo in še druge poljske pridelke. Doma smo jih jedli že pred kosilom. Če smo kupili neolupljene, je bilo malo več dela. Naučil sem se, kako je najboljši način lupljenja. To je, da jih daš med zobe na koničastem ekstremu in potem stisneš zobe, da lupina poči. Lažje je bilo, če so kupili že olupljene. Seveda so bile dražje. V šolo so prinesli kolače, ki so ostali po prešanju pri izdelovanju bučnega olja. Te kolače so dajali kot hrano živini, mislim predvsem prašičem, a mi smo jih glodali in smo še vedno iztisnili iz njih malo ostanka po bučnicah.

Na glavnem trgu so tudi bile stojnice, kjer si lahko kupil banane, amerikanske lešnike, pomaranče rumene in rdeče, limone, itd. Tudi so prodajali ribe. V velikih kadeh polnih vode so prosto plavale. Tisto, ki si jo izbral, je tržnik ubil in na voljo tudi očistil. Naši so po navadi kupili postrvi. Enkrat so pa kupili jeguljo. Ko je bila pečena in na mizi, sem se uprl in je nisem hotel poskusiti. Imela je vijoličasto hrbtenico. Rekli so nam, da je ta jegulja taka. Ko so starejši jedli brez skrbi, sem se tudi jaz ojunačil. Priznam, da je meso imelo odličen okus. Ko smo že pri ribah, omenim polenovke, sardine, rollmops in prekajene ribe. Vse to je v naši družini vsem ugajalo. Za veliko noč so tolkli ubogo polenovko s kladivom. Treba jo je bilo omehčati. Meni tista baltska žival ni nikoli prijala. Sardine so bile kot nekaj začaranega. Ko so starši neki dan šli v Ljubljano in me niso vzeli s seboj, sem si izprosil srebrn kovanec za 10 din. Šel sem

k Fazarincu in si kupil sardine. To so bile kot zlate sanje. Ko pa sem jih dobil, sem bil razočaran. To je bila mala konzerva, polovico tiste ki sem jo poznal. Na moje začudenje so mi razložili, da je to draga stvar. Seveda sem pojedel tisto sardino s koščkom kruha, a ostalo mi je nekaj praznega v mojem pričakovanju. To so mladostna razočaranja, ki ti počasi pomagajo do zrelosti.

Domača vsakdanja hrana je bila zelo enostavna in mogoče malo enolična. Skoraj čez vse leto je bil krompir v vseh mogočih pripravah in ga je neizbežno spremljala solata. Seveda smo jedli tudi fižol, polento, žgance, riž, makarone in skoraj vsak dan tudi juho. Goveja juha je bila zame prazna in sem si običajno nadrobil kruh v juho. Najbolj neprijetna pa je bila takozvana prežganka: to je na masti prežgana moka, zalita z vodo. Od časa do časa so bile izjeme, kot na primer ribe, češki kruhovi cmoki s paradižnikovo omako, češpljevi cmoki in še kaj. Ko smo imeli češpljeve cmoke sta moja starejša brata tekmovala, kdo jih bo več pojedel. Jaz sem bil bolj izbirčen in najboljši je bil na dnu posode sladek sokec. Ob nedeljah in praznikih je pa bila običajno goveja ali svinjska pečenka. Pozimi, ko smo prišli zvečer od smučanja, smo dobili kakav s pecivom. Čez celo leto je bilo na razpolago sadje. Pozimi smo imeli vedno jabolka. Na jesen so nakupili jabolka za celo zimo. Najdalje so trajala jabolka z kožo kot semiš. Rekli smo jim ledrarce. Tudi krompir se je nabavil za celo dobo od jeseni do pomladi. Vse se je spravilo v klet. Veliko smo imeli vkuhanega sadja in marmelad. Marmelade so se kuhale v velikih kozicah in med kuhanjem se je na površini nabirala pena. Te pene smo morali otroci pobirati z žlico. Moj brat je hotel poskusiti marmelado in ko je dal žlico v usta, je bila tako vroča, da mu je spekla ustnico. Zdravljenje je bilo neprijetno in je trajalo precej časa. Sadje in tudi dele piščančka so pa vkuhavali v velike kozarce, ki so jim rekli Wekovi kozarci. Zaprli so se hermetično.

V gozdovih smo nabirali gozdne jagode, borovnice in gobe. Na skalnatih pobočjih smo nabirali maline. Iz malin so pripravili malinovec, ki smo ga pili zredčenega z vodo. Najboljši je bil seveda s soda vodo ali slatino. A to je bilo redkokdaj. Na jesen je prišel na vrsto kostanj. Jedli smo ga pečenega ali kuhanega. Iz kuhanega so delali neke vrste torto. Polili so jo z malinovcem. Zame je bila presladka in sem se je vedno branil. Pečen kostanj je bil pa druga stvar. Pekli so ga v pečici. Zgodilo se je, da je enkrat kuharica pozabila, da je kostanj treba narezati. Tako ji je kostanje na poti iz kuhinje skozi sprejemnico do jedilnice razneslo in je imela po laseh, po obrazu in

po obleki kot rumen prah. Seveda je ta prah letel tudi po tleh in malo po pohištvu. Videti je bilo tako smešno, da smo se vsi smejali. K sreči se je ona sama najbolj smejala. To je bila šola za vse. Ko sem si pekel kostanj sam, nisem nikoli več pozabil, da ga je treba obrezati.

Tudi jajca so se uporabljala kot sama ali za dodatek drugim hranam. Neki dan, ko sem ostal sam, ker so vsi starejši šli na daljši izlet, mi je kuharica sredi popoldneva kot nekaj nevsakdanjega pripravila jajčno jed, a jo je spražila na sami masti in mi je bilo potem zelo slabo. Hotela se mi je prikupiti, a verjetno si ni mislila, da je preveč masti škodljivo za mlade želodčke.

Dober je bil Liptavec. Zmečkali so sardele z maslom, dodali skuto, na njo stisnili čebulo, posolili, dodali še gorčico in sladko papriko in vse to mešali. Ko je bila mešanica enakomerna, so jo v posodi oblikovali v stožec in okrasili s peteršiljem ter rdečimi redkvicami narezanimi v nekake cvetove. To smo jedli kot predjed s črnim kruhom. Ko smo že pri redkvicah, omenim tudi belo redkev. Včasih smo jo jedli kot del večerje. Bila je nastrgana na rezine, posoljena in če je bilo doma bučno olje, polita z njim. Vsem nam je zelo ugajala. Seveda je precej napenjalo in oče je svetoval, da smo po taki večerji šli malo na sprehod ... Kljub temu, da je v pritličju hiše bila pekarna, ki jo je upravljala teta Angelca, smo namesto pekovskega kruha jedli doma zamešan kruh. Ta pekarija se je imenovala ADA na cesti Kralja Petra štev. 5. Tako pekarija kot celo poslopje je bilo last ljubljanskih Adamičev in ime je bilo povzeto po priimku. Žena lastnika je bila Helena, sestra naše druge mame in seveda tudi Angelce. Ta pekarija je bila za tiste čase precej velika. Obsegala je vse pritličje. Predvsem pozimi sem se hodil gret. Opazoval sem, kako so mesili testo deloma na roke in deloma že mehansko. Imeli so tudi aparat, ki je delil testo na porcije za žemlje in drugo podobno. Občudoval sem, kako spretno so peki vlagali in jemali iz peči z loparji na zelo dolgih palicah. Najbolj prijetno je bilo nad pečjo, kjer so sušili kruh za drobtinice. Tja sem šel po navadi popoldne, ko ni bilo nikogar v pekariji. Na sredi stavbe je bil vhod in dolg hodnik po katerem smo šli do stopnišča, ki nas je vodilo do stanovanja. Na drugi strani vhoda je bil lokal, kjer so prodajali vse izdelke njihove vrvarne. Upravitelj je bil Angelčin mož Rihard - primorski begunec. Vrnimo se! Kot je bilo v mojih časih običajno, so gospodinje zamesile testo, ga položile v podolgaste jerbase in ga nesle k peku. Ta je na testo pritisnil številko, da si na podlagi tiste številke šel iskat kruh, ko je bil pečen. Seveda so za to peko nekaj računali. Tako smo jedli doma cel teden

takozvani domači kruh, ki je bil najboljši prvi dan. Kot za izjemo se spominjam črnega kruha, ki sem ga šel po očetovem naročilu kupit k peku Ahlajtnerju (verjetno Achleitnerju). To so bili okrogli hlebčki in kruh je bil podoben dobremu kmečkemu kruhu in zelo dober. V to pekarijo sem šel mimo Turške Mačke in kmalu za oglom sem prišel na cilj. Zdelo se mi je še kar daleč, a danes, ko živimo v milijonskem velemestu in se vse meri na kilometre, je bilo res pred nosom.

Ker smo že pri moki, omenjam vse običajne in ne tako običajne dobrote, ki so jih naše gospodinje pekle čez leto. Spomnim se hišnih prijateljev, raznih vrst piškotov, domačega mandolata, biskvitov, potic, ki so se pekle za praznike, krofov in flancatov za pusta, nadevanih ocvrtih testenih gobic, čokoladnih zamorčkov, pite in še torte za godove. Vse to so bili priboljški pri naši čez teden precej skromni prehrani. Bila je preprosta, a zato tudi bolj zdrava. Pri kosilu in pri večerji smo pili vodo. Konec tedna je naš oče poslal koga v vinotoč po liter vina. Otroci smo ga dobili malo in sicer je šlo po starosti. Najstarejši pol kozarčka in potem je šlo dol po starosti do mene, ki sem dobil malo več kot za dva naprstnika. Včasih je prišlo na vrsto pivo in sicer odprto, natočeno v gostilni ali pa v stekleničkah. Takrat je že prišlo v prodajo Laško pivo in vsi so ga hvalili, da je boljše kot Unionsko. Že starejši sem ugotovil, da to ni bil samo patriotizem, ampak da je bila res razlika v kakovosti. Tako so tudi doma poizkusili delati pivo. Po gotovih formulah so ga pripravili in nalili v pollitrske stekleničke. Te so dobro zamašili in zapečatili. V kleti so jih položili na police in mi smo čakali, kdaj bo to dozorelo. Nekega dne priteče soseda in pove, da je v kleti kot na bojnem polju. Da so eksplozije v našem delu kleti. In kaj se je zgodilo? Pri vretju so začeli popuščati zamaški in steklenice je kar razneslo. Po tleh je bilo vse mokro, polno je bilo stekla in vse je dišalo po hmelju. Bil je mali vesoljni potop. Končno se je rešilo le nekaj steklenic in ko so jih ob času odprli, je tisto imelo še kar nekako okus po pivu. S to epizodo je ta domača pivovarna skrahirala. V kleti so pozimi gojili v zabojčkih radič: rdeč in zelen. Enkrat na leto so skozi mesto prignali stotine gosi. Priganjači so jih spremljali, imeli v rokah palice in na vsa usta kričali. Zdi se mi, da je bilo njihovo kričanje v srednje ali južno-balkanskem jeziku. Naši so navadno kupili eno gos in jo zaprli v kleti v kletko. To je bilo vsaj tri tedne pred praznikom, ko je bila običajna pečena gos. Ves ta čas jo je bilo treba pitati. Saj živalce s stalno hojo in priganjanjem so bile relativno suhe. Sredico kruha smo zmečkali

v kroglice in jih stlačili ubogi živalci v kljun in potem pomagali s prsti, da ji je ta kroglica šla po vratu do konca. Ni bilo prijetno delo. Tudi jaz sem moral pomagati pri tej ceremoniji. Po treh tednih se je gos lepo zredila in bila zrela za pod nož in potem za pečico (ror).

Zdi se mi vredno, da omenim še en primer v zvezi s perutnino. Imel sem okoli devet let in moj brat Drago petnajst. Za hišo v Razlagovi je bila velika drvarnica. Bila je polna lesa in na sredi je bilo veliko tnalo, na katerem smo si sekali drva. Sorodniki z dežele so nam prinesli lepega petelina. Seveda je ta živalca imela že obsodbo. To je bilo: pod nož in v pečico. Meni so dovolili, da sem z malo sekirico pripravljal treske, ki so pomagale podkurit ogenj v peči. To pomeni, da sem bil kar izkušen z opravljanjem tega orožja. Ko se je petelinu dopolnil čas, so nama z bratom nadeli nalogo, da ga ubijeva. In to zato, ker se od naših nihče ni hotel lotiti tega krutega dejanja. Celo kuharica, ki je bila hčerka kmečkih staršev, je odpovedala. Tako sva se z bratom lotila tega dela. Brat mi je naročil, da sem petelina trdno stiskal med nogami in on je pa potegnil z levico glavo čez tnalo. Tako je bil petelinov vrat lepo nategnjen čez tnalo. Nato je kot izkušen rabelj z malo sekirico zamahnil in presekal petelinu vrat. Petelin se je stresel in se mi je izmuznil izmed nog ter začel letati kot strah brez glave po skladovnici lesa. Z bratom sva se precej prestrašila, a k sreči je petelin kmalu obležal na tleh. To je bil zame neprijeten dogodek, ki je še danes, po dolgih letih, v živem spominu.

Les in tudi premog sta bila potrebna za kuhanje in gretje hiš. Les se je naročil pred zimo in mera so bile klaftre. Ko so pripeljali les, so ga lepo naložili pred hišo. Bila so lepa presekana debla, kakšen meter dolga. Ko je bilo vse razloženo, je oče premeril, koliko se pripeljali in jim potem tudi plačal.

Drugi dan je prišel žagar, ki je ta les nažagal na kratke kose. Žaga je že bila na motor in je cel dan neprijetno pela. Za kuhanje v vseh treh stanovanjih, kjer sem preživel prva leta, so bile peči na les in premog. Izjema je bila v zadnjem stanovanju, kjer je bila v kuhinji že tudi plinska pečka. Peči so bile velike in so imele pečice za peko. V prvih dveh sta bili v kotu ob steni in v zadnjem, kjer je bila kuhinja zelo velika, je bila peč sredi kuhinje. To je bilo zelo praktično, ker si lahko peč uporabljal z več strani. Za gretje smo na Miklošičevi imeli v vseh sobah visoke peči obdane z ličnimi »kahelcami« in v kopalnici je ta peč tudi grela vodo za kopanje. Na Razlagovi je bil v kuhinji nad pečjo velik kotel v katerem se je grela voda in ta je tudi

grela radiatorje in vodo v kopalnici. V zadnjem stanovanju pa je bilo ogrevanje hiše s takozvano etažno kurjavo. V kopalnici pa je že bila moderna naprava na plin za ogrevanje vode. Prižgati je bilo treba previdno in potem premikati ročice po gotovem redu. In tako se je dogodilo, da ga je mama nekaj polomila in povzročila eksplozijo. Slišali smo ta pok in iz stene jedilnice, ki je mejila na kopalnico, so popadale na tla vse slike. Za tem so se odprla vrata kopalnice in videli smo mamin prestrašen obraz, razmršene in tudi malo ožgane lase. K sreči ni bilo hujšega. To je bila šola za nas vse in za vedno.

Po vsem tem bi kmalu pozabil na kavo. Tudi ta je bila važen del prehrane. Mi otroci in običajno vsa družina smo pili žitno kavo. Ko so jo kuhali, so dodali kocko cikorije, ki je kavi dala malo bolj oster okus. Starejši so ob priliki pili tudi pravo turško kavo. Oče je zelo rad kar sam pekel surovo kavo. Potem smo zmleli pečena zrna v mlinčku, ki je imel predalček, kamor je padala zmleta kava. Za turško kavo smo pa imeli poseben medeninast mlin v obliki visokega cilindra, ki je zmlel kavo praktično kot moko. Vse je lepo dišalo, a na žalost je bilo mletje, ki je bilo dolgotrajno, delo za nas ta male. To je bilo nepravično, ker mi smo delali in drugi so pa uživali. Žitna kava se je prodajala tudi v lepih potiskanih pločevinastih škatlah. Zanimivo je, da je vsake toliko škatel bilo kakšno presenečenje. Stric in teta Nardin sta si nabrala več ducatov lepih robčkov. Tako je nekdo povedal, da je v eni škatli našel zlat cekin. Takrat je bila navada, da so v razne produkte dajali presenečenja in jih tako naredili bolj privlačne. Ko sem se kopal, sem enkrat, ko se je že končavalo milo, začutil nekaj trdega. Ko sem prišel do konca mila, mi je ostala v roki majhna plastična kamela.

Za zajtrk smo pred šolo pili mleko ali mlečno kavo ali čaj. Zraven smo morali vedno nekaj pojesti. Kruh je bil še kar sprejemljiv, ali manj mlečni riž. Nekoč je prišla k nam v modo polenta činkvantin. To je svetovala mama otroka, ki mu je bil oče boter. Hvalila je, kako to otrokom pomaga, da so močni in zdravi. Večkrat je oče temu fantku podaril petdesetdinarski srebrni kovanec. Zdelo se mi je to celo bogastvo. Ta kovanec je imel na robu graviran rek, ki naj bi ga izrekel kralj Aleksander, ko je bil ustreljen v Marseju. Ta rek je bil: Bog čuvaj Jugoslavijo. Nazaj na činkvantinovo polento. Težko sem jo prenašal. Dobro je bilo, da mi je prišla na pomoč kuharica in del moje porcije stresla na ogenj. Brat Drago je pa vse pojedel. In res je bil velik in močen. K sreči ta činkvantin ni bil večna hrana. Boljši so bili bezgovi cveti pečeni v stepenem jajčku.

O hrani bi lahko še pisal in pisal, a me že boli hrbtenica in možgani se upirajo. Edino, kar bi še dodal, so cigarete strica Riharda. Cigarete sicer ne spadajo k hrani, a za kadilce so bolj potrebne kot hrana. Stric je pokadil na dan dva zavitka po dvajset. Kupoval jih je v trafiki, ki je bila čez cesto in sicer en zavitek Ibara in drugega Morava. Ibara so bile najcenejše in Morava precej dobre. Druge marke, ki se jih spomnim, so bile Neretva, Drava in Šumadija. Te zadnje so bile najdražje in so prišle v škatlicah s pokrovom in zavite v štanjol papir. Na spodnji strani pokrova so bile fotografije znamenitih krajev. Seveda med njim ni manjkala slika kraljeve palače v Beogradu. Te cigarete je kadil stric Adamič, bogat ljubljanski podjetnik.

Dodatek k poglavju "B"

Ko sem pregledoval zapiske in prišel do poglavja »B«, ki sem ga končal malo čudno s cigaretami, sem se spomnil še na več stvari v zvezi s tobakom. Predvsem se spomnim, da je bil tobak državni monopol. Za sajenje te listnate rastline je bilo potrebno dovoljenje in če je kdo sadil na črno, je bil hudo kaznovan. Teh malih in skromnih nasadov sem videl veliko na potovanju na morje skozi Liko. Na cigarete, cigare, tobak in tobačne »klobase«' je pa bil naložen kar masten davek. V inozemstvo so se izvažali tobačni izdelki brez davka. Tako se je porodilo »švercanje« (tihotapstvo) čez italijansko mejo. Slovenci so hodili po skritih poteh v Italijo, tam kupovali cigarete, jih nosili nazaj v Slovenijo in jih prodajali po nizkih cenah ter pri tem zaslužili kar dobre denarce. Po letih mi je znanec, ki je bil doma blizu nekdanje jugoslovansko/italijanske meje povedal, da so švercarji imeli svoje tajne poti in so tihotapili v Italijo tudi konje.

Omenil sem pakirane cigarete. A vem, da si je mnogo ljudi kupovalo narezan tobak in so si sami zvijali cigarete v tenek papir. V trafikah se je prodajal kot papir za cigarete. Po vaseh in pri revnih ljudeh sem pa videl, da so žvečili nekake klobasne zvitke iz tobaka. Jim je to malo olajšalo lakoto? Na kmetih so stari očanci na klopi pred hišo kadili pipe - »fajfe«, ki so imele prostor za tobak iz porcelana vsega lepo poslikanega. Bile so zelo dolge. Ne spominjam se pa njuhanja tobaka s spremljajočim kihanjem. V šoli smo študenti kadili na skrivaj srobot, ki so ga prinesli sošolci iz okolice. To je bila mladostna pustolovščina. Seveda ni bila dolgotrajna, ker je peklo kot vrag.

Ne vem, če sem pisal o vodi. Voda ima tudi kalorije in s samo vodo se živi veliko več dni kot s samim kruhom. Če pa imaš kruh

in vodo je pa že nekaj drugega. Običajno smo pili, kot se je reklo, pitno vodo, ki je bila v Celju res dobra. Ob prilikah je prišla na mizo slatina. Raje smo imeli Radensko kot Rogaško. Tudi stric Jože, kadar je prišel na obisk iz Ljubljane, je prosil Radensko. O vinu in pivu sem že kaj napisal. Manjka žganje. Pri nas smo imeli vedno kakšno stekleničko slivovke. Dobili smo jo od sorodnikov iz Prlekije. Naš oče je zelo poredkoma srebal to imenitno pijačo. Včasih je dal na krožniček malo slivovke in na to kocko ali dve sladkorja. Potem je z vžigalico zažgal slivovko, da se je sladkor vžgal. To je bila redka poslastica mojega očeta, ki si ni nikoli privoščil kaj posebnega samo zase. Poleg tega je bilo to za nas otroke, če je bila tema, doživetje, ko smo gledali svetlomoder sij, ki se je dvigal s krožnička. Posebna očetova poslastica je bila čebula (luk). Na krožniček si je nalil malo bučnega olja in na to natresel na tenko narezano čebulo in jo posolil. To je pojedel s koščkom črnega Ahlajtnerjevega kruha. Zdaj ko imenujem tega peka, v knjigi Mesto ob reki Mikeln omenja, da je na tisto pekarijo padla bomba in vse porušila. Koliko nepotrebnih razdejanj in nedolžnih človeških žrtev so povzročili amerikanski bombniki na zasedeni slovenski zemlji.

Ko sem prebiral vse svoje spomine, sem mislil, da lahko dodajam nekaterim poglavjem še kakšne priponke. Pri prehrani sem pozabil na slavne češke cmoke (češke knedličke), pa še na prežganko, ki mi ni bila pri srcu. Lepši spomin imam na žabje krake. Spominjam se tudi na polže. Rekli so, da morajo kupiti zaslinjene. To so bile te kulinarične posebnosti, ki mi tudi niso bile po volji. Pri mizi smo se morali obnašati, kot so rekli po Bon-tonu. Brat mi je zaupal, da je to bila francoska, včasih pretirana finesa. Ker je naša druga mama živela pri svoji bogati teti v Ljubljani, kjer so hoteli biti »fini« in se je vse moralo ravnati po tem Bon-tonu, se je tudi v našo družino presedlal ta nesrečni Bon-ton. Roke smo lahko držali na mizi samo do zapestja. Kako si držal jedilno orodje in kako si z njim opravljal, se je tudi strogo držalo tistih navodil. In kako se je vse to raztegnilo na pozdravljanje, rokovanje in obnašanje na obiskih. Tudi pri sedanju za mizo je bil strog red. Najprej povabljeni, potem mama in oče in končno mi otroška »raja« po starosti. Isti red je veljal pri jemanju jedi. Če je bila postrežba, se je tega reda držala tudi postrežnica. Seveda smo morali želeti vljudno »dober tek«. Ko smo bili pri mizi sami domači, je bilo bolj preprosto. Pred jedjo in po jedi smo vedno zmolili Zdravo Marijo. Običajno je mama ali postrežnica najprej postregla očetu in potem smo si pa postregli kar brez protokola. Ko

sem že omenil oliko, dodam načine pozdravljanja. Takozvana boljša družba se je pozdravljala s »klanjam se«. Meni se je slišalo, kot da bi rekel »Klansi«. Tudi je bilo v navadi, da si moral dami poljubiti roko in pogosto se je reklo »ljubim ruku«. Tega pozdrava sem se skušal rešiti, da sem hitro pozdravil: klanjam se. Oj, groza, kakšne navade. Nemškutarji so se pozdravljali z besedo »Kisdihand« (t.j., Ich kusse die Hand). Drugi pozdravi so bili na primer med dobrimi znanci »Živijo« in »Zdravo«. Prvi med takozvanimi klerikalci, drugi pa med liberalci. Zdravo je bil uradni sokolski pozdrav. Med dijaki smo se pozdravljali »Serbus«, to je popačeni »Servus«. Slišal sem tudi pozdrav »Habediere«, ki je bila popačenka iz nemščine. Kadar smo se srečali s katehetom, smo morali pozdraviti »Hvaljen Jezus« in on je odgovoril »Na veke, amen«.

C - ŠINTARJI, BOSANCI, CIGANI IN ŠE KDO

Kadar sem slišal na cesti lajanje, bevskanje in pasje cviljenje, sem hitro stekel ven. To je bilo zelo zanimivo. Hudi možje so z mrežami in palicami lovili pse. Vsakega, ki so ujeli, so vrgli v velik zaboj na vozu. Ko sem se pozanimal, kaj bodo naredili s temi psi, so mi povedali, da jih zaplinijo in crknjene zakopljejo. Zvedel sem tudi, da so morali biti vsi psi popisani. Vsak je moral nositi okoli vratu malo svetinjico ali tablico s svojo številko. Tudi so morali imeti nagobčnik in morali so jih voditi na vrvici. To se pravi, da so lovili vse tiste pse, ki so tekali sami po mestu in brez omenjenih določil. Če so dobili psa samega pa je imel tablico, so ga tudi odpeljali. Vrnili so ga lastniku, če je plačal določeno kazen. Tako v mojih otroških letih v Celju ni bilo pasje stekline. Možakarji, ki so lovili pse in smo jim rekli Šintarji, so imeli izgled strahu v zbujajočih oseb.

Da nadaljujem s temi zanimivimi »osebnostmi«. Po hišah smo imeli takozvane greznice. Pri nas je bila sredi velikega dvorišča in pokrita z železno ploščo, Ker smo jedli, pili, se umivali in kopali, se je ta luknja vsake toliko časa napolnila. Ko je bila polna, so prišli druge vrste možakarji, ki smo jim rekli »drekpumperji«. Greznico so izpraznili s pomočjo črpalke, ki sta jo upravljala dva možakarja. To je bilo zelo težko delo. Ves čas sta se sklanjala in zopet zravnala vsak na eni strani. Med tem, ko so praznili greznico, je seveda tudi neprijetno smrdelo. Zares se mi je njihovo delo zdelo grdo in težko. Otroci smo se norčevali, da bi morali jesti vijolice in dišeče vrtnice, da bi tisto tam v luknji dišalo in ne smrdelo.

Nadaljujem s to vrsto oseb in se spominjam ciganov in cigank. Prišli so skozi mesto po eden ali več, vedno peš. Užitek je bilo poslušati cigana, ki je igral na violino. Ta je pela ali kot zasanjana sopranistka ali pa kot trd in oduren bas. Rekli smo, da so virtuozi. Kdaj pa kdaj je kakšen cigan privlekel medveda. Imel ga je na verigi, ki je bila pripeta na velik obroč, ki ga je imel medved na nosu. Cigan je tolkel na bobenček in ta velikanski kosmatin je ubogljivo plesal. Ta ples je izgledal, kot da bi plesala orjaška vreča na malih nogah. Plesal je monotono in obračal glavo sem ter tja. Vedno se nas je okoli njega nabralo veliko ljudi. Seveda ti cigani niso nastopali iz samega človekoljubja. Ko se je končala predstava, so šli okoli ljudi s klobukom in prosili: »Molim, dajte, dajte; fala lepa«. Ciganke so pa bile na zelo slabem glasu. Strašili so nas, da kradejo otroke. Zato sem se jih izogibal na daleč. Te ciganke so neumnim ženskam napovedovale bodočnost in sicer s pomočjo nekih kart ali pa s tem, da so »brale« dlani. Z neverjetno spretnostjo so segale v žepe in jih praznile. Ljudi so celo prepričale, da so jim dali zavitek z denarjem, da ga bodo one pomnožile. Res je tisti dobil nazaj debelejši zavitek. Smel ga je odpreti šele doma. Medtem je ciganka bliskovito izginila in ubogi revež je odkril, da mu je vrnila zavitek s narezanim papirjem. Oče je pripovedoval, da ko je bil še doma (to je bilo v Bratonečicah nad Ormožem), so cigani prihajali skozi vasi na posebnih vozovih. Bili so kot male hišice z vrati in okni. Dogodilo se je, da so jim na kmetiji zboleli prašiči. Morali so ubiti kar dva. Pokopali so jih daleč pod zadnjo njivo. Medtem nikogar ni bilo blizu. A cigani so jih izvohali, izkopali ponoči in potem spekli in pojedli. Brez dvoma jim ni škodilo, saj so še kdaj pa kdaj prišli v vas.

Nadaljujem z Bosancem. Hodil je po okolici in ob koncih tedna tudi po gostilnah ter ponujal robo, ki jo je imel v zabojčku, ki ga je nosil na prsih obešenega okoli vratu. Ne morem trditi, da je bil Bosanec, a vsi so mu tako rekli. Gotovo je pa bil južni brat sodeč po govorici. V tem zabojčku je imel vse mogočega: od kvačk, do gumbov, šivank, sukanca in celo male orglice. Eden od teh Bosancev je imel na robu zabojčka malega pajaca, ki je premikal roke in glavo. Gledal sem ga kot čudo in nisem razumel, da je tak pajac lahko živ.

Dimnikarji so hodili peš ali pa se vozili na kolesu. Bili so črni od nog do glave, nosili so cilinder in čez ramo dolgo žico zvito v kolobar, ki je imela na koncu nekaj kot metlico. Verjetno so imeli še kaj orodja, a se ga ne spomnim. Bila je navada, da ko si videl dimnikarja, si se moral prijeti za katerikoli gumb in v mislih izreči željo. Tudi sem opazoval pometače. Gledal sem njihove čudne metle. Bilo

je šop tenkih vejic zvezanih skupaj in nasajenih na dolgo palico. Mahali so z njimi, kot da bi kosili travo. Poleti so vozili dolge stožce ledu. Na vozu so jih imeli pokrite z žaklevino. Normalno so ljudje kupili del tega stožca: desetino, četrt ali pa največ polovico. Prodajalec je led prerezal z navadno žago. V drugi gimnaziji sem imel sošolca, ki je hotel vse vedeti in je trdil, da imajo doma vse napredne aparate. Pravil je, da oni ne kupujejo ledu, ker imajo Frižider. Čudna reč! Pozneje so mi razložili, da je to navaden hladilnik in ime je bilo po firmi, ki ga je izdelovala. Kmalu sem ga videl pri Adamičevih v Ljubljani.

Omenil bom tudi pridnega čevljarja Plevčaka. Imel je delavnico skoraj nasproti nas, to je na Kralja Petra 5. Večkrat sem ga šel pozdravit. Bil je zelo prijazen in se z menoj lepo pogovoril. Njegova značilnost je bila, da je vedno žvižgal pri delu. Osebno sem tudi imel navado, ko sem prišel domov, da sem začel žvižgati že na hodniku. Zato so mi doma rekli Plevčak. In še nekdo! Čika-sava - velik korpulenten človek. Bil je Srb ali Bosanec. Saj govoril je po južnjaško ... Hodil je po gostilnah in razkazoval svojo moč na vse mogoče načine. Na trebuhu so mu razbijali z velikim kladivom opeke. Ulegel se je na steklenice. Z rokami je krivil železa in tudi požiral kamne. Gledal sem ga kot začaran. Bil je kot Goljat. Kot so v življenju izredna naključja, tako se je zgodilo tudi meni s tem Čika. V begunstvu v Ljubljani pri Adamičevih, ko sem bil na vrtu, sem slišal iz sosedne gostilne ime Čika-sava. Zlezel sem na nizko streho in pogledal na dvorišče. In glej ga ... Bil je pravi Čika-sava. Tudi begunec? Mirno sem užival vso predstavo iz privilegiranega prostora. Tako se piše zgodovina ...

Dodal bom še eno osebo in sicer mrtvo. To je bil kip malega dečka pri železniški postaji. Pod roko je nosil gosko. Od daleč je izgledal živ. Vendar smo bili otroci, ko smo šli mimo, v zadregi, ker je bil nagec in je lulal. To se pravi, da je skozi cilinček (tako so temu apa-
ratu rekli doma) brizgala na veliko voda v malo krnico pred njim. Pa povejte, če to ni bila za otroke zanimiva figura! Ko umetnik konča kip, pravi, da je to njegov otrok. V zasanjanosti mu da življenje. Je res! David v Firencah je skoraj živ ...

Č| PREDSTAVE, OPERE, DRAME, KONCERTI, PRIREDITVE ...

V Celju smo pred 1941 imeli zelo razvito kulturno življenje. Vedno so nas starši peljali ali v gledališče ali v dvorano Ljudske posojilnice, na drsališče ali pa na igre na prostem pred Marijino cerkvijo.

Tako bom šel kar po vrsti. Najbolj me je prevzela predstava Slehernika, ki so uprizorili na vratih cerkve in to ponoči. Iz vrha zvonika je med igro igralec večkrat zavpil z močnim glasom: Slehernik. Pretreslo me je in rekel bi, da sem se skoraj prestrašil.

V mestnem gledališču je bilo vseh vrst prireditev. Iz Ljubljane so prišli gostovat z operami in operetami in iz Maribora so nas obogatili z dramami. Na plakatih je bila v pisanih barvah reklama za te predstave na več krajih po mestu. Zanimivo je, da je na vsakem bilo naznačeno do katerega leta gimnazije obisk ni bil dovoljen. Če te je zasačil profesor v gledališču, ko si imel prepovedano, si dobil takoj ukor po razredniku. Ko je oče postal župan, nam je pripadala častna loža. Ko sem sedel v njej, sem se počutil kot da sem važna oseba. Ko je gostovala Opera, sem se čudil inštrumentom, ki sem jih videl prvič. Tako na primer fagot, harfa, rog in cimbale. V tem gledališču smo tudi imeli predstavo za zaključek leta na Glasbeni šoli. Dve leti zaporedoma sem nastopal s klavirjem. Nastopali so tudi violinisti, pevci in celo plesalci. Zadnje leto sta nastopili hčerki inž. Dolinarja z modernim step. Vse prireditve so bile zelo lepe in bili smo navdušeni ter dobili voljo za nadaljevanje z muzikalnimi študiji.

V dvorani Ljudske posojilnice so se predstavljale razne igre, koncerti in predavanja. Zame je bil najbolj zanimiv obisk alpinista Mlakarja iz Ljubljane. S pomočjo diapozitivov je predaval o svojih podvigih na alpskih stenah in vse spremljal z velikim humorjem. Lepi so bili koncerti tamburašev. Med njimi je nastopal moj bratranec Nesti Bezenšek, gimnazijec iz Podsrede. O kinu sem že govoril v drugem poglavju.

Pozimi smo hodili na drsališče v mestnem parku. Občudovali smo drsalce in drsalke. Neverjetno spretna je bila Sernečeva; upam, da je ime pravilno. To je bil pravi balet na ledu. Udeležba je bila vedno številna in smo vsi navdušeno ploskali. Poleti je bilo na tem prostoru teniško igrišče. Tudi smo prisostvovali teniškim tekmam. Pozimi so bile smučarske tekme in skoki na celjski skakalnici. Moj starejši brat je nastopal na teh tekmah, ker je bil izvrsten smučar. Imel je dva para smuči: enega za slalom in drugega za skakanje. Drugi par je imel bolj debele deske. Najbolj mi je bilo všeč skakanje. Zagnali so se z vso silo in plavali po zraku kot ptiči. Ob skakalnici je bila mala tribuna in skoraj vedno smo spremljali tekme s te tribune. Moj oče je sodeloval z organizatorji tekem in bil navdušen »drukar«.

V osnovni šoli smo imeli pevski zbor. Učitelj Pregelj je bil pevovodja. Menda je bil tudi skladatelj. Tudi jaz sem pel v tem zboru. Med fanti sem imel prvi glas in pri gotovih pesmih sva pela duet z najboljšo pevko dekliške grupe. Ko sem bil v četrtem razredu, smo peli v dvorani Narodnega doma in so nas prenašali po radiu Ljubljana. Za nas otroke je to bil nepoplačljiv dogodek. Zelo so nas pohvalili. Pred nastopom nam je pevovodja vlival pogum in nas primerjal s takrat slavnimi Trboveljskimi slavčki.

V prvem delu sem omenil obisk šole v cirkus. Ker sem ravno pri predstavah, bom malo bolj na široko opisal ta izredni obisk. Pod velikim šotorom cirkusa, ki je prišel iz Gradca v dolgi koloni kamionov in po progi tudi vagonov, smo posedli na stole okoli kroga sredi tega šotora. Vse je sledilo v začaranem krogu. Najprej v siju luči zlato pobarvan atlet, ki so se mu tresle mišice vsaka posebej. Sledile so pod stropom šotora na pol nage mladenke in atletski mladeniči, ki so letali kot ptiči in se prijemali ter spuščali sem in tja. Čakal sem, da bo kdo padel, pa do tega ni prišlo. Najbolj presenetljivi so bili levi, tigri in sloni. To so bile živali, ki so naredile najmočnejši vtis na mladega gledalca. Slonu smo rekli lažnivec, ker je imel nos daljši kot Pinočo, ko se je zlagal. Seveda so bili zabavni tudi klovni, konji, psički. Ves dogodek in doživetje je bilo kot nekaj magičnega.

D| VSE SLADKO - ZAPELJIVE SLADKARIJE, SEN OTROŠKE DOMIŠLJIJE

Vsi otroci imajo radi vse kar je sladko. Jaz sem bil še posebno nagnjen na sladko in se zato verjetno bolj spominjam na vse dobrote. Spominjam se sladkorčkov v pisanih vrečkah na katerih je bilo napisano: Bilo kuda, Kiki svuda. Razumel sem, kaj to pomeni, ker smo že od četrtega razreda osnovne šole imeli kot predmet srbohrvaščino. Mislim, da je bila bolj srbščina, ker smo se že od prvega dneva gulili s cirilico. Pa naj poimenujem vseh vrst dobrote. Bronhi - cukrčki s svojimi barvami in posebnim janeževim okusom - so bili najbolj zapeljivi. Pa 505! Imeli so okus po pomarančah, limonah, jagodah, mentolu in še ... V trgovini so jih imeli sortirane po okusih v velikih okroglih pločevinastih in lepo potiskanih škatlah in vsak okus posebej. V lekarni so prodajali čisto majhne črne s srebrno barvo pobarvane pastile Kažu. Imele so močen okus po mentolu in janežu, mislim ... Moj oče je bil tudi velik prijatelj sladkarij. V ad-

vokatski pisarni je imel vedno v predalu pisalne mize vrečko sladkorčkov. Ko sem ga šel pozdravit v pisarno, mi je vedno postregel s sladkorčkom. Zato sem ga pa tudi šel večkrat obiskat. Včasih je prinesel »kangelcuker«. To je bil rjav napol refiniran sladkor, ki je v neenakih oblikah visel na vrvici. Za Veliko noč so prodajali sladkorna jajčka, mala in večja, v vseh mogočih barvah. Ni manjkalo čokoladnih. V bomboneriji nasproti Stermeckija so vsako leto razstavili v izložbi zelo veliko umetno izdelano čokoladno jajce. Po končanih praznikih so ga razbili in razprodali po kosih. Oče je vedno kupil nekaj kosov. V isti trgovini so razstavljali prelepe bomboniere v katerih so bili bomboni zaviti v ovitke s prelepimi slikicami. Najlepši je bil bombon marok, ki je imel narisane palme sredi puščave. V vseh špecerijah si lahko kupil čokoladko Miriam. Če se ne motim, so bile izdelane v Mariboru. Na papirnatih ovitkih je bila na notranji strani slikanica. V zvezi s čokolado povem, da smo zbirali štanjol papir za zamorčke. Tako so nam rekli. Počasi smo stiskali ta papir in ga zvijali v kroglo. Ko je bila krogla zadosti velika, smo jo izročili katehetu v šoli ali pa naravnost na fari. Za »zamorčke« smo tudi zbirali znamke. Moj najstarejši brat je bil filatelist in mi je vsake toliko časa pripravil zavojček znamk. Ne morem pozabiti malisnic belih in roza, napolitank, mentolnih tablet, praline in še, in še. Praline so bili majhni čokoladni bombončki v obliki stožca. Polnjeni so bili s fondantom različnih okusov in barv. Ko sva jih dobila z bratom Dragom, sva jim odgriznila vršičke in si vse razdelila po barvah. Tako sva imela vsak približno enako število bombonov vsake barve. V špecerijah so imeli igre s čokoladnimi zadetki. Na večji pokončni sliki so bile nakazane luknjice. Izbrali smo si eno ali več, odvisno od tega koliko si plačal, in potem si z debelo iglo prepiknil nakazano luknjico. Zadaj za sliko je bila škatla in na njo je padla barvasta kroglica. Kroglice so bile različnih barv. Ena barva je bila brez dobitka in vsem drugim je pripadal kakšen dobitek. Za zlato kroglico si dobil veliko okroglo škatlo polno trikotnih čokolad zavitih v svetleče barve. Samo enkrat sva z bratom imela to zlato srečo. To je bilo podobno kazinu ali loteriji, ki vleče človeka z nevidno silo in končni velik dobitek je lastnikov, bodisi privatnika ali države.

Doma smo vedno imeli med. Bil je bolj »medicina«. Jaz sem ga pa tudi kdaj pa kdaj rad polizal tudi ko sem bil zdrav. Spomnim se različnih okusov: cvetlični, ajdov in smrekov. Turški med in halvo smo jedli, ko so bili v mestu sejmi. Turški med so imeli v velikih hlebcih in je bil tako trd, da so ga sekali z malimi sekiricami. Koščke

so ti dali na kos papirja in ko si jemal koščke, so ti prsti ostali lepljivi. Meni je bolj ugajala halva. Bila je bolj mehka in za moj okus boljša. Suhe fige so se prodajale nanizane na vrvico in spete v obroč (rekli so krancel). Najboljše so bile fige iz Smirne.

Poleti smo si privoščili sladoled. To ni bila vsakdanja poslastica, ker ni bil tako poceni. Bodisi v testenem kozarčku ali kot sendvič. Stal je dva dinarja, to je bil velik siv kovanec. Obiskal sem v spremstvu kuharice klet blizu Narodnega doma, kjer so delali sladoled. V velikem čebru, ki je bil obdan z ledom, so se sukale lopatice in tekočina se je počasi gostila dokler ni postala sladoled. Kot obiskovalcu so mi dali porcijo sladoleda.

Na jesen je prišel čas pečenega kostanja. Po cestah se je raztegal zapeljivi duh po tej dobroti. Na nasprotni strani ceste na malem trgu ob Fazarincih je bila taka stojnica in od tam so vse dni, dokler je trajal kostanj, prihajali do nas vabljivi duhovi. Tudi doma smo ga pekli v peči. Kaj se je zgodilo, ko so ga pekli nezarezanega, sem že napisal v drugem poglavju.

V Celju so bile tudi slaščičarne. Na cesti Kralja Petra, malo naprej od Ljudske posojilnice proti nam na štev. 5, je bila slaščičarna Camparuti (menda Zamparutti). Slovela je po svojih tortah. Tam je marsikdo zapravljal svoje prihranke in med njimi je bila moja sestra Danica. Bila je sladkosnedna kot jaz. Imela je svoj denar, ker je pol dneva delala v očetovi pisarni. Bila je prijazna in vesela in na sodišču so jo imeli vsi radi. Ker pravijo, da sladkarije kvarijo zobe, bom pa še nekaj povedal o negi zob. Doma so nas navajali na čiščenje zob in vsak je imel svojo krtačko. Čistili smo ali z nekim prahom ali pa z zobno pasto. Še sedaj mi poje v spominu radijska propaganda za zobno pasto: »Dobro jutro, dober dan, za nego zob je Cimean«. Bile so tudi druge paste kot na primer Klorodent.

E| PRAZNIKI, PRAZNOVANJA, OBIČAJI ...

Najprej hočem opozoriti na način opisovanja. Vse naj bi bilo v duhu mojih otroških let in sicer kot sem takrat dojemal doživljanje, videl in opazoval vse te dogodke. Kljub temu človeku uide mimogrede opazka iz vidika zrelih in tudi že zastarelih možganov. Najprej se bom spominjal v kronološkem redu praznikov in potem nekaterih ne tako praznikov.

Začenjam z Miklavžem. To je bil dan, ki sem ga pričakoval kot najvažnejšega v življenju. Že mesec prej smo se pogovarjali o tem

svetniku, angelih in parkljih (tako smo rekli vražjim spremljevalcem Miklavža). Povedali so nam, od kot prihaja ta navada, da sv. Miklavž obdaruje otroke; včasih na zemlji in sedaj iz nebes. En teden ali dva prej sem mu pisal pisemce s prošnjo za darila. Ko sem že hodil v šolo, sem počasi zaslutil, kdo je Miklavž. A sem se delal nedolžnega in nevedneža še nekaj let, ker sem se bal, če bodo ugotovili, da že vse vem, daril ne bo več. Darila za Miklavža so bila bolj skromna kot za božič. Dobil sem navadno orehe, rožiče, krhlje in sladkorčke pa še kakšno drugo malenkost. V gledališču so imeli uprizorjen prihod Miklavža, a tja so šli samo odrasli z izgovorom, da je bilo zelo pozno. Navada je bila, da so ljudje oblečeni v vse miklavževske osebnosti hodili po domovih. Nikoli ni manjkal sv. Anton, komur so ljudje dajali v puščico prostovoljne prispevke. Ko so ti prišli v hišo, so parklji začeli ropotati z verigami. Ko sem bil še manjši, sem se skril pod posteljo. Te mrhe so šle za menoj in metale verige pod posteljo. Seveda je bilo vse preračunano, da me udarci niso preveč boleli. Veliko olajšanje je bilo, ko so odšli in poplačilo za strah je bila vrečka z Miklavževimi darili.

Kmalu po Miklavžu se je začela priprava na božič. Najprej so prečistili in predrgnili vso hišo, da se je vse svetilo. Parket je bil naloščen, da je kar bliskal. Prepovedano je bilo hoditi po hiši v čevljih. Loščilo so pripravili sami doma in še danes premišljujem, kako da ni bilo nikoli večje nesreče. V star lonec so položili kos parafina, nalili nanj terpentina in vse to položili na vročo peč. Mešali so toliko časa, da se je parafin stopil in potem so to godlo ohladili in z njo namazali parket. Potem so ga drgnili s trdimi in težkimi krtačami. Vsega pripravljanja je bilo toliko, da nisem vedel, kam bi se vtaknil. Umikal sem od sobe do sobe, v kuhinjo, na teraso ali pa šel na sprehod. Za tem je pa začela bolj prijetna priprava. Pekli so potice in pecivo, nakupili vseh vrst sladkorčke, svečke, obeske vseh oblik in barv in naročili drevo. Vsako leto je bilo drevo tako veliko, da je segalo do stropa. Poleg drevesa smo postavili jaslice. V gozdu smo nabrali mah. Iskali smo čim bolj zaraščenega in visokega. Z njim sem pomagal oblikovati hribčke. Figurice so bile kot naravne. Dejali so, da so bavarske. Dolgo sem si ogledoval končane jaslice in še danes jih vidim pred seboj. To pripravljanje jaslic smo obdržali vse življenje do danes, tudi v težkih časih, ko smo morali figurice narisati na karton. Tudi hlevček je bil skromen, a vse skupaj nas ja zajelo v praznično vzdušje. Tudi za božič kot za Miklavža sem napisal pismo in tokrat Jezuščku. V čim lepšem stilu in obliki sem izrazil svoje

želje. Za božič sem že lahko prosil bolj imenitna darila. Kar se tiče tega skrivnostnega obdarovanja, je bilo podobno kot za Miklavža. Delal sem se nevednega v upanju, da bodo darila obilnejša. Ko sem že priznal, da vem, kdo je »Jezušček« (rekli so, da on prinese darila), smo se s starši lepo pomenili in pod dreveščkom je bilo darilo kot prej. Nekaj dni pred praznikom smo okrasili drevo. To je bilo vsako leto enkratno in težko opisljivo doživetje. Zadnji dan je bil salon, kjer je bilo drevo, zaklenjen. Dostop so imeli samo starši in moja sestra, enajst let starejša.

Seveda sem vedel, kaj se tam dogaja skrivnostnega. Radoveden sem kukal skozi ključavnico, a videl nisem ničesar. Enkrat sem sredi noči, ko so vsi spali, poskušal na tiho odpreti vrata. Seveda so bila zaklenjena in kljuka je malo zaškripala. Na tiho sem se splazil proti otroški spalnici, a na vratih sem že slišal: »Kaj pa ti delaš tukaj? Mi greš hitro v posteljo!« Od tistega trenutka se ni bilo treba več plaziti. Stekel sem do postelje, skočil na njo kot opica in se zaril pod pernico. Za božič smo imeli navado blagoslovitve cele hiše. Na sam sveti večer smo šli skozi vse prostore, od kleti pa do podstrešja, in med molitvijo in petjem pokadili in pokropili z blagoslovljeno vodo vse prostore. Ko je bilo ceremonije konec, nas je v vsakdanji jedilnici že čakala miza, obložena z vsemi dobrotami. Ta mali smo morali v kuhinjo ali na teraso in čakali, da je pozvonil zvonček. Čim smo slišali tisti prelepi glas, smo stekli proti salonu. Takrat so bila vrata odprta na stežaj. Na drevesu se je vse prelivalo v barvah pri razsvetljavi svečk. To je bilo res lepo, a mene je bolj zanimalo, kaj je pod drevesom. Olikano sem se približal in iskal zavoj s svojim imenom. Vrhunec vsega je bil trenutek, ko sem odprl zavoj in zagledal darilo. To je bil za otroka najbolj pomemben del božiča. Starejši so pa brez dvoma smatrali kot srčiko praznika molitve in polnočnico. K tej smo šli v opatijsko cerkev. Gazili smo po snegu v temni noči in nekateri ljudje so nosili prižgane bakle. V lepo okrašeni cerkvi je dišalo po kadilu. Opat Jurak je imel na glavi škofovsko mitro. Pripadala mu je ob svečanih prilikah. Včasih se je polnočnica malo zavlekla. Drugo jutro so mi dovolili, da sem malo polenaril v postelji. Ko sem vstal, sem takoj vzel darilo. To je bila vedno igrača, ena ali več. Včasih je bila bolj enostavna, včasih pa bolj komplicirana. V poglavju o igračah se bom na dolgo in na široko razpisal.

Šolarji smo bili najbolj veseli, ker so božiču sledile zimske počitnice. Vse dni počitnic smo presmučali. Vsi v družini smo imeli vsak svoje smuči. Moje so bile najkrajše in rumene. Čez teden smo se smučali vsi trije bratje in ob nedeljah pa vsa družina. Presmučali

smo bregove okoli Celja. Starejši brat me je učil slalom, tek, pripravo smučišča za hitro spuščanje in tudi malo skakanja. Kljub hudemu mrazu je bilo lepo in po tistih letih sem se smučal samo še v begunstvu v Avstriji in potem nikoli več. Tu v Argentini je skoraj nedosegljiv šport, ker so razdalje ogromne. Najbližje smučišče je čez 1000 km od Buenos Airesa, druga pa tudi 1700 km in še veliko več.

Po božiču je prišel 31. december s svojim Silvestrom. Tudi ta je bil velik družinski praznik, a malo drugačen kot ostali. Navada je bila dočakati polnoč in pozdraviti Novo leto. Ta dan so mi dovolili, da sem lahko ostal pozno v noč. Doma smo se zbrali s sorodniki in bližnjimi prijatelji. Teta Angelca je znala vseh vrst čarovnij in vragolij. Najbolj me je prevzelo vlivanje svinca. Stopili so svinec in ga vlili v posodo z mrzlo vodo. Ko se je strdil, so nastale čudne figure. Iz teh figur je teta Angelca napovedovala bodočnost, ki se seveda nikoli ni izpolnila enako. Čarala je še na vse načine, a se jih točno ne spomnim. Igrali smo se karte, jedli in pili. Mi otroci smo pili malinovec, šabeso in slatino. Starejši so si privoščili malo alkoholne pijače. Vsi smo bili veseli, vsak na svoj način.

Silvestru so sledili Trije kralji. Na vežna vrata se je napisalo G+M+B in odgovarjajočo letnico. Tako hišo so ti kralji, če so šli mimo, obvarovali vsega hudega skozi celo leto. Na deželi so pripovedovali, da če kdo na večer tega dneva vidi, da gredo kralji mimo okna, ne bo preživel tega leta. Vse to in še več podobnih vraž so na deželi skuhali skozi stoletja v zimski temi in samoti.

Sledila je svečnica. Pred tem praznikom smo pospravili jaslice in spraznili drevo. Se razume, da na drevesu ni bilo nobene sladkarije več. Čutil sem neko praznino, ko v salonu ni bilo več jaslic niti dreveščka. Na svečnico smo šli v cerkev, da so blagoslovili sveče. Čez leto so se prižigale ob praznikih in na deželi pred nevihto ali točo. Otroci smo se igrali z malimi svečkami in najbolj zanimive so bile prav tenke, ki so bile navite kot ploščata žogica. V enem takem zvitku jih je bilo več metrov in zabava je bila dolgotrajna. Pripravili smo tudi »večno luč« v kozarec na olju. Postavili smo jo pred sveto podobo in na moje čudo je gorela celo noč.

Prihajal je velikonočni čas z vsemi svojimi skrivnostmi in začel se je s cvetno nedeljo. Ta je bila kapitalne vrednosti, ker smo nesli v cerkev butaro. Bilo je neke vrste tekmovanje, kdo bo imel bolj imenitno. Cenilo se je po velikosti in pa po tem, kar je bilo obešeno na njej. Ponosni fantje, predvsem iz okolice, so prišli s tako velikimi, da so v cerkvi segale do kora. Pred cerkvijo po maši so se ogledovali, če

jih kdo občuduje. Brez dvoma sem jih jaz občudoval in premišljeval, kako da se ne prelomijo, ko so pa tako tenke in visoke. Na moji butari so visele lepe velike oranžaste pomaranče. Bile so uvožene iz Jafe na Sredozemskem morju. Doma smo tudi imeli bolj redko skoraj čisto rdeče pomaranče. Bile so nekaj posebnega.

Ves velikonočni teden so duhovniki hodili v tistih dolgih oblekah s stotimi gumbi. Radoveden sem bil, koliko časa jih zapenjajo. Izven tega časa so duhovniki hodili v lepih črnih oblekah, to je v dolgih hlačah in suknjičih. Na vprašanje so mi povedali, da je predpis, da se ob vseh svečanih prilikah nosi talar.

Ta teden je bil poln doživetij. Barvanje pirhov je bilo za otroke najvažnejše. Barvali smo jih na več načinov. Znal sem že uporabljati stopljen vosek in sem z njim narisal razne motive na jajca. Starejši so bili bolj izkušeni in rekel bi skoraj umetniki. Taka jajca se je položilo v barvo in kjer je bil vosek, je jajce ostalo nepobarvano. S toplo cunjico se je ta vosek odstranil in pokazal se je pravi pirh. Tudi smo obložili jajca s čebulnimi lupinami, jih tako kuhali in pirhi so bili lepi rjavi z marmornatimi motivi. Drug način izdelave pirhov je obstajal z obložitvijo tenkih nalepk na katerih so bile lepe barvaste slikice.

Na veliki petek sem šel do sv. Danijela, kjer so strašili Boga. Fantje so tolkli s palicami po zabojih in starih »piskrih« in naredili tak hrušč, da bi ti skoraj počil bobenček v ušesu. Ta dan smo bili s starši pri obredih in obiskali več božjih grobov. Molitev ne omenim, ker v naši družini se je molilo vsak dan zvečer vsaj eno desetko rožnega venca.

Drug dan, to je na veliko soboto, so na vse zgodaj tekali po mestu mladi fantje. Na žicah so sukali tleče gobe. Te so prižgali v cerkvi ob blagoslovitvi ognja. Po hišah so čakali te fante, da so s temi gobami zanetili ta dan prvi ogenj v peči. Isti dan so po cerkvah blagoslavljali jedi. Če se prav spominjam, so naši nesli potico, kos kruha, hren, eno jabolko, malo soli, nekaj pirhov in stekleničko vina. Od tega smo jedli tako imenovani žegen.

V nedeljo je bila slovesna maša s podobnim bliščem kot za božič. Po kosilu so pa začele zabavne velikonočne igre. Glavni sta bili tolčenje in sekanje pirhov. Pri tolčenju je tisti od obeh, ki je drugemu zatolkel pirh, ta pirh dobil kot nagrado. Druga zabava je pa bilo sekanje pirhov. V kot sobe smo postavili pirh in z razdalje kakih pet korakov smo metali eden za drugim dvodinarske novce in z njimi

skušali zasekati ta pirh. Če pirha nisi zasekal, je ta novec ostal na tleh. Ker to ni bila lahka stvar, se je včasih nabralo mnogo drobiža in tisti srečni, ki je pirh zasekal, je vse lepo pobral. Več vredna je bila skupinska igra kot taka, kot pa tisto prgišče denarja. Bili so še drugi običaji in tako smo preživeli lep družinski popoldan.

Tam okoli Velike noči je bil 1. april. To je bil dan, ko smo se lahko lagali brez greha. Celo v časopisu je bila kakšna novica ali slika, ki ni odgovarjala resnici. Večina ljudi ji je nasedla. V malih oglasih si lahko našel nemogoče ponudbe. Jaz sem se celo upal potegniti za nos profesorja. Večina profesorjev so bili res gospodje in so to vzeli za folkloro ali šalo.

Med ne preveč svetimi »prazniki« je bil pust: »Pust velikih se smejočih ust«. Za pusta sem se našemil. Dali so mi denar, da sem si izbral v trgovini masko. Eno leto sem si kupil miki-miško. To je bilo pod vplivom Walt Disneya, ki je bil zelo popularen. Doma sem našel staro črtasto haljo, si jo navlekel nase in potem šel na cesto, kjer so že plesale druge maškare. To je bila naša celjska maškarada. Nismo nič zavidali tisti slavni v Nizzi, ki so jo upodobili v časopisih. V Ilustriranem Slovencu so bile objavljene na celem listu. Kot miki-miška sem šel pozdravit nekaj znanih ljudi in med njimi tudi mamo svojega sošolca Fazarinca, ki so imeli nasproti nas trgovino in pražilnico kave. Delal sem se malo neumnega, a me je hitro spoznala. Prijazno se mi je nasmehnila in me obdarila z obilno vrečko sladkorčkov (cukerčkov smo rekli). Za kaj takega bi se šel vsak dan maškare. Doma so bili kot tradicija krofi. Morali so imeti »krancel«, to je lep bel obroč na sredi. Najboljši je bil nadev.

Že nas je vabil venčani maj s pomladanskimi dnevi, polnimi cvetja po livadah. Majski hrošči so se veselili po vejah dreves in že grizli mlade vršičke. Otroci smo se zelo zabavali z njimi. Metali smo si jih drug drugemu in jih dajali za vrat pod srajco. Tudi smo si privoščili nekaj šale. Napolnili smo papirnate vrečke, jih nesli v šolo in jih spustili v razredu. Ko je stopil učitelj v razred in poizvedoval, kdo je to storil, nikoli ni dobil odgovora. Vsi smo bili nedolžni. V teh dneh ni bilo več tistega ostrega mraza. Hotel sem zmetati vse tople obleke raz sebe, a doma so nam svetovali, da ostanemo čimdalje dobro oblečeni. Rekli so, da se na pomlad ne smeš slačiti kot moraš v jeseni čimdalje ostati lahko oblečen. To prepreči neprijetne prehlade. V maju smo hodili k šmarnicam. Vsak dan so bile pridige, litanije in blagoslov. Ob nedeljah so bile pete litanije in se mi je zdelo, da ni

bilo konca. Pridigarji so bili skoraj vsak dan drugi: duhovniki, opatije, kapucini, lazaristi od sv. Jožefa, salezijanci in župniki iz okolice. Najbolj slaven je bil neki kapucin, ki je imel izredno močen glas in je tudi včasih udaril po prižnici. Tudi ta prelepi mesec je hitro šel mimo.

Meseca junija je bilo pa že kar poletje. Že sem hodil v kratkih hlačah in z odpeto srajco. Najbolj slaven dogodek je bila procesija sv. Rešnjega Telesa. Po mestu so pripravili štiri oltarje in pred njimi prave rožnate preproge. Okraji so tekmovali med seboj, kdo bo lepše okrasil oltar. Šolarji smo šli v prvih vrstah, pred ženskami in duhovniki. V šoli so nas na dvorišču vadili, kako se lepo koraka v vrstah po tri. V drugem poglavju sem opisal baronico Muller in kako so streljali vojaki častne čete.

Avgusta so pri kapucinih slavili Porcijunkulo. To je bila velika slovesnost za vse Celje. Pa ne samo za Celje ampak za vso Slovenijo, saj je poznan pregovor, ki pravi: »Če bo o Porcijunkuli vročina, huda bo prihodnja zima«. Naš prijatelj pater Leopold nas je še prav posebno povabil k vsem slovesnostim v cerkvi, tam gori, nad tistimi dolgimi, dolgimi in ozkimi stopnicami. Pripovedoval nam je o sv. Frančišku. Povedal je, da je bil doma tam v daljni Italiji. Na ta praznik je bila navada hoditi po popolni odpustek. Po popoldanskih slovesnostih smo pa obiskali velik sejem, ki se je razvil pod kapucini na desnem bregu Savinje. Na štantih so razstavljali in prodajali vse vrste robo: sladkarije, lesene in glinaste igrače, ogledala, glavnike, orglice, vlasnice, in še več potrebnih in nepotrebnih reči. Lectovi srčki, z malim ogledalčkom na sredi, so imeli papirčke na katerih so bili napisani razni reki. Na primer: Rad te imam, Ti si moje sonce, Brez tebe je življenje kot noč, itd. Otroci smo se po tihem posmihali, ker smo že vedeli, da fantje kupujejo te srčke za svoje punce. Za nas ta male so to bile neke vrste tajnosti ali skrivnosti. V tistih mojih časih se je o tem govorilo kot nekaj kar ni za otroke. Podobno je bilo o nosečih. Rekli so, da »čaka«. Nisem vedel kaj čaka. S časom sem prišel na to, ko ji je štorklja »prinesla« otročiča. V mojih otroških letih so ustvarjali skrivnosti ali prikrivali čisto po nepotrebnem preproste naravne dogodke. Dobro, Porcijunkula, greva naprej. Na štantih so prodajali tudi glinaste konjičke, ki so imeli na dvignjenih repkih luknjico. Ko si pihnil v to luknjico, je konjiček lepo zapiskal. Bil je kot mala okarina. Temu konjičku smo rekli, da na ritki piska. Zraven stojnic so bili postavljeni šotori v katerih so uprizarjali vseh vrst iger in posebnosti. Eno leto je bil na enem od teh velik napis, da je v

šotoru tele s petimi nogami. Za vstop si moral plačati »samo« dva dinarja. Še danes ne vem, zakaj mi starši niso dovolili, da bi šel v ta šotor. Vsekakor je bila porcijunkulska slavnost, bodisi tako duhovna kot svetna, med najbolj popularnimi dogodki in za moja otroška leta med najlepšimi.

21. junij: Moj oče, v mladosti Vekoslav, in pozneje Alojzij, je godoval na ta dan. To je bil najvažnejši družinski praznik v letu. S pomočjo ali pod vodstvom mame smo pripravili slavnostno prireditev z govori, recitacijami, petjem in koncertom. K tej prireditvi, ki ji je sledila slavnostna večerja za goste, so bili povabljeni prijatelji družine in tudi kakšna važna osebnost. Povabljeni gosti so teden ali dva pred dnevom dobili pismeno povabilo. Ko se je prireditev končala, smo ta mali opravili svoje. Vedno smo bili deležni pohvale z navdušenim ploskanjem. Zaprli smo klavir in odnesli vsak svoj inštrument in sicer harmoniko, violino, saksofon in kitaro. Gospoda se je pa začela zabavati in gostiti v salonu. Mi smo pa tudi jedli in pili v dnevni jedilnici. Rekli smo ji črna soba, ker je bilo vse pohištvo črno. V tej veliki sobi je stal v kotu tudi črno lakiran klavir Hofmann. Kot se je spodobilo, se je gostom tudi postreglo z bovlo. Za pripravo je bil odgovoren moj najstarejši brat. Uporabil je belo vino, šampanjec, brizganec in na koščke narezan ananas. Vse to je moral v pravilnem razmerju premešati in potem preliti v veliko kristalno posodo. Ko je končal s pripravo je bil vedno zelo vesel in zgovoren. Gotovo je preveč poskušal, da je preveril kakovost priprave. Ananas sem šel kupit v delikateso Vambrehcamer (verjetno Wambrechzammer). Bil je uvožen iz Avstralije in narezan na kolobarje z luknjo na sredi. Ker je nekaj ostalo, smo ga lahko mi mladi pojedli. Predstavljal sem si deželo, kjer to raste. Imeli smo bogato ilustrirano knjigo o Avstraliji. Tako sem že poznal bumerang, kenguruje, črne domačine, evkaliptuse in med drugim zažiganje mrličev.

Kot izredno velik praznik za nas otroke je bilo prvo sv. obhajilo. V šoli pri verouku so nas pripravljali na ta dogodek. Katehet je simuliral obhajanje s koščki kruha. Pripravil nas je na prvo spoved na zelo preprost način. Vse je bilo enostavno in v pričakovanju tega slavnostnega dne. Dan pred obhajilom so nas zbrali v cerkvi sv. Danijela. Rekli so, da nas bo obiskal mariborski škof Tomažič in nam stavil vprašanja. Svarili so nas, da je zelo strog. Prijela me je trema kljub temu, da sem dobro obvladal katekizem in znal na pamet celo vero. Prišel je trenutek, ko je g. škof stopil med nas. Po kratkem pozdravu je začel z vprašanji. Čakal sem, kdaj bo prišel do mene in kaj

me bo vprašal. Prišel je trenutek in na vprašanje sem dobro odgovoril. Celo pobožal me je po glavi in zdelo se mi je, da ni tako hud človek. Pred obhajilom smo šli k spovedi. Spovednica je bila tisti dan bolj temna in stisnjena, kot smo jo videli običajno. Pa tudi ni bilo prehudo. Drugi dan je pa bilo slovesno prvo obhajilo. Oblekli so me posebno lepo za to priliko. Obleka je bila lepa in za vratom sem imel veliko mašno. Vsa ceremonija se je razvijala v bližču in počutil sem se kot v nebesih. Po obhajilu smo šli najprej k fotografu. Kot se je spodobilo, smo šli k Pelikanu. Še danes hranim fotografijo. Če jo kdo vidi, reče: »Joj, kako lep fantek in se drži tako sveto!«. Svetost je vedno navidezna. Ko bi vsi ljudje, ki se držijo lepo in sveto, tudi bili v svoji notranjosti res sveti, bi na svetu bilo prelepo in bi tudi meni bili prizaneseni vsi težki časi.

Vsa čast kronologiji. Veže me, da sledim z Vsemi sveti. Dan vseh Vernih duš in Vsi sveti so imeli zame pomen kot spomin na naše rajne. Imel sem že pokojno mamo in enega brata. Hodili smo na grobove in na molitve po cerkvah. Večinoma je v tem času že snežilo in je bil hud mraz. Leta 1940 smo šli na pokopališče v Kamnik, kjer so bili pokopani sorodniki naše druge mame. Ob grobu so se dobili vsi njeni sorodniki in sicer njen brat Martin, kmet na njeni domačiji, Angelca iz Celja in sestri Minka in Helena iz Ljubljane. Obe Ljubljančanki sta bili imenitno oblečeni in mislil sem, da so Ljubljančani kaj več kot mi ... vsaj po obleki. Ko smo se peljali domov, je že bila temna noč iz vlaka sem gledal skozi okno in se čudil na kolikih krajih se je vse svetilo v belem snegu. To so bile svečke na grobovih. Saj res, v Sloveniji je na vsakem gričku cerkvica. Ko smo prišli domov, smo zmolili rožni venec za verne duše. V Celju smo na pokopališču okrasili družinski grob s krizantemami in prižgali nekaj svečk. To so bili bolj žalostni trenutki in spomin mi je plaval v mojo kratko preteklost. Manjkala sta mi moja mama in en brat. Čutil sem neko praznino. Občutek, da iz preteklosti ni povratka, je bil duhamoren. Vernih duš dan je v bistvu lep, ker imamo upanje, da so pokojni v nebesih in so na boljšem in za vekomaj in da se bomo kdaj sešli z njimi.

Leta 1937 je tudi bil praznik. Prišel je škof Jeglič in napolnil trg pred Marijino cerkvijo. Ta mali smo bili prav pod balkonom, na katerem je on govoril. Spomnim se, da je bil zelo jasen in odločen. Opozoril je na prelomnico časov in poudaril, da ima satan tudi svojo fronto. Ne vem, če so vsi ljudje razumeli te preroške besede. Pozneje sem bral v zgodovini naše ljube domovine, da so se že v tistem času organizirali sovražniki Boga in Cerkve.

Dve leti za tem je bil v Ljubljani šesti kongres Kristusa kralja in sicer od 25. do 30. julija 1939. Ob tej priložnosti smo v Celju na postaji pričakovali mimohod kardinala Hlonda, Poljaka in papeževega delegata. Kolodvor je bil okrašen in tam smo bili šolarji, člani dekliških in fantovskih organizacij, predstavniki Cerkve in posvetnih krogov. Okoli poldneva je prisopihal hlapon (kot imenuje lokomotivo Ignac Orožen v slavni Celjski Kroniki iz 1854). Vlak je bil ves okrašen. Ustavil se je na postaji. Izstopil je kardinal s svojim spremstvom. Sledilo je pozdravljanje in moj oče mu je posvetil topel sprejem in pozdrave celjskega ljudstva. Tudi opat Jurak se je izkazal kot vedno na kratko in jedrnato. Vse se je dogajalo v prisotnosti najvišje oblasti, to je bana Natlačena. Ta gospod je bil direktni šef mojega očeta. Na vlaku so bili tudi češki Orli, ki so nas po končanem kongresu obiskali na domu v Celju. Ni mi šlo v glavo, zakaj mi Slovenci nimamo Orlov, če smo jih pred srbsko diktaturo tudi mi imeli v Sloveniji in je bil tudi moj oče vključen v njihovo organizacijo. Tudi sem videl sliko bana Natlačena v orlovski uniformi. Bo zgodovina kdaj govorila o tem ali pa bodo to preprečili tisti, ki so Orle »umorili« drugič?

F| IGRAČE

Vsi otroci imajo radi igrače. Če ni drugega, si jih naredijo sami. Včasih so tako preproste, da jih starejši ne razumejo. Otroška domišljija je skrivnostna. Jaz sem imel srečo, da sem dobil igrače vsaj dvakrat na leto in sicer za god in za božič. Kljub temu sem si tudi sam naredil kakšno preprosto igračo. Včasih je to bilo s sodelovanjem mojih bratov. En tak primer je bila kartonasta vojska. Na tenek karton smo zrisali krog, zrezali ta krog, naredili do sredine zarezo in potem zvili v stožec in zalepili ob strani. In tako je bila približno 3 cm. visoka figura. Teh smo zlepili kar lepo število. Nepobarvani so bili navadni vojaki in za šarže so bili razni barvni znaki. V sobi na tleh smo razpostavili te vojake ob nasprotnih stenah kot dve nasprotni vojski. Med vojake smo postavili tovornjake in tanke, ki smo jih sami zalepili iz vžigaličnih škatlic. In začela se je bitka. Na obeh straneh smo imeli topiče in vsak po eno havbico. Streljali smo eden na drugega in kdor je v gotovem času podrl več vojakov, je zmagal. Imel sem več orožja. Preprost črn samokres, ki je počil, a je samo malo zasmrdelo po smodniku. Še bolj nedolžna je pa bila puška, ki mi jo je naredil stric Jagrič v Podsredi. Bila je lepo izdelana in tudi

pobarvana in od daleč je izgledala kot prava mauzerca. S tem orožjem sem ovekovečen na fotografiji.

Imel sem še mnogo drugih igrač. Večinoma so bile nemške marke Schuko. Ena od teh je bil lep majhen avtomobilček, ki je imel tri brzine in se ga je vodilo na razdaljo z malim volančkom, ki je bil povezan z njim z zelo tenko jekleno žičko. Moj sošolec in prijatelj Zoran Fazarinc je imel tudi takega in sva se skupaj igrala. Po tleh sva nastavila lesene barvaste stožce in potem je bilo treba voziti med njimi. Tisti, ki jih je podrl manj, je zmagal. Lepa igrača je bil parni stroj. Bil je perfektna miniatura. Pod kotlom sem zakuril alkohol in ko se je segrel, je piskal kot vlak, tudi se je malo pokadilo in ob strani je bilo kolo, ki se je vrtelo. Na to kolo sem napel vrvico od žičnice, ki sem jo sestavil s komadi Marklina in voziček se je premikal sem in tja. V škatli od Marklina so bili vseh oblik železni pobarvani komadi, ki so imeli luknjice, da so se lahko z vijaki sestavljali vse mogoči objekti. Na primer: vagoni, avtomobili, stavbe, avijoni, itd. Imel sem tudi vlak in s pomočjo ročice je vozil naprej in nazaj. Vse te in še druge igrače sem imel lepo spravljene v omari in sem jih zelo pazil. Ko smo bežali v Ljubljano 1941, sem hotel nesti seboj vsaj eno, a v mali nahrbtnik smo komaj stlačili nujna oblačila in potrebščine. Tako so vse te moje preljube igrače ostale doma in jih nisem nikoli več videl. Da ne pozabim na avijon, ki mi ga je oče prinesel iz Beograda, kamor je šel po odlikovanje. Avijon je bil izdelan iz lesenih palčic, oblečenih s tenkim blagom. Čez krila je meril okoli en meter. Navilo se ga je s propelerjem. Letel je zelo visoko, krožil, naredil loping in pristal. Spuščal sem ga na odprtih prostorih. Na žalost je bilo konec veselja, ko ga je moj brat Drago spustil s terase in se je ta avijon zaletel v sosednjo hišo, padel globoko na tla in se razletel na več komadov. Bil je tako poškodovan, da ga nismo mogli popraviti.

Kadar smo bili na deželi, smo si delali piščalke iz mehkih vejic, postavljali smo mlinčke na potočke, streljali z loki, ki smo jih tudi naredili sami. Imel sem imeniten pipec. Ne spomnim se, da bi se kdaj močno urezal. Pipci so bili zelo v modi in vsak fantiček se je ponašal s svojim.

Lahko bi še naprej govoril o igračah, a mislim, da je že kar dovolj. Upam, da ne bo človeka, ki bi rekel, da sem otročji.

G| SPREHODI, IZLETI, ŠPORT

Zopet sem segel v vrečo spominov in na dan sem privlekel novo poglavje. Je zelo obširno, slikovito in često ni omejeno na eno samo temo.

Začnem s sprehodi. Seveda smo se sprehajali predvsem v času, ko ni bilo prehudega mraza. Bili so sprehodi po mestu in po okolici. Na križišču pred Stermeckijem so zadnje leto vpeljali urejevanje »prometa«. Hoteli so biti na ravni velikih modernih mest. Mislim, da je bilo to za tiste čase in takratni promet, malo pretirano. Sredi križišča je stal policist in z razprostrtimi rokami nakazoval smer križanja. Mulci smo čakali, da je zamenjal smer in tekli čez cesto po nakazani smeri. Bilo je zelo zabavno še posebej, ko je imel to službo eden od policajev, ki je bil zelo debel. Včasih se je pokregal na nas in bilo je še bolj zapeljivo. Veliko smo se sprehajali po mestnem parku, ki je bil zelo oskrbovan in poln rožnih gredic. Sredi parka so bile gugalnice in druge igre. Daljši sprehodi so bili ob železniški progi do Petrovč ali v drugo smer po cesti do Vojnika. Večkrat smo tudi obiskali stari grad in še mnogo drugih krajev.

Več kot sprehod so bili izleti na Celjsko kočo, na Svetino, do Žalca in do Laškega. Naj poimenujem še druge kraje kot Hrastnik, Logarska dolina, Urška Gora, Žalec, Podsreda, Maribor in še ... V Maribor smo šli obiskat dva nečaka naše druge mame, ki sta tam začela študije z namenom, da bi postala duhovnika. Vojna jima je prekinila ta namen in po vojni tudi nista vztrajala na tej poti. Po mojem otroškem mnenju sta bila kar zadovoljna, ker sem imel vtis, da sta bila moralno usmerjena pod pritiskom svoje tete.

Poleti smo se peljali z vlakom do Rimskih Toplic in se tam kopali v topli termalni vodi. Vedno je bilo mnogo Zagrebčanov. Rekli so, da na površini bazena plava njihova mastna koža. Mogoče so tako govorili ljudje, ker so ti sosedje bili naduti in neprijazni. Včasih smo se šli kopat v Laško. Tam je bilo vse pod streho: lep bazen in pa posebne sobe z individualnimi bazenčki. Oče je vedno najel enega od teh, ki je bil ves v marmorju. V tem so se kopali v starih časih avstrijski cesarji. Kako imenitno! Redkokdaj smo se šli kopat tudi v Dobrno.

Zamenjam temo in povem, da nas je oče kdaj pa kdaj peljal v kakšno okoliško gostilno. Tam so nam postregli z bogatim narezkom. Pred nekaterimi so južni bratje pekli čevapčiče in ražnjiče. Gotovo jim je gostilničar to dovolil, ker smo jih lahko naročili in so jih prinesli na mizo z »goro« narezane čebule. Zelo rad sem šel v gostilno, ker je bilo drugače kot doma in so mi postregli s šabeso. Zabavno je bilo, ko si pritisnil kroglico v vratu stekleničke in je zašumelo. Doma sem imel škatlico teh kroglic.

Spremljal sem tudi očeta na službenih potih. Rekli so, da gre na komisijo. Za njega je bila pot delo in zame pa izlet. Če sva tudi zavila v gostilno, sem vedno prosil oslajeno mleko. V Konjicah sem si ogledoval konjiški »vlakec«. Mala lokomotiva je imela velikanski dimnik. Konjičani so se norčevali iz vlakca in so rekli, da če z mostička, kadar pelje vlakec pod njim, pljuneš v dimnik, se vlakec ustavi. Kljub temu, da sem bil še majhen, tega nisem mogel verjeti.

Lepi so bili izleti v Ljubljano. Ko sem bil malo večji sem že lahko potoval sam. V Celju so me spremili na avtobus in v Ljubljani so me pričakali tamkajšnji sorodniki. Sredi poti, tam gori na Trojanah, sem si kupil sendvič kot tudi mnogi drugi in to s svojim denarjem. V Ljubljani so me sorodniki vodili po mestu. Na koncu promenade smo zavili v Tivoli in se zabavali z vevericami. Teh v celjskem parku ni bilo. Potem smo šli v Daj-Dam in potem na nebotičnik in tam na vrh z dvigalom (liftom). V Celju smo povsod hodili po stopnicah, tu smo se pa peljali navzgor. Kakšna razlika. Bil sem res v velemestu. Teta Minka je imela navado, da me je peljala na »vineršnicle« ali dunajske zrezke v Bellvue (Belvi). Res se mi je zdelo v Ljubljani vse imenitno. Niti slutil nisem, da se bom kmalu znašel v tem mestu kot ubogi begunec.

Pa naprej! Čez vse so pa bili izleti med leti 1939 in 1940 z novimi mestnimi avtobusi. Bili so prelepi svetlo in temnomodri, uvoženi iz Nemčije. Bili so marke Magirus Deutz. Z vsakim od teh je občina organizirala dvodnevni izlet. Oče je naravno spremljal vse tri izlete in mi trije bratje smo pa bili deležni vsak ene vožnje. Sestra Danica je potovala na Plitvička jezera na Hrvaškem, brat Drago na Koroško in mene je doletela vožnja na Primorsko. Na vožnji na Koroško so imeli na meji nekaj težav z nacističnimi policisti. Kmalu bi avtobus ne pustili čez mejo. Oče, ki je znal dobro nemško in je imel odločen nastop kot star oficir, je po kratkem prepiru dosegel, da so lahko šli čez mejo. Danica je povedala, da so se imeli lepo in da so tja in nazaj prepevali. Moja vožnja na Primorsko mi je pustila globok vtis in mi je še danes v jasnem spominu. V soboto navsezgodaj smo že bili v Ljubljani. V Unionski kavarni so nam pripravili bogat zajtrk. Čez mejo smo se peljali brez posebnih problemov. Ustavili smo se v Gorici. Zdelo se mi je prelepo mesto. Čez dan smo med drugim poromali na Sveto goro. Proti večeru pa smo že nadaljevali pot proti Trstu. Pred odhodom so mi padle v oči svetleče neonske propagande na glavni cesti. Zame in za druge čisto nekaj novega. Bilo je, kot da bi gledal barvasti film. V Trstu smo se ustavili v hotelu. Bilo je

že ponoči. Po večerji so me nagnali v posteljo in starejši so šli na sprehod po mestu. Drugi dan, v nedeljo, sem bil tudi jaz deležen sprehoda. Najbolj zanimiv je bil obisk Miramara, kjer je živela žena avstrijskega Maksimilijana, nesrečnega cesarja Mehike. Popoldne smo pa že morali nazaj proti Celju. V ponedeljek so morali vsi starejši v službo in mi mlajši pa v šolo.

Naj omenim še zimske izlete in šport. Skoraj vsako zimsko nedeljo smo smučali. Brat Milivoj je imel tudi bob sanke in tako smo se spuščali po zaledenelih poteh z vso brzino. Na sankah je bila pri zadnjem sedežu zavora v obliki kovinaste ročice. Poleg šolske telovadbe smo uganjali šport v Prosvetnem domu in na prostem na glaziji in pri salezijancih. Sošolci višjih razredov so metali kopje in kroglo. Zadnje leto (1941) je izstopal kot metalec krogle dijak Kuk. Bil je fant poln mišic in volje. Slišal sem, da je kot begunec po 1945 zasedel drugo mesto na italijanskih državnih tekmah.

Kot se kozarec napolni z vodo in voda lahko teče čez rob, tako je s tem poglavjem. Prišel sem do roba.

H| ŽIVALI IN ŽIVALCE

Živali, domače in ne tako domače in tudi divje (proste in svobodne) so sopotnice ljudi in v prvi vrsti mladega človeka. Kljub temu, da sem bil mestni otrok, sem imel srečo, da sem lahko spoznal ljudem koristne živali kot konje, krave, bike, vole, prašiče, ovce, koze, kunce, kure, gosi in race. Mladi teliček me je celo polizal s tistim velikim in hrapavim jezikom po obrazu. Doma smo imeli ptičke, veverico in želvo. Nismo imeli niti mucke in niti psa. Domači niso bili za to, da bi te živali hodile po hiši in jo tudi pomazale. Zato sem občudoval te živali na cesti in pri sosedu, ki je imel bernardinca. Ta je bil kot mali teliček in zelo krotek. Božal sem ga po tisti veliki glavi. Takoj se je stisnil k meni in bila sva velika prijatelja. Seveda s ptičkom je bilo drugače. Bil je v kletki prelep lišček iz podsredških gozdov. Teta Angelca je gojila kanarčke, ki so prelepo peli na vse viže. Poslušal sem jih in se nisem naveličal. Teta je rekla samčku mandeljc in samički babca. Tako sem počasi dobival pojem o nastajanju novega zaroda. Tudi veverica je bila ponižna živalca. Ko sem prišel domov, mi je pritekla naproti, da sem jo vzel v roke in seveda sem ji moral takoj dati nekaj orehov. Bila mi je v veliko veselje. Na žalost se je dogodila za moje pojme velika tragedija. Ko sem nek dan prišel domov, veverice ni bilo. Povedali so mi, da so jo našli crknjeno na

oknu v kopalnici. To okno je bilo na sončni strani in se je hodila tja gret. Našli so jo stisnjeno med krili okna. Po vsej verjetnosti je hud veter zaloputnil okno in se ni pravočasno umaknila. Tako je bilo z veverico konec in niso kupili druge. Želva je pa vedno iskalka luknji podobne prostore. Najraje se je skrila pod omaro v kot. Jedla je solato, ki jo je potegnila v gobec z debelim jezikom in potem razgrizla.

Imena ubogih in koristnih živali smo zlorabljali, da smo z njimi zmerjali in psovali. Grdo je bilo komu reči, da je bik ali tele ali osel ali celo svinja in prase. To so bile primerjave za trdoglavega, neumnega ali umazanega. Seveda uboge živali o tem niso vedele ničesar. Ko je bil stric Jože iz Ljubljane na obisku, mi je hotel podariti kovača. To je bil desetdinarski srebrn kovanec - celo premoženje za otroka. Moral sem se odreči z narejenim in nenaravnim »Ni treba stric, res hvala«'. Če bi sprejel ta denar, bi bil hudo kaznovan, ker smo imeli prepovedano sprejemanje kakršnih koli denarnih daril. Gotovo bi priletela zaušnica ali pa celo poleno po riti. Seveda je bil stric užaljen in mi je rekel: »Ti si osel!« Besedo osel je izgovoril, kot se piše z vsemi črkami in to kot pravi Štajerc in ne kot sem slišal na Krajnskem, kjer so z lahkoto požrli vokale in celo skrajšali besede. Bratranci v Ljubljani so mi zagulili: »P'na v lft!«

Da nadaljujem z drugimi živalmi. Muhe in komarji so nas motili v zaprtih prostorih in na prostem. Ko smo se kopali na Savinji, so bili neznosni obadi. Gledali smo, da smo ga počili takoj, ko se je usedel na kožo in mu nismo dali časa, da bi nas pičil. Pik je bil boleč. V hudi vročini so po obrobkih reke gomazili gadi in modrasi. K sreči se ne spomnim, da bi kdaj koga ugriznili. Rekli so, da kača piči in to zato, ker z ugrizom zapiči zobe in spusti strup. Vsekakor smo bili še izredno previdni, ko smo nabirali maline, ki so rastle na sončnih in peščenih pobočjih .

Neprijetne »domače živali« so bile bolhe in stenice. Proti tem smo se borili z telesno snago in dvakrat na leto so znosili postelje na prosto, jih razdrli in počistili. Po špranjah so nalili neko rjavo tekočino. Tako smo bili rešeni teh nepoklicanih prebivalcev in se ne spominjam, da bi kdaj trpel zaradi njih.

I| POLITIKA ALI KAJ PODOBNEGA

Orli in Sokoli, Sokoli in Orli. Rekel bi, da je to bila v osnovni šoli baza nedolžnih političnih sporov. Sokolom smo rekli sove ali soko-

lajnarji in nam drugim, ki nismo bili Sokoli, čuki. To je bila psovka za Orle, ki jih ni bilo več in jih tudi ni nadomestila za otroke nobena druga podobna organizacija. Najhujše je bilo, ko smo sošolcem Sokolom zapeli: »Sokoli so opice, ker imajo rdeče jopice«. Ni bilo hujšega in smo se na splošno zelo dobro razumeli. Kot povzemam iz gotovega dogodka, je bila večina učencev v mestni šoli sokolska. Tako je bilo namreč med gotovimi odmori med telovadno uro. Po telovadnici so korakali v vrsti in peli sokolsko himno. Imeli so pobudo pri učitelju Baši, ki je bil aktiven Sokol. Gotovo se mu to ni zdela nikakršna pregreha. Saj je bil dober človek in smo ga vsi imeli zelo radi. Sošolci so se mi posmehovali in me gledali hudomušno. Ko sem omenil to epizodo doma, se jim ni zdelo primerno, da bi se uporabljale šolske ure za »ideološke« podvige. Mama se je pogovorila z učiteljem in je bilo konec teh povork. Povem sledeči primer, da pokažem, kako je vse to imelo korenine le na površini. En dan, ko smo se sprehajali s sošolci po mestu, bilo nas je kakih deset in to sokolčkov in nesokolčkov, sem predlagal, da gremo v cerkev h kapucinom. Vsi so sprejeli ta predlog in smo jo mahnili čez glavni trg proti Savinji. Srečal nas je postaven mladenič in nekaj sošolcev ga je strumno pozdravilo »Zdravo, brat!« Vprašal jih je, kam gremo in so mu odgovorili da h kapucinom. Želel nam je vsem lep dan in šel naprej po svoji poti. Ko tako premišljujem po dolgih desetletjih in gledam nazaj na ta nedolžna leta, jih primerjam s solzami v očeh s tisto grozo, ki jo ustvari človek z sovraštvom, nemoralo, zmoteno ideologijo in pohlepom po oblasti. Kot otrok sem že slišal izraze kot na primer klerikalci, liberalci, levičarji, desničarji. Vse to mi še ni bilo preveč jasno. Poslušal sem pogovore o španski državljanski vojni, da za republikanci, ki so bili levičarji, stojijo sovjetski komunisti. Radijska poročila in tudi časopisi so poročali o grozodejstvih, o pobijanju, mučenju in predvsem sovraštvu proti vsemu, kar je imelo zvezo z vero. Ko sem bil starejši, sem že to bolj doumel in osebno doživel od leta 1941 naprej.

Da se vrnem k Orlom. Pravili so, da je bila avtentična slovenska kulturna in športna organizacija in gotovo po češkem vzorcu. Smatrali so jo za desničarsko. Srbska diktatura jo je 1932 pod kraljem Aleksandrom prepovedala in seveda je bila prava predstavnica slovenstva. Sokoli so pa bili vsedržavna in monarhistično usmerjena. Sam kralj je bil član te organizacije. V šolskih knjigah smo imeli na prvi strani sliko kralja v sokolski uniformi. Zato je sokole podpirala tradicija in država. Kakšno politično orientacijo so imeli izven

Slovenije ne vem, a v Sloveniji ali Dravski banovini je veljala za liberalno. Bila je močna organizacija in je zajemala vse od mladih do starih. Enako je bilo z Orli in mladi so se imenovali orliči. Žena mi je povedala, da je njena mama bila v Mariboru pri Orlicah. Nastopala je na Češkem na mednarodnem orlovskem shodu. Vnovič, kakšna škoda, da se po padcu srbske diktature ni oživela orlovska organizacija. Mi mladi smo po šolski maši neorganizirani hodili v Posvetni dom, malo telovadili in predvsem občudovali starejše telovadce na orodju. Profesor verouka dr. Rudolf Hanželič (bližnji očetov rojak) si je slekel svoj črn jopič, snel kolar, si zavihal rokave in pokazal svojo spretnost na bradlji in konju. Hanželič je bil pravi mladinski voditelj. Organiziral je shode po trgih in vaseh okoli Celja. Med drugimi so mu pomagali člani SDZ (Slovenske dijaške zveze), ki je bila »desničarska« organizacija za mladino in je bila nekako v okrilju katoliške akademske organizacije Straže. Ta je izdajala revijo »Straža v viharju«, ki je zastopala idejo samostojne in svobodne Slovenske države. Doma smo bili naročeni na to revijo. SDZ je bila organizirana po razredih. V vsakem razredu je bil vodja, ki se je imenoval župan. V mojem razredu me je doletela ta čast. Z vsem trudom smo dosegli, da se je vpisalo nekaj manj kot deset sošolcev. To je bil znak, da je bilo mesto liberalno ali pa brezbrižno. Takozvana »naša« stran je imela večinsko oporo iz okolice. Vplivala je tudi nemška manjšina. V mojem razredu ti sošolci niso bili strupeni in se sploh nismo spomnili, da bi razpravljali o spornih temah. Seveda malo pred napadom Nemcev, se je vse spremenilo. Tudi skregali smo se in celo malo stepli, ko so se ti nemčurji delali norca iz kralja Petra in je celo tekla kri. Ni bilo tako hudo, kot se sliši. Sošolca Mikliča sem udaril po nosu in mu je zato krvavelo iz nosa. Z mokrim robcem smo ga hitro pozdravili in bilo je konec te slovensko-nemške vojne. Ta sošolec je bil kot oseba neoporečen in njegov oče, ki je bil zdravnik, se je po nemški zasedbi lepo zadržal do Slovencev. Nemci so ga po zasedbi imenovali za policijskega zdravnika. Iz te pozicije je preprečil naš prevoz v Srbijo ali Nemčijo in tudi omogočil, da smo zbežali v Ljubljano. S tem sošolcem sva se po letih srečala v Gradcu. Oba sva bila na istem: jaz kot begunec in on kot pregnanec. To se pravi, da sva oba bila brez pravega doma. Skupaj sva obujala spomine na najina srečna leta v Celju.

Ko so bile volitve 1938, sem že bil toliko star, da sem bolj doumel politično življenje in trenje. Sodeloval sem pri raznašanju letakov s propagando za Jugoslovansko Radikalno Zajednico (JRZ) v

kateri je bila vključena Slovenska ljudska stranka (SLS). Pred volitvami so se vrstili javni politični shodi. Eden od teh je bil pred hišo dotedanjega župana Mihelčiča. Na balkonu v prvem nadstropju sta stala Mihelčič in moj oče in sta navdušeno govorila ljudstvu, ki jima je vzklikalo in ploskalo. Že sem vedel, da je bil moj oče kandidat za novega župana, ker je bil Mihelčič imenovan za poslanca v državnem parlamentu v Beogradu. Pri volitvah je dobila SLS 79% glasov. V šoli smo debatirali o JRZ in JSN. Vedeli smo že, da je bila JRZ desničarska in JNS levičarska, liberalna. Vse debate so bile med odmori, ker med šolskimi urami se o tem ni smelo govoriti. Na cesti smo se srečavali s prijatelji, ki so raznašali letake za JNS, a smo to vzeli za čisto naravno in se nismo kregali. Vse to govorim iz vidika naših takratnih let.

Naj omenim, da je očetu bilo dodeljeno odlikovanje Sv. Save, kar je bilo zelo pomembno odličje. Najbolj važno je to, da mu je to odlikovanje bilo dodeljeno v priznanje njegovega delovanja za skupnost in ni imelo nobene zveze s politiko.

Bolj vroče je bilo, ko je prišel v Celje Živkovič. Vsi levičarji so se zbrali pred kolodvorom, kjer je imel govor in navduševal Celjane za JNS. Takozvani naši so skušali preprečiti njegove govorance in prišlo je do bolj ostrih nasprotij. Rekli so, da so tudi letela jajca proti njemu. Vse to je upodobil Toti List po svoje in tudi poimenoval nekatere »klerikalce« po imenu. Med njimi je bila naša druga mama in so rekli, da zato, ker je bila žena vidnega predstavnika SLS. Resnično je bila s svojo sestro Angelco med tistimi, ki so protestirali, a to je čisto naravno, da človek izraža svoje mnenje. Politika je politika.

Tudi časopisi so bili politično opredeljeni. Na eni strani je bil Slovenec in na drugi sta bila Jutro in Slovenski Narod. Tako si že po tem, na kakšen časopis je bil kdo naročen, lahko sklepal o njegovi politični orientaciji. Slovenec je imel tedensko zelo imenitno izdajo: Ilustrirani Slovenec. Bilo je mnogo slik iz vseh koncev sveta in spomnim se posebno ene. To je bila fotografija, kjer je pod velikim tovornjakom peljal majhen avtomobilček. Seveda je bilo to v Severni Ameriki in za nas je bilo »Čudo božje«. S tem zaključim na '«nepolitičen« način to poglavje.

J| VOJNA, BITKE, KLANJE, DVOBOJI ...

Te grozovitosti mi skačejo skozi možgane kot skioptične slike in to ne v kromatičnih barvah, marveč v rdeči krvavi barvi in poleg

tega v neredu. Ena prej kot druga, drugič druga pred prvo, zadnja pred tretjo in tako naprej. Odkar tlačijo človeški podplati zemljo (starinci so rekli, da je svet ploščat, a težko so ortodoksni sprejeli dejstvo, da je zemlja čisto navadna krogla) se človeška bitja kruto bijejo med seboj. Eden proti enemu, eden proti večim, več proti enemu, ali pa več proti večim. Vse nas uči *zapisana* zgodovina, ki ni vedno preveč resnična. Tisti, ki so pisali in se je njihovo pisanje ohranilo, so oblikovali zgodovino. Tako človek pozna nekaj iz branja, nekaj po pripovedovanju in nekaj, včasih najbolj hudo, po svojem lastnem doživetju. Brez dvoma, da po prejšnjem razglabljanju, lahko nanizam svoje spomine na podlagi druge in tretje kategorije.

Da še malo pofilozofiram. Prišel sem do zaključka, da vse gorje povzroči le nekaj ljudi, mogoče manjšina in nikoli večina. En sam človek pa je tisti, ki potegne za seboj manjšino, ki se predstavi kot večina. Ljudje sledijo zaslepljeni, pod terorjem, neumni, iz napačnega nacionalizma, ekstremne ideologije, iz koristolovstva, ali pa tudi ker sovražijo nasprotnike svojega ideologa. Kako je vse zapleteno in tudi težko razumljivo. V prvi svetovni vojni so blagoslavljali kanone Italijani in tudi Avstrijci. Gotovo so oboji bili prepričani, da se borijo za pravico. Na žalost je bil rezultat prve svetovne vojne porazen. Smrt, smrt in smrt.

Oče je večkrat pripovedoval o prvi svetovni vojni. Bil je mobiliziran kot rezervni oficir in je bil eno leto na ruski fronti in ostalo na italijanski. Prestal je mnogo hudega in ko je poveljeval kot nadporočnik gorske strelce, jih je zasul sredi zime sneženi plaz. Z veliko težavo so se izkopali in rešili gotove smrti. Rešili vsaj v tistem trenutku, ker pozneje so v bitki mnogi od njih padli. Vedno je bilo govorjenja, da so Italijani slabi vojaki in strahopetni. Oče je trdil obratno, ker je imel priliko preživeti več italijanskih jurišev. Šli so nasproti z bajoneti na puškah in kričali »Viva Italia«. Na žalost jih je morala njegova kompanija kositi s strojnicami. Spominjal se je, da so se od reke Po morali na hitro umakniti do Soške doline pod pritiskom Italijanov. Kazal nam je fotografije, ki jih je sam posnel. Na vseh so bili vojaki, strojnice, kanoni, starinski tovornjaki, porušene stavbe, jarki, zasnežene gorske stene, in še mnogo podobnega. Ohranil je več spominov iz vojne: dva vojaška daljnogleda, vojaški kompas, nekaj kart generalk, odlikovanja, šrapnel, ki bi ga kmalu ubil in še in še. Šrapnel je priletel skozi šotor, kjer je oče počival in padel čisto ob stegnu. K sreči ga je samo precej ranil, a so ga takoj povezali in ni bilo hujšega. Vsi omenjeni predmeti so se nam izgubili po nemški zasedbi in nikoli nisem zvedel, kam so jih odnesli.

Bolj konkretno sem začel zaznavati vojno ob pisanju, pripovedovanju in radijskih poročil o španski revoluciji ali boljše rečeno državljanski vojni. Slišali smo grozovite stvari. Govorili so o pobijanju in mučenju. Nisem razumel, zakaj so ubijali duhovnike, redovnike, menihe in nune. Šele, ko sem bil večji, so mi razložili, da je to bila sovjetsko-komunistična revolucija. Kot otrok sem imel samo meglene pojme po očetovem pripovedovanju, iz filma Poročnik indijske brigade in Robin Hooda.

Januarja leta 1938 (imel sem devet let) se je proti noči nebo prevleklo z žarečimi in grozečimi zavesami. Bile so rdeče, vijoličaste, zelene, svetlo plave in rumene. To je bil tisti slavni polarni sij, ki je pokril vso Evropo. Bilo nas je strah, a kmalu so po radiju povedali, da je to samo vremenski pojav, ki se redkokdaj pojavi čez Evropo, je pa običajen blizu severnega tečaja. Mnogi ljudje so se prestrašili. Na Portugalskem so ljudje šli iz hiš in so pričakovali konec sveta. Na splošno pa je bilo ljudsko mnenje, da tak pojav napoveduje kakšno katastrofo ali celo vojno. In glejte. Kmalu za tem je Hitler zasedel Avstrijo. Rekli so, da jo je priklopil nemško govoreči skupnosti. Torej, to še ni bila vojna. A če odpremo na tisti strani knjigo zgodovine, bomo brali, da je to bil skriti začetek vojne. In res, že marca 1939 je bil v Pragi. Padla je naša slovanska Češkoslovaška. Ljudje so se spogledovali in s strahom pogovarjali. Nihče ni pričakoval nič dobrega. Oče je bil mnenja, da bomo še mi kdaj na vrsti. Spominjal se je , kako kruto so nastopali nacisti na meji, ko so šli Celjani na izlet k Gospe sveti. Še bolj se je bližala nevarnost, ko so Nemci septembra zasedli Poljsko. Povem svojo otroško epizodo. Vedno sem rad gledal zemljevide. Doma so rekli, da bom gotovo veliko potoval. Seveda niso slutili, da bo tisto moje potovanje zelo daleč od domovine in nezaželeno ter tragično. Tako sem večkrat položil zemljevid na tla, se ulegel zraven in potoval v mislih po deželah in obiskoval v duhu mesta. Tako se je zgodilo na dan, ko so po radiju povedali, da je Hitler napadel Poljsko. Ravno sem imel doma ujetih nekaj hroščev. Postavil sem enega na nemško-poljsko mejo in čakal, kam bo marširal, da mi bo povedal kako bo tekla vojna. Ta nesrečni hrošč jo je ubral naravnost na sredo Poljske. Takoj sem stekel k staršem in jim povedal, kaj je napovedal hrošč. Oče je malo bolj po tiho izrazil upanje, da bodo Poljaki premagali Nemce, ker da so junaki in dobro oboroženi. Čutil sem, da ni bil prepričan o tem, kar je govoril. To je bilo kot upanje, ki je podobno večino upanjem v življenju, ki se razblinijo v nič. V približno istem času je Mussolini napadel Grčijo, a so ga grški

junaki v svojih belih krilih premagali in nagnali. Belo krilo je bila njihova uniforma in to so potrdile slike o grških vojakih v časopisih.

In tako se je vojna vedno bolj in neizbežno bližala. 3. septembra 1939, sta Francija in Anglija napovedale vojno Nemčiji. Hitler je še naprej zasedal dežele in sicer Dansko, Norveško, Holandsko, Belgijo in že junija je prišel do Pariza. Jugoslavija je podpisala nenapadalni pakt z Nemčijo 25. marca 1941. A 27. marca, ko je bil proglašen puč v Beogradu, se je vse zelo zaostrilo. Nervoza in strah sta se polastila ljudstva in tudi oblasti. Ljudje so še bolj verjeli v Nostradamusove prerokbe, ki so prišle na dan v obliki male brošure. Na hitro se je organizirala civilna obramba, katere poveljstvo je moral prevzeti oče kot predsednik celjskega območja. Mobilizirani so bili mladoletniki kot na primer moj brat Drago, ki še ni dopolnil 18 let starosti. Vsakemu so dali mauzerco in jih na Ostrožnem na hitro izvežbali v streljanju. Takoj so morali prevzeti patruljiranje po mestu v večernih in nočnih urah. Mojemu bratu je bil z drugim mladeničem dodeljen del mesta okoli meščanske šole. Hodil sem ga gledat, kako je ponosno nosil tisto težko in veliko puško. Izgledal je gverilec, saj je bil v civilu, ni imel čelade in tudi nobenega posebnega znaka. Vsi rezervni oficirji so si morali nabaviti nove čepice, pasove in še druge dele opreme, vse to iz svojega žepa. Spremljal sem očeta, ko si je to nakupil pri Stermeckiju. V priprave na vojno je tudi spadala inštalacija sirene na Ljudski Posojilnici. Imeli smo protiletalske vaje. Ko je sirena piskala na kratko, je pomenilo, da je letalski napad in nihče ni smel na cesto. Potem je zapiskala na dolgo in bilo je konec »napada«. Nadaljevalo se je vsakdanje življenje.

Mi smo stanovali zelo blizu Posojilnice in to tuljenje smo slišali zelo močno. Rečem, da mi je kar malo presedalo. Ko je med vojno nemški Stuka bombardiral železnico, smo slišali samo tisti ostri glas, ko se je avijon spustil nad progo in potem pa močno eksplozijo. Ni bilo ne predalarma niti alarma. Tako bi lahko zbombardirali celo mesto in vse pobili. Ko je šel oče na inšpekcijo z občinskimi in železničarskimi funkcionarji, je ugotovil, da je bomba padla točno na sredo proge. Čez noč so progo popravili in drugo jutro je že lahko vozil vlak.

Nadaljujem o predvojnem času. V šoli smo imeli kratke obrambne vaje pod vodstvom oficirjev in kot sem že povedal, je na kolodvor prišel vlak, na katerem so naravno kazali nevarnosti strupenih plinov. Vzdušje je bilo zelo težko. Vsak si je po svoje razlagal, kaj nas čaka in kdaj in kot po navadi, vsak je vedel več kot drugi. Vojna se je

vedno bolj in neizbežno približevala. 27. marca, ko je bil proglašen puč v Beogradu, se je vse bolj zaostrilo. Iz Ljubljane so prišli akademiki in so vse študente navdušili, da so šli skozi mesto in vzklikali proti Hitlerju in za kralja Petra. Tudi jaz sem se jim pridružil in na ves glas kričal: »Živel kralj Peter« in »Živeli branilci naših meja«. Celje se je spremenilo v eno samo protinemško dušo. Ljudje so nam ploskali in tudi z nami vzklikali. Vsi naivneži smo zaupali slavni jugoslovanski vojski.

Na hitro so mobilizirali rezervne oficirje in tako tudi mojega svaka prof. Slavkota Zupana, rezervnega poročnika. Bil je dodeljen odredu za preskrbo in je bil štacijoniran nekje v Savinjski dolini. Skoraj vsi njemu dodeljeni vojaki so bili doma z Gorenjske. Vso oskrbo, vključno municijo, so imeli naloženo na lojterskih vozovih. Te so vlekli voli in krave. Ko so odpirali zaboje, da bi razdelili med vojake granate in ostalo, so odkrili v enem zaboju pomaranče. To je bilo delo pete kolone, ki je sabotirala vojsko. Zvedel je za več takih primerov. Nekaj dni po nemškem napadu je dobil odlok, da se pomakne proti Gorenjski. Ko je zašumelo, da so Nemci že sredi Štajerske in da se jugoslovanska armada umika proti jugu, je na svojo roko razpustil svoj vod in dal fantom na razpolago, da gre vsak na svoj dom. Vsi so bili za to. Kmečki sinovi so si razdelili vole in krave. Sam se je umaknil z malo skupino vojakov do Ljubljane, kjer je bil njegov dom. A prišel je iz dežja pod kap. To se pravi, da je ušel Nemcem, a je prišel pod Italijane. Vsekakor je bilo pod Italijani boljše kot pod Nemci.

Na cvetno nedeljo 6. 4. je zavrelo po celem mestu. »Nemci so napadli«. »Napredujejo proti Mariboru«. Slišali smo, da so Nemci bombardirali Beograd in da je bilo na tisoče mrtvih. Vse to se je usedlo na ljudstvo kot mora. Po mestu so se zbirale male grupe ljudi in vsi so se pogovarjali o raznih novostih, ki jih je bilo zelo malo. Oče je praktično živel na ob. Cit., a smo imeli z njim telefonsko zvezo. Naš telefon je imel številko 14. Za tiste čase je bil telefon nekaj posebnega in bilo jih je zelo malo. Snel si slušalko, zavrtel ročico in oglasil se je prijazen glas: »S kom želite, da vas povežem?« Ko si povedal številko telefona, s katerim si se hotel pogovoriti, te je uradnica zvezala in od tam se je slišalo: »Halo, kdo kliče?« Seveda je oče kdaj pa kdaj skočil do doma, vsaj za kosilo in večerjo. Razdalja je bila majhna. Rekel bi kakšnih 300 metrov. Po mestu se je videlo več vojakov kot navadno. Hodili so peš od ene kasarne do druge. Ni bilo oboroženih patrulj in edini varuh mesta je bila mladoletna civilna obramba.

Tretji dan vojne so citirali očeta v okoliško kasarno, kjer je bila komanda mesta. Zahtevali, da se mobilizira. Slučajno me je vzel s seboj. Tako sem lahko z otroškimi možgani sledil vsemu dogajanju. Ko je stopil pred polkovnika, mu je razložil, da mora z ozirom na svojo funkcijo ostati na svojem mestu. Ker niso bili zadovoljni z njegovim argumentom, je oče takoj poklical po telefonu bana Natlačena, svojega šefa. Povedal mu je, kaj se dogaja in ga zvezal s komandantom. Ban mu je potrdil, kar je izrazil moj oče. Sprejeli so ta razlog in pustili, da smo odšli. V tistem trenutku se je prijavila grupa vojakov, ki so imeli nalog razstreliti več mostov in mostičev okoli Celja. Oče je takoj interveniral in prepričal oficirje, da je to brez smisla, ker to ne bi bilo nobena ovira moderni vojski in bi tudi bila velika škoda za prebivalstvo. Sprejeli so njegov predlog. Na železniški progi ob kasarni je stal dolg vlak. Nanj so nalagali opreme in vojaki so se že zbirali v čete. To je bil znak, da so se pripravljali na umik. Imel sem vtis mračnega vzdušja in vse se je premikalo brez volje in brez duše. Naslednji dan smo zapustili Celje in ostali smo skoraj dva dni brez vojaščine. To je bila grozna praznina.

Pozneje smo brali, da srbski generali niso smeli braniti Slovenije in so se hoteli postaviti v bran Nemcem na jugu reke Kolpe, Save in Donave. Čakali so na angleško pomoč, ki ni nikoli prišla. Zgodovina nas uči, da ti ljudje niso imeli smisla za druge in so vedno vse uredili v svojo korist. Na njih leži krvava obsodba, da so bili leta 1945 krivi smrti deset tisoče mladih idealistov in protikomunistov, ki so jih predali partizanom.

Življenje je teklo naprej. Ni bilo časopisov, slovenska radijska poročila so bila prazna. Nemške radijske postaje so poročale, kako napredujejo Nemci. Trgovine so prodajale kot po navadi. Hranilnice in posojilnice niso več dajale denarja svojim klientom. Hoteli smo dvigniti vsak nekaj dinarjev, a odgovor je bil, da nimajo zadosti fondov. Izgovor je bil zelo lažniv, saj je oče nekaj mesecev prej prenesel iz ljubljanskih bank večje vsote denarja. Zadostovalo bi za gradnjo velike hiše. Izgovor je bil, da smo sredi vojne. Ko so nas zasedli Nemci, je bilo v prvih časih isto in tako smo kot begunci in pregnanci izgubili do zadnje pare. Ne vem, kako je bilo s tistimi, ki so ostali pod Nemci. Dejstvo je, da če bi del denarja pustili v ljubljanskih bankah, bi vsaj kot begunci lažje pretolkli begunska leta. Res je, da si usode ne piše vsak sam. Po navadi, ko je kaj narobe, je vse narobe.

Tisto noč pred Velikim petkom se je že vedelo, da so Nemci čisto blizu. Mesto se je izpraznilo. Vsi so se zaprli v svoje domove.

Oče je tisto noč ostal pri nas. Drugo jutro na vse zgodaj je začelo ropotati. Stekli smo k priprtim roletam in videli, da prihajajo nemški motoristi. Vozili so ob pločnikih in imeli strojne puške naperjene proti hišam. Vse je bilo zeleno: uniforme, motorji, čelade, vse ... Motoristi so takoj postavili na vseh glavnih križiščih strojniška gnezda. Za njimi so pa prišli tovornjaki, tudi zeleni, polni vojakov. Vozili so eden za drugim in izgledalo je, da ni konca. Cela divizija je šla skozi mesto. Nismo videli tankov in težjega orožja. Rekli so, da so šli čez železniški most. Naš ubogi leseni most čez Savinjo je komaj prenesel lahke tovore. Ko je končala kolona, je vozil velik odprt avtomobil. Na zadnjem sedežu je med dvema nemškima oficirjema ali generaloma (?) sedel našopirjen jugoslovanski general (imel je velik rdeč ovratnik) in tako so zasedli Celje. O jugoslovanskem generalu ni bilo ne duha ne sluha in tudi do danes se o tem ne govori. Gotovo je bil predstavnik slavne armade, ki se je predala.

Ta dan in noč sta bila mirna razen kričanja mladih nemčurjev, ki so že nosili po mestu hitlerjanske zastave. A drugo jutro ob šestih zjutraj se je pred hišo pojavila patrulja vojakov, ki so zahtevali, da jih oče spremi. Moral je bolan iz postelje in nismo vedeli, kam ga peljejo. Bili smo vsi v strahu. Ni ga bilo nazaj do večera. Ko je prišel domov, je povedal, da so ga peljali do generala, ki je zasedel Celje in se je naselil v županovi pisarni na Magistratu. Zahteval je ključe od pisalne mize in vseh omar. Hotel je pregledati ves občinski arhiv. Ker je bil ta v slovenščini, je že imel prostovoljne prevajalce. Stalno so ga spremljali štirje celjski folksdojčerji. Končno ni mogel najti ničesar, kar bi težilo očeta in ga je pustil domov. Kmalu po poldnevu se je prikazal spet doma v spremstvu vojaške patrulje. Vsi smo se oddahnili in bili smo trenutno spet srečni. Oče je obležal v postelji z vročino in je imel vneto koleno. Vse to so bile posledice napornih medvojnih dni.

Imeli smo nove oblasti. Nekaj dni, ko smo bili pod vojaško oblastjo, je bilo še kar v redu. Hudo se je začelo, ko so prevzele mesto civilne ali ne tako civilne oblasti. Naštejem, da so to bili NSDAP (nacionalsocialistična administrativna oblast), potem Burgpolizei (navadna policija). Gestapo (strah in groza), SS in tako dalje. Začeli so se odloki vseh vrst. Po celem mestu so bili nalepljeni plakati z vsemi mogočimi in nemogočimi zahtevami. Tako sem moral z veliko žalostjo nesti na določeno mesto očetovo oficirsko sabljo, na katero je bil vedno zelo ponosen. Isto tako smo morali znesti na gotovo mesto vse šolske knjige, ki so jih v prisotnosti belo-nogavi-

čarjev zažgali. Vsi ti nemškutarji so plesali in kričali. Bilo je podobno srednjeveškemu zažiganju »čarovnic«.

Začeli so se nočni pregledi hiš. K nam so prišli trikrat in pregledali in premetali vse od kleti do podstrešja. Kaj so iskali, ne vem, a bilo nas je zelo strah. Najhujše je bilo, ko so po celem mestu ugasnili luči. Slišali smo nemška kričeča povelja in jok. Drugo jutro so nam povedali, da so praktično vlačili ljudi na postajo in jih tlačili v tovorne vagone. Takih noči je bilo več. Pozneje smo zvedeli, da so jih vozili k »južnim bratom« v Srbijo. To je bila nacistična čistka, a jim ni uspela, ker naš narod se ni vdal.

Mi smo se po malem reševali, ker je domači zdravnik dr. Miglič bil dodeljen kot zdravnik rjavi Burgpolizei (mestni policiji). Ta dobri človek, folksdojčer, je dajal očetu uradna potrdila, da je resno bolan in da ni za transport. Tako smo lezli skozi tiste pičle tedne pred pobegom. Medtem smo dobili v hišo SS podoficirja, ki se je kar naselil v salon z vso opremo in nas nadzoroval. Konec Maja je na hitro pobral vse svoje stvari in odšel. Na hitro je omenil, da bo moral na »fronto«. Nihče ni takrat vedel, da so se že tajno pripravljali na napad na Rusijo. Ostali smo brez kontrole, vsaj začasno. Z bratom sva nekaj dni prej odpotovala na Gorenjsko in se nastanila pri prijateljih v Mengšu. Oče in mama sta pa še tisto jutro na vse zgodaj tudi odpotovala s prvim avtobusom do Kamnika in se skrila v Voljčem Potoku pri stricu Martinu.

Prijatelji v Mengšu (sin je bil moj sošolec in njegova teta učiteljica v Celju) so nam vsem naredili ponarejene dokumente. Bili so že včlanjeni v tajni rezistenci. S temi dokumenti smo se naslednji dan usedli na kamniški vlakec, s katerim smo odsopihali proti Ljubljani. Na meji med nemško in italijansko cono je bila kontrola dokumentov. Prvi so prišli Nemci in ni bilo večjih problemov. Sledili so jim italijanski »bersalieri« z velikimi peresi na kapah. V primeri z zelenimi in togimi Nemci so izgledali kot pustne šeme. Tako smo srečno prestali kontrolo. Ves čas je bil oče bel kot izprana kost. Ko smo odsopihali proti Ljubljani, smo se vsi oddahnili in videli pred seboj neke vrste svobodni raj. Na postaji v Ljubljani so nas čakali sorodniki. Snidenja se skoraj ne upam popisati. Bilo je nadzemsko. Z bratom nas je odpeljala teta Helena Adamič in starše teta Minka Sviligoj. Tako je živela družina ločena. Sicer so pa razdalje bile zelo majhne. Midva z bratom sva bila na cesti Sv. Petra in nekaj sto metrov stran starši na Komenskega 5. Tako se je začelo drugo poglavje mojega življenja.

K| ZAKLJUČEK

Prijatelji me nagovarjajo, da bi opisal tista štiri leta begunstva, a se mi zdi, da je to pretežka naloga.

To so bila leta dozorevanja polna notranjih in zunanjih konfliktov. Zdi se mi, da bi bilo težko biti objektiven in bi kakšno osebno mnenje povzročilo stike na levi in na desni. Če mi bo Bog posodil še nekaj let, se bom mogoče vseeno lotil izluščiti ta trd oreh. Zaenkrat imam v namenu opisati naš beg 1945 na Vzhodno Tirolsko, potem pot v Argentino (je že popisana) in težka leta po 1949, ko smo se morali vživeti v čisto nov svet.

Ko zapiram zadnjo stran, čutim, da bi bilo še mnogo zanimivega (vsaj za mene), ki bi bilo vredno opisa. Ker sem pa že dejal, da sem na koncu, bom vse tisto popisal kdaj drugič.

Dragi prijatelji: upam, da na svidenje ...

PRILOGA K PRVEMU IN DRUGEMU DELU SPOMINOV 1929/1941

Objavljene slike so iz domačega arhiva, ki smo ga zbrali s pomočjo sorodnikov iz Slovenije. Naš originalni arhiv je ostal v Celju in se je izgubil po našem begu v Ljubljano. Zelo mi je žal za veliko zbirko fotografij, ki jih je posnel moj oče na fronti med prvo svetovno vojno. Le dve sta se rešili in sta bili v lasti tete v Celju. Vrstni red objavljene zbirke ni strogo kronološki in tudi teme si sledijo po domače. Za vse je podlaga moje pisanje in ko se to pisanje prebere, se z lahkoto spravi v zvezo z raznimi poglavji.

Mama z mojimi brati Danico (Bogdano), Milivojem in Dragom v Celju.

Jaz pri dveh letih.

Pelikan me je posnel ob priliki prvega obhajila.

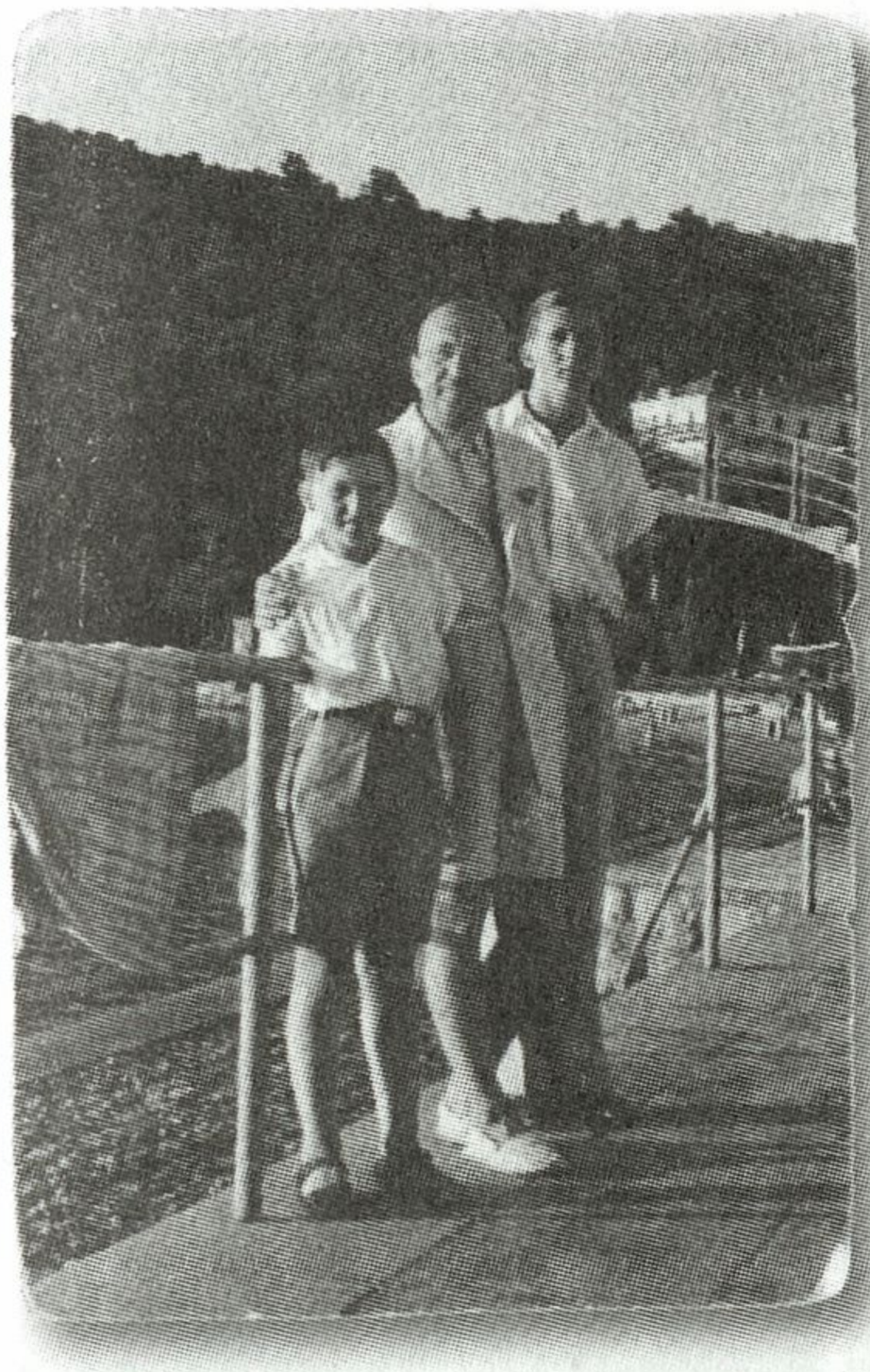

Oče, Drago in jaz na Lapadu pri Dubrovniku 1940.

Danica, Drago in jaz s svojo slavno puško.

Odborniki gimnazijske SDZ (Slovenske dijaške zveze) Jaz sem prvi v vrsti na sredi s polhovko v roki.

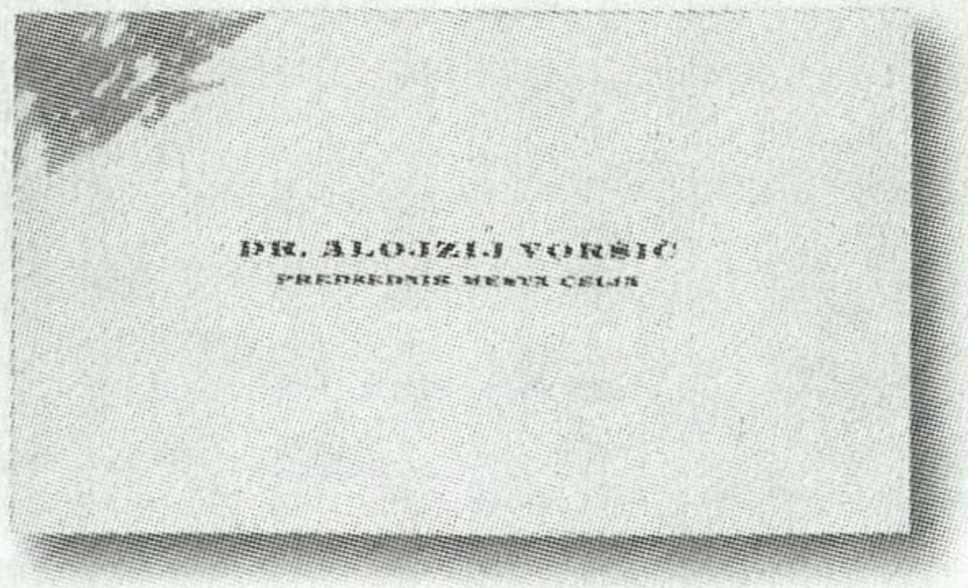

Očetova slika in vizitka v času županstva.

Sestra Danica in brat Milivoj pripravljena na letni ples Olepševalnega društva.

Brat Milivoj kot planinec prostovoljec pri Bohinju.

Družinski grob na novel delu celjskega pokopališča.

Pogrebni sprevod ob smrti brata Milivoja 1940.

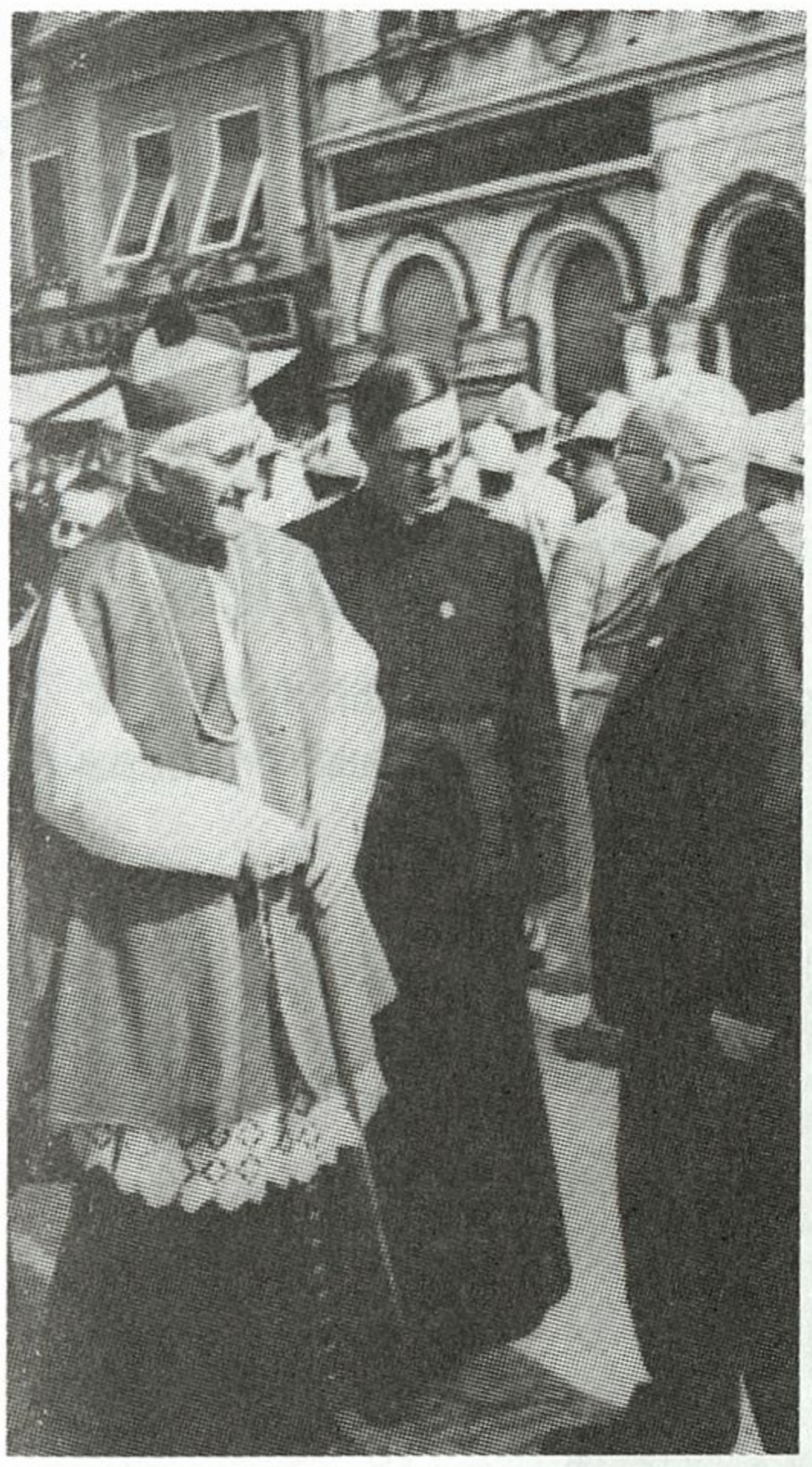

Ред или струка	Резерва
Чин	пеш. капет. I кла
Породично	Forsić
Очево рођено	Ivan
Рођено	Đ. Tkalac
Својеручни потпис	

Образац XIX

Уз Упут за рад трупа и установа за спрему и извршење мобилизације.

ЛЕГИТИМАЦИЈА

ЗА ОФИЦИРЕ И ВОЈНЕ ЧИНОВНИКЕ

РЕЗЕРВНЕ, ПЕНЗИОНИСАНЕ И У ОСТАВЦИ

Важи за бесплатну вожњу железницом, бродом и аутомобилом од места становања до збориште које је у овој легитимацији назначено као последње (мобилизацијско место је само оријентациона тачка).

МОБИЛИЗАЦИЈСКО МЕСТО	ЗБОРИШТЕ
Selje	Mjesna straža Selje
Županja	Vojni odsjek

KOMANDA GRADSKOG VOJNOG OKRUGA

ОЗНАКА	Час кад треба становање у часовнику	Датум	Потпис
Bosna	6 сати	22. V 941	
Sa sluš		22.5.41	KOMANDANT, PUKOVNIK

DR. FRANC RODE

DR. ANTON BREZNIK

130-letnica rojstva

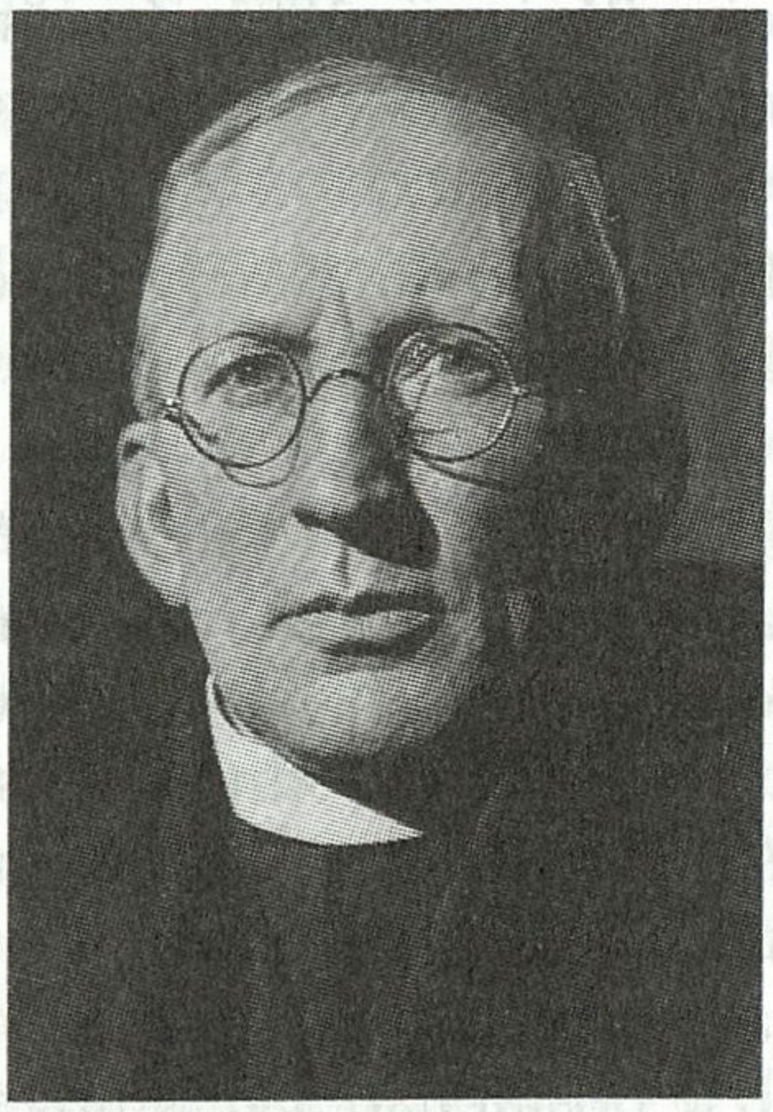

19. junija 2011 je v Ihanu, rojstni vasi slavnega jezikoslovca in duhovnika dr. Antona Breznika, potekala spominska slavnost. Osrednji govor je imel kardinal dr. France Rode. Tukaj njegove besede.

V posebno veselje mi je, da sem danes med vami, dragi Ihanci in Ihanke, ob spominu na 130-letnico rojstva znamenitega jezikoslovca in najimenitnejšega Ihanca, dr. Antona Breznika. Tu je bil rojen, v tej cerkvi je prejel zakrament svetega krsta, v tem prelepem kraju, v prijaznem vaškem okolju je rastel in se razvil v plemenitega človeka in zavednega Slovenca, zglednega duhovnika in vrhunskega znanstvenika.

Lepo, da ste hoteli počastiti spomin svojega velikega rojaka. Iz srca se zahvaljujem vsem, ki ste pripravili to slavje. Naj omenim g. župnika dr. Andreja Pozniča, g. Janeza Gregoriča, predsednika

krajevne skupnosti Ihan in g. Braneta Jermana, vodja odbora za pripravo slovesnosti in vse, ki ste kakorkoli prispevali k lepoti in slovesnosti tega dneva.

Breznikov rod je bil po očetovi strani iz Rafolč pri Lukovici. Zaradi zgodnje smrti očeta so se morali otroci kmalu podati v sveti. Sin Anton, moj stari oče, je nekaj časa služil kot pastir po kmetijah okli Doba in Krtine, potem pa ga je teta Katarina Stojc, ki ni imela otrok, vzela k sebi v Ihan k Pekletu. Tu se je Anton poročil s Terezijo Orehek iz Podboršta. Prvi otrok iz tega zakona je bil kasnejši slovničar Anton, rojen 26. junija 1881. Za njim so prišli še Marija, poročena z Ložarjem, Ana, poročena z Rodetom, Nace, ki je vzel Smolajdrovo in moja mama Francka, ki se je poročila na Rodico.

Mati Terezija je bila »čudovita žena, zakladnica starih izročil, z živim čutom za lepoto pesmi in jezika«, pravi Jakob Šolar. Ob njej si je sin Anton ostril čut za ljudski govor. Rada je brala in poslušala. Imela je trden spomin in z veseljem pripovedovala.

V času ko je mladi Breznik obiskoval gimnazijo v Ljubljani, je bilo v Sloveniji veliko zanimanje za narodno pesem. Od leta 1895 je Slovenska matica objavljala to narodno bogastvo. Zbirko je urejal Karol Štrekelj, profesor slavistike na Graški univerzi. Med njegovimi sodelavci je bil tudi študent Breznik, ki je porabil ves svoj prosti čas in vse počitnice za zbiranje narodnih pesmi v Ihanu in okolici. Profesorju Štreklju jih je poslal nad 350. Mnoge od njih mu je povedala njegova mati Terezija. S tem pa se je v Brezniku tudi že prebudil znanstveni delavec.

Leta 1902 je Anton Breznik maturiral. Šel je k škofu Jegliču in mu povedal, da bi bil rad duhovnik, hkrati pa bi tudi rad študiral slavistiko. Naj vam tu zaupam dogodek iz Breznikovega življenja, ki je verjetno neznan. Po končani gimnaziji - tako mi je pravila moja mama Francka, Breznikova mlajša sestra - se je vanj zagledalo neko dekle iz bogate ljubljanske družine. Ko je kot radovedna punčka brskala po osebnih papirjih svojega starejšega brata Antona, je naletela na pismo neke skrivnostne Ljubljančanke, ki je postavnega Ihanca nagovarjala, naj opusti misel na duhovništvo in se z njo poroči. Slikala mu je srečo skupnega življenja v vili, ki jo je imela njena družina, dober ekonomski položaj in mesto v uglednih ljubljanskih krogih. Za nadarjenega maturanta je bilo to nedvomno zelo vabljivo, a klic k duhovništvu in - tako domnevam - tiha želja domačih sta bili močnejši in Anton se je odločil za bogoslovje. S kakšnim namenom mi je mama pripovedovala to zgodbo si lahko predstavljate.

Kaj je prevladovalo pri Brezniku: želja biti duhovnik, ali zanimanje za jezikoslovje? Poslušajmo njegovega prijatelja prof. Šolarja: »Po vsem tem bi kdo mislil, da je bil Breznik samo na zunaj v semenišču, po srcu pa živel slavistiki. To ne drži. Živel je bogoslovju in slavistiki, ker je videl, da se da oboje združiti.« V njem ni bilo nobene razklanosti. »Živel je naravnost zgledno, ker je bil otroško pobožen in tudi reden v hišni disciplini. Je pa uporabil vsak prosti čas za študij jezika. Strnil je bogoslovje s slavistiko, duhovnika z jezikoslovcem v celoto, ki se mu ni nikoli razbila« (Dr. Anton Breznik, Življenje besed, str. 28).

Breznik je bil posvečen v mašnika 14. julija 1905. Novo mašo pa je imel v Ihanu 23. julija. »Nanjo se je zelo dobro pripravil in visoki vzor duhovnika obdržal vedno pred očmi. Njegovo osebnost in duhovniški poklic sta se zelo lepo ubrala,« pravi prof. Šolar (prav tam, str 30).

Po enem letu kaplanovanja v Postojni ga je škof Jeglič poslal v Gradec na študij slavistike, da se pripravi za službo profesorja na novoustanovljeni gimnaziji v Šentvidu. Poleg slavistike je vpisal še latinščino in grščino. Po uspešno opravljenem doktoratu je bil imenovan za profesorja slovenščine na škofijski klasični gimnaziji. Tu je prišel »do tistega dela, ki je njegovemu značaju in umskemu nagnjenju najbolj ustrezalo. Ostal je pri tem delu zadovoljen in srečen prav do smrti,« pravi Šolar. Kot profesor v Šentvidu je redno hodil domov vsako nedeljo. Rad se je pogovarjal z domačini v gostilni. Vse življenje je ostal naraven, preprost, mislil in čutil je s kmečkimi ljudmi in jim pomagal, če je le mogel.

Kot profesor je gojil prisrčen odnos z dijaki. Pogosto je koga imenoval »čežana«. Končno se je vzdevek prilepil njemu: vsi so mu rekli »čežana«. V njih je zbujal radovednost in jih skušal ogreti za ideale, za katere je sam gorel. »Posebnost Breznikovega značaja,« pravi Šolar, »ki je v navdušenju zagorel ob vsem velikem in lepem ter v superlativih občudoval in poveličeval vse resnične vrednote, da je bil sam do solz ganjen in prevzet ob lepoti pesmi in plemeniti misli, bomo razumeli, da je ob njem vzplamenel tudi mladi dijak« (prav tam, str. 39). Posebna Breznikova odlika kot profesorja je bila »velika resnicoljubnost in popolno poštenje. Zavedal se je, da učitelj in pravi vzgojitelj ne sme nikoli lagati ali namenoma prikrivati resnico, da mora biti zmeraj odkritosrčen in na vse strani pošten«.

Vendar Breznik ni bil samo profesor. Bil je tudi duhovnik in to vzoren duhovnik. Njegovi bivši dijaki so pripovedovali, kako pobo-

žno je vsak dan maševal v kapeli. Posebno pretresljiv je bil trenutek darovanja, ko je dvignil pateno s hostijo in kot zamaknjen prosece ponovil: »*Suscipe, suscipe, suscipe Sancte Pater, omnipotens aeterne Deus* ...« Čutil je, da duhovnik dobiva moč za svoje življenje predvsem iz pravega, neposrednega duhovniškega dela v dušnem pastirstvu. Redno vsak teden je hodil maševat na podružnico v Šmartno ob Savi. Stari Merkač se je spominjal, da je pogosto omenjal sv. Pavla, »Kot pravi apostol ...« Od jeseni 1936 je prevzel deseto mašo v Ihanu. Ni bil kaj prida govornik. Manjkal mu je pravi glas, bil je živčno preobčutljiv, z muko je govoril pred neznanim občinstvom, da se mu je neprestano poznala zadrega. Pred znanimi poslušalci pa je bil domač in preprost, prisrčen in zaupen, da ga je bilo prav prijetno poslušati. V Ihanski cerkvi je najraje stopil k stranskemu oltarju in ne na prižnico, da je bil čim bliže ljudem. Osvajala je njegova popolna iskrenost. Nikoli ni napravil vtisa, da misli drugače, kakor govori, ali da mu ni do stvari, ki jo oznanja.

Breznik se je trdo držal reda v smislu latinskega pregovora: *Serva ordinem et ordo servabit te*. Drži se reda in red te bo obdržal. Vstajal je zmeraj zelo zgodaj. Med šolskim letom že ob štirih. Ob petih je maševal, ostal potem dalj časa v molitvi, opravil brevir. Ob sedmih je zajtrkoval, potem pa se je začel njegov delovni dan, študij in pouk v poznih dopoldanskih urah. Bil je bolj šibkega zdravja, čeprav je bil postaven in visok. Ni pil, ni kadil, redno je hodil na sprehod, v vsakem vremenu. Kljub rahlemu zdravju je opravil veliko delo, zaradi vztrajnosti in urejenega življenja. Popoldne je bral, pisal pisma, molil. Po večerji je malo posedel s tovariši pri mizi. V družbi je bil prijeten, vesel zgovornih ljudi in se je rad nasmejal. Tudi sam je rad posegal v pogovor. Ob koncu dneva je opravil še večerno molitev in pred deveto uro je bil že v postelji.

Breznik je že v življenju dosegel nenavadno velik osebni in znanstveni ugled. Vse ga je spoštovalo in cenilo. Zgodaj je postal avtoriteta za vprašanje slovnice, povsod iskan in upoštevan strokovnjak. Bil je član Akademije znanosti in umetnosti in častni papežev prelat. Njegov kolega, Fran Ramovš, je po njegovi smrti zapisal: »Breznikovo delo je solidno, znak trdnega znanja in previdno premišljenega utiranja normativnih smernic za ustalitev, rast in kulturo slovenskega knjižnega jezika. Te značilnosti je posebej pokazal še v posameznih študijah; po njih je njegovo ime postalo znano tudi onstran meja slovenske zemlje in je bilo in bo spoštovano v krogu slavistov sveta« (F. Ramovš, Zbrano delo II., Lj. 1997, 614)

Kaj nam pove danes dr. Anton Breznik s svojim življenjem in svojo besedo? V čem nam je lahko vzor?

Prvo, kar nas uči ta izredni Ihanec, je ljubezen in spoštovanje maternega jezika, skrb za lep slovenski jezik, za govor brez prostaških in nesramnih izrazov. Žal je tega vse preveč v naši javnosti, v tisku, na televiziji in na medmrežju. Naša kultura izražanja je nizka in uboga. Kot da nimamo pravega odnosa do svojega jezika. Poslušajmo Slomška: »Materni jezik je najdražja dota, ki smo jo od svojih starih zadobili; skrbno smo ga dolžni ohraniti, olepšati in svojim mlajšim zapustiti ... O, ljubi, lep, pošten slovenski materni jezik.«

In te ponosne besede pisatelja Ivana Preglja: »Sicer pa je slovensko pisati neskončno večja samozavest, kakor pa služiti umetnosti v kakšnem drugem velikem kulturnem jeziku. Naš jezik je namreč še neskončno mladosten in prav tako apriorno pesniški.«

Drugo, kar nas uči Breznik, je poštenost misli in besede, ljubezen in absolutno spoštovanje do resnice. Vsak dan je prebil zgodnje jutranje ure v tihem premišljevanju in molitvi, potem pa je bral, preučeval in analiziral stara slovenska besedila od protestantov do Janeza Svetokriškega, od Bleiweisovih Novic do liberalnega Slovenskega naroda. Vedno je pazil na izraz, na razvoj besed od enega avtorja do drugega. Po tem tihem osvajanju izrazov je njegova beseda postajala tehtna, premišljena, verodostojna, sprejeta v najbolj zahtevnih znanstvenih krogih. V tem nam je Breznik zgled. Kot človek, ki je znal živeti v tihoti in se v njej bogatiti. Čim globlja je namreč tihota, tem bogatejša je beseda, ki iz nje prihaja. Beseda se rodi v človekovi notranjosti, v njegovem duhu, v njegovem srcu. Če je ta notranjost močna in polna življenja, bo beseda sočna in živa. Če je notranjost prazna in plitva, bo beseda votla in slabotna. Človek ki živi v raztresenosti, ki stalno bega sem in tja, se izprazni in moč besede v njem usahne. Človek potrebuje čas tihote in biti pri sebi. Iz tega privre potem pristna beseda, čista in močna, jasna in resnična. Tihota in pristna beseda gresta vedno skupaj. Ena predpostavlja drugo.

Še bolj kot samota je za pristnost besede pomembna ukoreninjenost v resnici, zvestoba resnici. Človekov duh se hrani in živi od določenih temeljnih vrednot: resnica, dobrota, lepota, pravičnost, ljubezen. Če se človek odvrne od njih, je njegov duh v nevarnosti. Če se odvrne od resnice, če resnice nima več za zavezujočo, potem njegov duh zboli in postane nevaren za druge. Lažne ideologije 20. stole-

tja z vsem trpljenjem, ki so ga povzročile človeštvu, to z zvrhano mero potrjujejo. Iz tega omrežja laži se človek lahko reši samo, če je pripravljen na spreobrnjenje, na prenovo svoje zavesti, na novo rojstvo v resnici in ljubezni. Samo resnica osvobaja. Ponižni, preprosti dr. Breznik nam je zgled spoštovanja resnice. Zato veje iz njegove osebnosti poseben čar, ki vedno obdaja zelo naravne in preproste ljudi.

Tretji zgled, ki nam ga daje dr. Breznik, je njegov odnos do Boga. Breznik je živel pred Božjim obličjem. Vsak dan je v svežih jutranjih urah stopil v pogovor z Bogom. V tem soočenju z njim-ki-je je vir njegove človeške pristnosti, njegovega kristalnega odnosa do resnice, njegove vesoljne dobrohotnosti in plemenitosti njegovega srca.

To nas potrjuje v prepričanju: bolj, ko se človek bliža Bogu, bolj se bliža sebi, bolj, ko živi v Božji navzočnosti, bolj mu je jasna njegova lastna podoba, močnejši je stik z Bogom, trdnejši je sam v sebi.

DR. MILČEK KOMELJ

POT IZ LABIRINTOV

Dva naša likovna umetnika, Ivan Bukovec in Adriana Omahna, sta imela leta 2007 vrsto skupnih razstav v Sloveniji. Prva je bila v Galeriji Družina, 28. septembra. Otvoritveni nagovor je imel dr. Milček Komelj. Zaradi tehtnih in odmevnih presoj ga tu v celoti povzamemo.

Razstavo z naslovom **Labirint med dvema svetovoma** dvojice slovenskih avtorjev iz Argentine, **Ivana Bukovca** in **Adriane Omahna**, napoveduje njun skupen prazen črno-bel labirint, povzet po labirintu iz kölnske katedrale. Slike, ki jih vidimo na razstavi, pa so videti barvite in osredotočene na duhovni svet vsakega od njiju. Zato avtorja gotovo nista videti izgubljena v kakem labirintu, četudi so slike v njuni zavesti morda zares razpete med doživljanja in izkušnje v stari in novi, slovenski in argentinski domovini, med katerima sta razdvojena kot med dvoje svetov; toda likovna kultura je v obeh očitno tako sorodna in povezana z naravo, da v umetnikih ni čutiti razkola, ampak lahko v njunih slikah tudi povsem nepoučeni o njuni usodi in slikarski vzgoji dojemamo predvsem intimno izpoved dveh različnih osebnosti, ki v kontekstu slovenskega likovnega izročila nikakor ne zvenita kot tujek, marveč sta z njim celo docela v sozvočju. Ustvarjalni podobi obeh avtorjev - ob navzven abstraktnem videzu - črpata izhodišče iz spominskega dojemanja narave, ki jo v njunem pogledu oživlja predvsem barva, pa tudi krhka risarska konstrukcija; barvni impulz pa je vseskozi izraz njunega notranjega življenja, posebno čustvene ubranosti in duhovne intenzitete.

Ivan Bukovec uravnava svoje podobe po jasnem načelu. Njihov spodnji del trasira z barvnimi vodoravnicami, ki so hkrati samozadostne, izrecno likovne proge ali črte, učinkujoče kot znamenja miselne trdnosti in s tem kot nekakšne legende k podobam, pospremljene z aluzijo na zleknjeno zemeljsko trdnost, nad katero pa se v jedru slike pne mnogo bolj nemirni ustvarjalni razmah kot ploskev

neba nad horizontom. Nad vodoravno osnovo umetnik s slikovito, sunkovito barvitostjo sprošča intenzivneje energično, zvrtinčeno ali slikovito utripajoče ustvarjalno nebo sončne luči ali sočnega zelenja, bodisi valov vodovja ali goščave travnika, ob katerem se prebujajo aluzije na dinamiko v naravi; predvsem pa je v njem mogoče začuti-ti življenjski nemir samega ustvarjalca, ki to nakazuje tudi z naslovi slik, kot so V preizkušnjah, Prebujanje ali Razmišljanje, oziroma z upodabljanjem skozi pojave v naravi izraženih svojih lastnih stanj, kot so Tišina, Nemir ali rdeče zaznamovano Trpljenje in ustvarjalno Rojevanje, sugerirano s sklenjenostjo nenehnega valovanja. Zeleno--modre valovnice z rdečimi utrinki so zanj v bistvu valovanje življenja, ki se je razmahnilo iznad črtaste osnove oziroma barvne skale v njenih vnaprej določenih barvah in ki lahko vzbuja različne aluzije na organsko življenje, tako kot jih je pri nas nekoč že valujoča umetnost v secesiji in jakopičevsko-kregarjevska postimpresionistična barvitost; gotovo pa v njegovih slikah dominirata umetnikov lasten vitalizem in nemir. V rumenem sijaju Bukovčevega prebujenja, ki ga simbolizira zlata luč, žari razsvetlitev kot zazrtost v svetlobo na žitnih poljih neba nad ritmično prežarjeno rjavino in zelenino zemeljskih livad; na sliki razmišljanja pa se nemirni, prav tako v diagonalah bežeči tok dinamičnih barvnih zamahov usklaja iz ritmično zanosnih slikovito sproščenih potez, zelenih in rumenih svetlob nad ravnino obzorja realnosti, predočene z geometrijsko strogostjo vzdolžnih barvnih polj, nad katero je videti duhovna pokrajina umetnikovega doživljanja hkrati zračno abstraktna in naturalistična, prebujena v zagon iz tkiva oblakov med lučmi, ki so obenem polet misli in čustvovanj, ritem valov ali idej, ki jih žene življenje skozi nenehne preizkušnje, a so tudi podoba življenjskega prelivanja iz rodu v rod ali v kozmično neznanost, v kateri slutimo z ljubeznijo do življenja in sveta pretkano in prežarjeno, v luči raztopljeno umetniško svobodo.

Slike Adriane Omahna so prav tako kot Bukovčeve v osnovi zajete med slikovito abstrakten in aluziven izraz, ki segmente predmetnega ali konkretnega sveta preraja v tkivo duhovnih doživljanj. Vendar pri slikarki vsaj v kompozicijskih prvinah prevladuje navpičnost, ki je ponekod še posebno razvidna iz ozkih formatov posameznih platen in ponekod tudi iz njihovih vsakokratnih postavitev, ki sestavljajo celovito kompozicijo v t.i. zloženko iz posameznih elementov, ponekod medsebojno povezanih kot pri oltarnih poliptihih. Smisel za konstrukcijo pa je razviden tudi iz tkiva umetničinih slik, v katerih ob vsej slikovitosti razbiramo tudi večjo oblikovno risarsko izostrenost, četudi nežno pretkano s slikovitejšimi utripi oziro-

ma površinsko teksturo, ki izhaja tudi iz njenih izkušenj s študijem fotografije. Njene kolažne slike živijo vsaka zase ali v kompozicijskih povezavah, skoznje pa iz največkrat sinje-sivkaste barvne intonacije ter iz ritmov in harmonij prav tako kot pri umetniku slutimo aluzivnost na segmente resničnosti in celo zgodbe, ki so prav tako izrazito čustveno utemeljene, le da so navzven bolj kontemplativno zadržane, bolj zastrte, prosojne, tankočutno lirično ubrane ter intimneje zazrte v osebni svet spominov, kar nakazuje že naslov njenega osrednjega razstavljenega cikla **In se te spominjam pri kamniti fontani**. V take slike Adriane Omahna je zajet spomin na pokojnega očeta, prebujen ob pokopališkem vodnjaku, ovit v pajčolanasto zastrto tkanino ali atmosfero čustev, podobno kot v lirični poeziji; zato so njene barve zamolkle in zabrisane kot spomini, prebujene ob misli na simboliko nevidnega vodnjaka, ki nam ob svojem kamnitem vodnem hladu že sam po sebi priklicuje tudi aluzijo simboličnega zvenenja; umetnica pa se zazira v svoje spomine, o katerih govori kot o »tekočih memoarih«, kot skozi vodo, ki jo poživljajo zračni mehurčki, ki polzijo po površini platen ponekod skorajda kot prozorne solze. V njene spomine pa se kot eden od motivnih nosilcev prikrito zarisuje tudi značilen spomin na slovensko domovino, zaznamovan z nageljnom, bolj izjemoma z njegovim sinjim cvetom, največkrat pa s krhkim steblom, katerega kolenčasti pregibi se ji prav tako kristalizirajo v oči ali solze. Na eni od postavitev, ki jo kompozicijsko povezuje jasno začrtani, z mehurčki poživljeni konstrukcijski lok, so slikarkina čustva zajeta v sinjo barvitost in ritmično zvenenje tudi kot skozi kristalinične prosojne okamnele zavese, in so obenem uzrte skozi vodno prosojnost resnično kot neotipljivost spominov, spremenjenih v barvno zvenenje glasbe, ritmično oprte na kompozicijo krožno usločene forme. Na enako sinje ubranem poliptihu pa se skozi barvno zastrtost z rdečinami presijanih tonov nakazujejo tudi dialogi trpkejših oblik, kot spominsko-onstranski razgovori vertikalnih postav in komaj nakazanih skrivnostnih obličij, ki se zde ponekod kot razjedena drevesna debla ali skale z oživelimi pogledi; njihove poševne in vodoravne ploskve, ki uravnovešajo in povezujejo sestavljenost kompozicij, pa učinkujejo tudi kot posmrtne preveze, ki nakazujejo nemoč govornega sporazumevanja med mrtvimi in živimi oziroma mumijski večni molk; vse to aludira na skrita, tudi posmrtna medčloveška razmerja, in hkrati na samoto, kot spomin ali misel na neznano nam zgodbo ali na bitje, ki se ga dotika umetničin spomin le še kot privid, napolnjen bolj z grenko otožnim kot razigrano veselim čustvom.

Vse take slikarkine podobe so abstraktno nekonkretne, a zastrto zbujajo misel na dogajanja, kot bi se nam napovedovale ali pri-

kazovale v snu in kot da bi nam želela ustvarjalka pomene svojih spominov hkrati prikrivati in razkrivati, zato so, tudi glede na svojo likovno površino, ponekod videti kot palimpsesti iz več plasti. Še bolj odkrito lirična pa je umetnica v sliki, sestavljeni iz treh ozkih pokončnih platen, v katerih je njen spomin zajet v hladno čustvo sinjine, presijane z belo odmaknjeno lučjo, ki prešinja modrino kot lebdenje snežink; vzgon vertikal pa kompozicijsko povzemajo in razčlenjujejo vertikale njenega cvetličnega stebla, samega in okronanega s samotnim cvetom, oznanjevalca lepote ali ljubezni, a tudi velike krhkosti. Tudi misel na slovenski nagelj, ki se razpira v neznano luč ali pa je že brez cvetu, pa je ugledana iz sinjega hladu, ne v živi, kaj šele gasparijevsko ali golarjevsko folklorni rdečini, ampak je pretočena iz sinjega spominskega vodnjaka, ki nam ne more vrniti resničnega življenja, niti ne resnične domovine, marveč nam lahko sugerira le še ohlajen in poetično odmaknjen, a toliko bolj vztrajen in estetsko zaledenel, zato pa toliko bolj neminljiv spomin.

Oba umetnika sta zelo različna in hkrati so njuna dela, soočena na skupni razstavi kot v sožitju, v katerem se medsebojno dopolnjujeta, videti kot izraz dvojice različnih temperamentov oziroma značajev, ki se oba izpovedujeta z barvo in linijskim ritmom, le da je umetnik bolj energično odprt in barvno intenziven, žareč v zelenini življenja ter rumenini sonca, umetnica pa je bolj delikatno skrivnostna, zazrta v resničnost skozi vodno polzenje neulovljivih spominov, ki se ponujajo v obravnavo njenemu likovnemu pogledu. Oba pa iz labirintov, v katerih se danes vrtinči umetnost, segata na prosto in dihata v spominskem stiku z naravo, a pri tem najbolj zaupata abstraktnemu slikarskemu izročilu. S povezovanjem svoje likovnosti in doživljanja narave nam prikrivata in razkrivata svojo življenjsko dinamiko ali zasanjanost in nagovarjata gledalca, da se prepušča njunim barvam in še sam prisluhne skrivnostim njunega nemira, čustev in spominov. V tem vidim primarni vzgib njune izpovedno in poetično obarvane ustvarjalnosti, s katero sem se ravnokar tudi sam prvič srečal, saj je vsa njuna likovna ubranost usmerjena predvsem v izraz slikarskega čutenja in v meditacijo o lastni usodi, dvignjeni nad horizont konkretnega v dinamiko ustvarjalnega duha. Ta se pri Ivanu Bukovcu zaganja v daljave s prepredenimi valovi življenjskih ritmov in se pretaplja skozi luč sončnega žarenja v podobo vseh njegovih sončnih zahodov; pri Adriani Omahna pa se dviga v višino in raste kot vez krhkega slovenskega nageljna in v onstranstvo zazrtega, skozi odmaknjene oči spomina dojetega, z mislijo na očeta povezanega pokopališkega vodnjaka, ki ga doživlja kot sublimirano vez med živimi in mrtvimi, med minulim in prihodnjim.

Vedobja v UL

Tukaj ti pošiljam nekaj rož
iz zdomskega sveta,
napol suhih, a živobarvnih.
Vsadil sem jih v puščavsko zemljo
pred mnogimi leti -
semena sem nosil s seboj še od doma.

Najprej je bilo hudó,
presaditev jih je skoraj uničila:
sonca in dežja ni manjkalo - a samota...

Vendar so semena počasi oživela in se privadila
in dolgo zatem so se prikazali cvetovi:
lepi, čudežno drugačni - atlansko slovenski...
Kaj podobnega nisem videl nikjer.

France Papež